

B
810.09

L. BĒRZIŅŠ.

Literatūras vēsture monografijās.

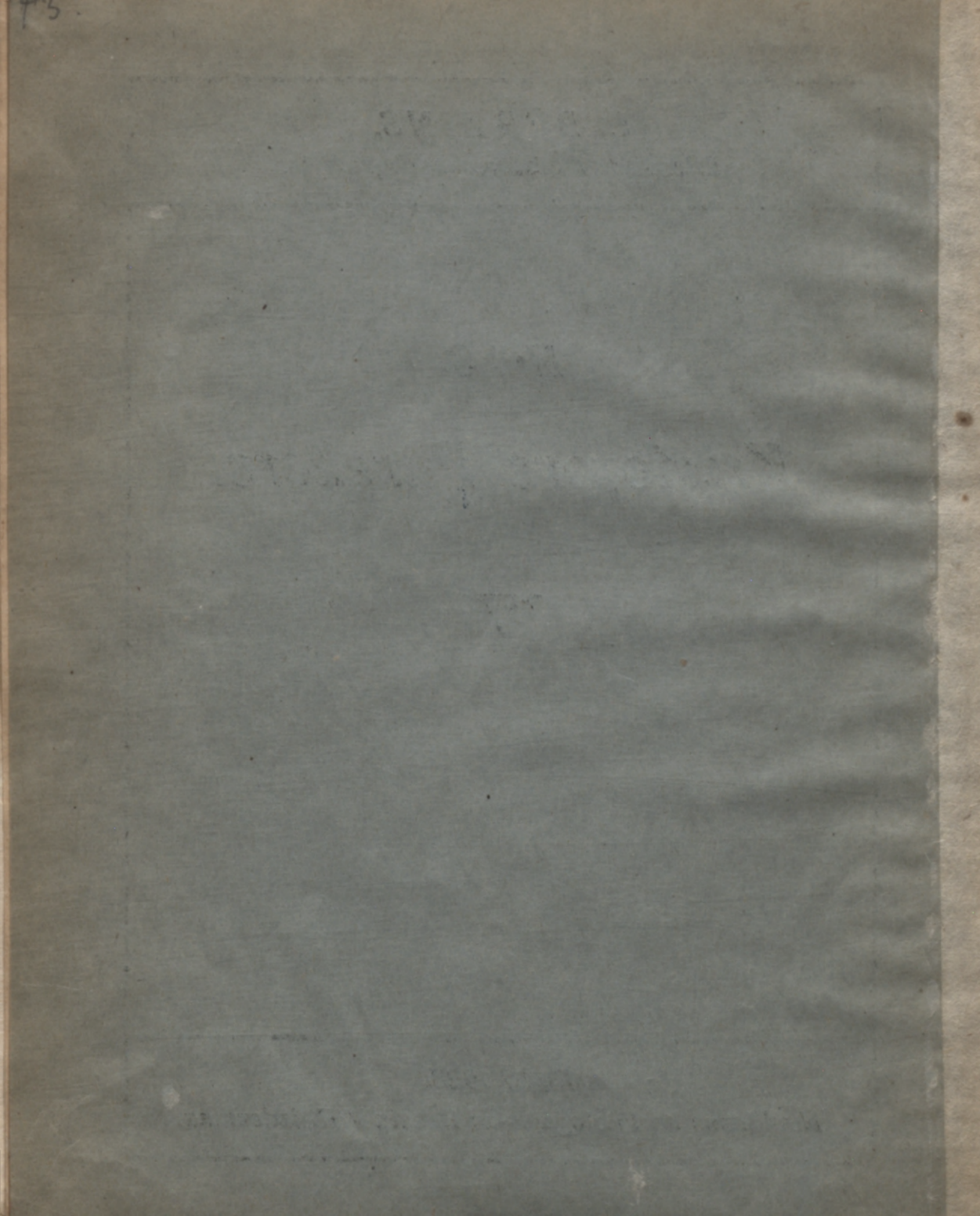
Nr. 3.

Kristofors Fūrekers.

Rīgā, 1928.

Novilkums no Filologu B-as Rakstu VIII. izdevuma.

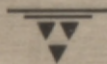
810.09

L. BĒRZIŅŠ.

Literaturas vēsture monografijās.

Nr. 3.

Kristofors Fürekers.

Valsts Arhivs.

J. Nr. 4935

Rīgā, 1928.

Novilkums no Filologu B-as Rakstu VIII. izdevuma.

PROBERENO
1949 г.

a

51-2.773

56

Iespiests Jul. Pētersona spiestuvē, Rīgā, Kr. Barona ielā 20/22.

Kristofors Fūrekers un viņa nozīme latviešu literatūrā.

Ievads. Agrākā dzeja.

Kad Mancelis 1654. gadā acis slēdza, viņš atstāja latviešiem lielu mantojumu, īpaši ar savu monumentālo postillu, kur prozas valoda bij plaši un īpatnēji izkopta, visvairs kā dabīgi plūstoša runas valoda. Mancelim nomirstot bij arī jau dzimis tas rakstnieks, kam bij lemts, priekšteča darbu turpinot, pārtulkot visu biblii latviešu valodā un līdz ar to nodibināt zināmā mērā ilgstošu rakstu normu. Bet tas viss īsti attiecās tikai uz prozu, jo prozas rakstnieks bij tiklab Mancelis, kā Glūks, ja arī viņiem ir kādi mēģinājumi dzejā. Par Manceli īpaši jāatzīmē, ka viņš, cik zināms, pat vācu un latīņu valodās ir dzejošanā skops, lai gan pēc tā laika paraduma zinātnieki toreiz dzejās labprāt vingrinājās, un sevišķi latīņu dzejas papēmienos. Tā Zēverss (Izgl. M. M. 1927. g. № 5/6 pag. 441 un tālāk) publicē kādus Manceļa apsveikumus hercoga namam. Viņu visai maz. Rakstīti latīniski, īpaša daļuma tur nav ko meklēt. — Latviešu valodā gan Mancelis ir sagādājis daudz dziesmu, bet tulkojis viņas visas prozaiski, ne mazāko vērību nepiegrieždams strofas uzbūvei, ritumam, atskanām. Tikai savā frazeoloģijā viņš uzaicina lasītāju dot Dievam „godu“, kas dod mums pilnu „bļodu“. Tas ir latv. valodā vienīgais primitīvais Manceļa dzejas paraugs, ja te pavisam par dzeju varam runāt.

Glūks turpretim nāk laika ziņā tad, kad cits talants ir jau ceļu ierādījis, kālab viņa dzejošana nav tik nozīmīga. Bez tam par Glūku kā dzejnieku ziņas grūti ievācamas, jo viņa rediģētā Vidzemes dziesmu grāmata (1686. g.), nav pieejama, kālab nezīnām, ko īsti un kā Glūks ir dzejojis. Ja var ticēt kādām roku rakstītām piezīmēm Teča baznīc-dziesmu vēstures eksemplārā, tad šifra E. G. apzīmē Glūku. („Ernst Glück, Past. zu Marienburg u. Propst im Kokenhusenschen“). Tādā gadījumā no Glūka būtu piem. ciešanas dziesma „Klaus, mana dvēsel“, kāda grūta vaida“, kas sacerēta it labās sappiskās strofās. Bet Glūks, kā jau minēts, laika ziņā nāk vēlāk un viņa dzeja acīm redzot nestāv nekādā līdzsvarā ar viņa prozu. Vidzemes „Dziesmu grāmata“ (1889. g.) iepriekš minēto „Glūka dziesmu nesniedz un vispārīm savos autoru reģistros Glūka vārdu nemin, kālab droši varam spriest, ka Glūks dzejas laukā dziļākas pēdas nav pametis. Bet par to citā rakstā.

Citi mazāk pazīstami autori l. dzejā 17. gadu simteni gan mēģinājās, bet neieguva nozīmes, jo dzejoja gadījumā un ne gluži nopietni. Zīmīgā kārtā visi šie mēģinājumi ir apsveikumi, tā tad, salīdzinot ar baznīcas dziesmām, vieglāks žanrs. Baznīcas dzejas svinīgajā nopietnībā tādi mēģinājumi šķita neiederam, bet apsveikumus, kur vairāk vietas personīgam, individualam elementam, varēja viņus kultivēt, nebaidoties no blasfēmijas. Tā nu pirmos soļus mākslas dzejā spēŗ gratulanti.

Viens tāds gratulants ir Melchior Fosijs, kas jau 1631. gadā veltī savam draugam Bachmanim latviski sacerētu dzejoli, ko var atrast Zeiferta Latv. Rakstn. vēstures I. daļā 313 lappusē. (Sal. arī Dūnzeitung'ā 1900. № 168 B. Diederichs'a rakstu: Eine literarische Merkwürdigkeit, un Lautenbacha Basnīzas Wehstnefs 1897. g. № 3. Tālāk jāmin kāds distichos sacerēts apsveikums Mancelim, iespiests ar virsrakstu Hexametron letticum viņa postillā. Par autoru trūkst ziņu. Par rakstās kā autors Johannes-Caspar Merclinus, Franco Poeto Montanis Semgall. Sarakstīts šis dzejolis 1639. g. („pridie Kalend. Octobris 1639.“) Viņš skan:

Sac̄ mann / k̄ah nahkuf' gir Wahzas̄=preezigha-Semmh̄s
 Mahziba py tahdeem fweffscheem tick-schehlighe Laudeem
 Wiffada Mehle dohd̄ f̄heit / lied̄s ar tur muhs̄ighe / Rungham
 Sam weenam Deewam / k̄athram gir Wallstiba wiffur /
 Sam T̄ahwam / D̄ahlam / Sw̄ah̄tam Patheizibe Gharram /
 T̄apeh̄j̄ tawa pareis̄ MANCELS̄ ghramata mahza /
 Ra pee-d̄arr patteidt̄ Deewam zaur T̄izzibe CHRIJES̄J̄.

Pēc literatūras vēsturnieka Cimmermana ziņām (Versuch eines Geschichte der lett. Lit. 1812) varētu domāt, ka arī J. Arnoldi, Bauskas mācītājs, būs sadzejojis kādu latviešu apsveikumu Mancelim. „Er hat verschiedene Gelegenheitsgedichte in lettischer Sprache, auch ein jambisches zu Manzels Postille, geschrieben“. Postillas izdevumus aplūkojot izrādās, ka Arnoldi ir gan apsveikumu Mancelim veltījis, un taisni jambos sacerētu, tikai ne latviešu, bet latīņu valodā.

Tālākus mēģinājumus atgadījuma dzejā izdara Liepājas mācītājs Būrgers, sacerēdams 2 apsveikumus hercoga namam: 1645. g. kāzu godam un 1650. gadā princim piedzimstot. (Sk. L. Arbuzova rakstu Izgl. M. M-ā 1922. № 12.) Arī te dzejas maz. Svarā tomēr krit tas apstākļis, ka autors kā dzejas formu ir izvēlējis 4 pēdu trochaju, kas rituma ziņā ne visai atšķiras no tautas dziesmu iekārtas.

Surrāth / myle Semmeneefe /
 Surrāth diešche Sirdeš preefe etc.

Tā nu šais pirmajos dzejolišos drusku tehniskas veiklības varam saskatīt, bet ir vēl tikai čaumala bez satura. Vajaga nākt laikam, kad dzejnieki pieskārsies arī dziļākiem tēmatiem, tos tautai atslēgdami.

Tāds mēģinājums pa daļai notiek katoļu baznīcas dzejā. Tā Elgera Cationes Spirituales (1673.) jau mēģina lietot atskaņas, bet zilbju skaits

vēl svārstīgs un, kas pati galvenā lieta, vārdu akcents nesaskan ar rituma prasībām, kālab arī domātās atskaņas patiesībā nemaz nesaskan, būdamas dažādi uzsvērtas, piem.

Lej seuw wyssa passaul brinoiaš /
Dewam tada pedzim žena flaias.

kur „brinoiaš“ stāv atskaņas attiecībās ar „flaias“, lai gan pirmajā vārdā uzsvars krit uz trešpēdējo zilbi, bet otrā uz priekšpēdējo. Šis dažādības dēļ atskaņa patiesībā izgaist.

Katrā ziņā jāatzīst, ka dzejnieks te gan ķēries pie cildenāka tēmata nekā laimes vēlējumi augstām personām dzimum- vai vārda dienā, bet ka dzejiskais nolūks palicis nesasniegts, tehniskās grūtības nepārspētas. Nav organiska mākslas darba, bet ir primitīvas, sūri grūti sapulētas vārdu vārsmas.

Tāds ir latviešu dzejas stāvoklis 17. gadu simtenī: nekā laba vēl nav, bet gan ir prasība pēc kā vēl nesasniegta. Šinī jaunajā posmā l. literatūru ievada Kristofors Fūrekers. Derēs tāpēc apstāties pie viņa mūža un mūža darba.

I. Mūzs.

Mūsu rakstniecības tēvi Mancelis, Glūks, Stenders nav tikai rakstnieki, bet vīri, kas nes dažādus atbildīgus amata pienākumus, ieņemdami nozīmīgus, pat augstus amatus, pie kam viņu mūzs un mūža darbs cieši saistās ar tēvuzemes likteņiem. Līdz ar to par šiem vīriem netrūkst ziņu. Citādi tas ir ar Fūrekeru. Viņš amatu neieņem nekādu. Citi garīgo dziesmu autori ir, ja ne vairāk, draudžu mācītāji un kā tādi baznīcu ruļļos savu vārdu un dzīves gājumu atstājuši vēlākām audzēm; Fūrekers ir te viens vienīgs, bet arī ļoti īpatnējs, izņēmums. „Die Verfasser und Urheber sämtlicher lettischen Gefänge sind außer dem einzigen Studioſo Theol. Fürecker, durchgehends Diener und Lehrer des Wortes Gottes in Kur- und Livland gewesen“, saka baznīcvēsturnieks Tečs (pag. 171 § 28). Ši izņēmuma stāvokļa dēļ Fūrekera mūzs tinas miglas plivurī, tādā mērā, ka mūsu pirmais literatūrvēsturnieks Cimmermanis (pag. 29 § 15) nezin pat droši sacīt, vai šis autors ar kristītu vārdu saucams Kristofors (Christoph) vai Krišjānis (Christian).

Raudzīsim nu tomēr no trūcīgām pagātnes paliekām to izlobīt, kas šinī ziņā iespējams. Vispārējā tumsā pazib arī kādi gaišāki punkti, kas mums dod iespēju daudz maz orientēties.

1. Tērbatas universitāte ir pirmais no šiem punktiem. Gustafa Adolfa dibinātai augstskolai darbu tikko sākot, satiekam tur 2 kurzemniekus resp. zemgaļus: Manceli, kas nes prorektora pienākumus un Fūrekeru, kas patlaban ierakstās studentu skaitā kā viens no pirmajiem mācekļiem zviedru augstskolā. Te mums liecības visai drošas. Recke un Napiersky savā Allg. Schriftsteller- u. Gelehrten- Lexikon'ā, Nachträge

Lieb Gott für
 alle Dingen.

1.
 Deu mi let būs,
 ir wissam Leetam,
 winna Wardadsec,
 is ne-apnikdam,
 ir allaß Deuwa Glau,
 ikß tawas Mutter.

2.
 tawu Turwaku
 Būs arri mi let,
 peeti ffigu Sird
 am Labba darrit:
 'būsi paklaufigs
 am Deuwa Wardam.

3.
 I pee-eeet tew kads krusst,
 Ie fuds par leeku;
 ir ma fesslam,
 Deuws tew usleek:
 'inas pestit gann
 tā Laikā.

4.
 Pee Deewa lydsees nee,
 Lai winß tew palids,
 Ja tew kas wjadse,
 Ieb Bedas zeeßot:
 Winß dos tew, kas tew trāp
 ka winß patz redse.

5.
 Ja tewi swetigs Deuws,
 Ir pilnu Roku;
 Tad ne lee? zeeß,
 kam nas pae Rokas,
 ka tas warr abspirgtēg
 No tawam Rokam.

Attēls 1-a. Fūrekera dziesma: „Tev Dievu milēt būs“, ierakstīta tēva enchiridijā. Rindu sākumi, kas kreisajā pusē nogrieztī, papildināmi pēc kārtas sekoši: I = Tev; 2 = pār; 3 = no; 4 = vis; 5 = tur; 6 = iekš; II. strofa: 1 = tev; 3 = ar; 4 = tam; 5 = tad; 6 = tam; III. strofa: 1 = kad; 2 = ne; 3 = bet nesi; 4 = ko; 5 = viņš zinās; 6 = tev istā.

Est, d'ert ten ne klyst lecyts. 10.
 Bet, kas par leku, Bee Seewi p'heembys
 Tas Deewam prettin ir, Ar Godu d'siwot,
 Win, p' d'ništ toti Ne blaustit, aplam me
 To niknu Plitešan: Tays gribbi skougt.
 Tad essi yadigs. Tad ten par Alyn by
 8. Leels Gōds in Slau

Teem jauncem Lantizeem 11.
 Bus Godu mažit, Kas p' p'šim Martibam
 Lai tee no tewim reds, Nu gribbes darrit;
 Ko Deews gribb darrams Tas teešam nemannys
 Ka tee warr dišani Ka Deews te swēgys
 La Godam us augt. Beit in tur myšigi

9. Tam labbi kloyecs
 Tu warri p'ceezys byt,
 Dech, smeet, in g'laudat,
 Bet fittu ne bus ten
 Ne-labbam ysnemt,
 In d'siwot mcerigi,
 Nei Kildi p'zelt.

und Fortsetzungen 1859. pag. 204 saka, ka 1. maijā 1632. gadā „Christophorus Fureccerus Semgallus“, depozīcijas ritu izpildot, esot Tērbatas universitātē uzņemts kā studiosus un 15. maijā tai pašā gadā matrikulā ierakstīts kā „Nerfta-Semgallus“.

Šis ziņas ir neapšaubāmas, jo viņas dibinās uz Dr. Th. Beise's 2 gadi agrāk publicētiem datiem (cf. *Mitth. auß dem Gebiete der Gesch. Liv.-Ehst. u. Rurlands VIII, 1857*). Dr. Beisem ir izdevies zviedru arhīvos konstatēt sekošus sarakstus:

1) *Matricula sive catalogus illorum, qui in Academia Dorpatensi cornua deposuerunt, Anno 1632.* 1. Maji Christophorus Fureccerus, Semgallus, in domo Decani.

2) *Matricula Academiae Dorpatensis coepta Anno MDCXXXII Pro-Rectore Georgio Mancelio, S. S. Th. Profess., Past. et Praeposito.*

Te 15. maijā atzīmēts Christophorus Fureccerus, Nerfta-Semgallus.

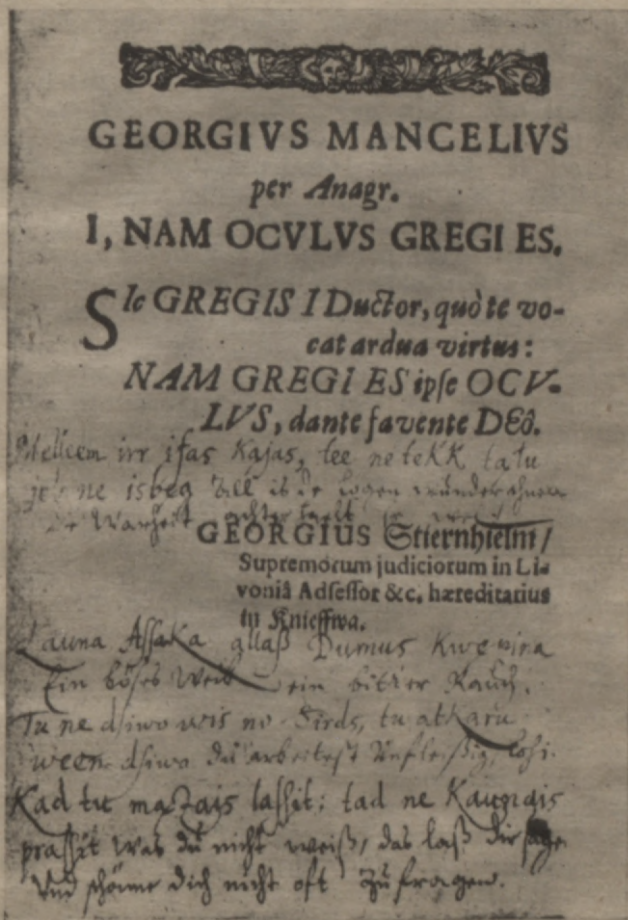
Saskaņā abos katalogos neatstāj ne mazāko šaubu, ka immatrikulējamais students bijis saucams Kristofors (ne Krišjānis) un kā pēc pierības viņš nāk no Neretas Zemgalē. No Neretas celdamies, viņš it labi varēja būt turienes mācītāja Krišjāņa Fūrekera dēls un uz augstskolu līdzī papēmt arī tēva grāmatu ar ierakstu Christiano Fūreccero) (cf. *Zēversa rakstu Izgl. M. M.-ā 1927. g. № 12*)

Būs vietā te sacīt kādus vārdus par depozīcijas ritu pašu, kas ir savāda viduslaiku palieka.

(Schirren's *Mitth. auß d. Gebiet d. Gesch. etc. VII, pag. 29*) par to sniedz šādu paskaidrojumu:

Zviedru karālis Kārlis XI esot stingrāki savilcis disciplīnas grožus, it īpaši 1691. g. atceldams „depozīcijas ritu“, kas tobrīd bij ieperinājies zviedru un vācu universitātēs. Šis ritus balstījās uz to ideju, ka ar zinātnes palīdzību dvēseli var izdaiļot, vai labāki sakot, padarīt cilvēcīgu, un uz cenšanos, jaunuzņemajamam studentam šo ideju groteskā veidā darīt uzskatāmu. Tā Upsalā viņam apvilka nerru tērpū, nomelnoja seju, piestiprināja pie platmales gaŗas ausis un lūpu kaktiņos iesprauda 2 cūku ilķņus. Tagad stājās darbā depozitors (ceremonijas vadītājs. L. B.) — pat kāds maizi un darbu zaudējušais Tērbatas profesors bij apmierinājies ar šo amatu zviedru augstskolā! — Viņš novicu baru dzina savā priekšā, it kā uz tirgu traukdams, līdz lielajai zālei. Tur notika burleskas un nopietnas runas, arī aenigmata, ka toreiz sauca tādus jautājumus, kas nopietnam zinātnes māceklim darīja daudz galvas sāpes, tā piem. jautājums: Vai tev ir bijusi māte? ar atbildi: Nē, šķelmi, tu esi viņai bijis! jeb cits: Cik blusu iet siekā? uz ko depozitors drebošam jauneklīm izskaidroja: Mācies, blēdi, to šodien no manis: blusas siekā nciēt, bet lec. Beidzot nabagam par zīmi, ka viņš nu top par cilvēku, noplūkāja gaŗās ausis, izvilka ilķņus ar stangām, un nu viņš bij ievests akadēmisko pilsoņu saimē, tiklīdz viņam šķīstīšanas nolūkā bij izliets uz galvu spainis ūdens“.

Sāda „ragu nolikšana“ kā arī tā dēvētais pennalisms galu galā nekas cits nebij kā jaunāku kommitoņu piejokošana un dažkārt mocīšana. Valdībai nācās vairākkārt rīkoties pret šo ļauno parašu, un Kārlis XI ar reskriptu uz generalsuperintendentu J. Fišera vārdu raudzīja viņu galīgi iznīdēt. Bet universitāti atveŗot 1632. gadā, šie paņēmiņi bij bez šau-

Attēls 2. Manceļa Lettus titullapas mugurpuse. Redzama anagrama "sastādīta no Manceļa vārda burtiem. Ar roku ierakstītas latviešu parunas, kur garie vokaļi svītroti, līdzīgi kā Pūrekera dziesmā, sk. attēlu 1-a un 1-b.

bām vēl pilnos ziedos. Gan jau arī toreiz depozitoram bij ieteikts pret jaunekļiem netrakot („non desaeviat“), bet labāk viņus vingrināt ar godprātīgiem jokiem (sed liberalibus jocis potius exerceat), bet kas nu zin,

cik asprātīga un godprātīga ragu nolaušana iznāca praksē! Un par visu šo izjokošanu jaunais zinātnes māceklis vēl dabūja samaksāt, pie kam gan arī bij atgādināts, lai depozitors apmierinās ar brīvprātīgi pasniegtu balvu pēc studenta apstākļiem (Praemio, quod ipsi pro facultatibus depositi sponte offertur, contentus sit, et nil praeterea exigat). Sal. Mitth. VIII pag. 514. Bet lai depozitors netrakotu, būs arvienu bijis ieteicams ar balvu neskopoties. Lai nu kā, šai ragu nolikšanai arī mūsu Fūrekers garām nevarēja tikt un nav ticis. —

Kā Fūrekers savu laiku universitātē pavadījis, pat kad viņš augstskolu atstājis, mums nepavisam nav zināms. Ir tik viena liecība no vēlākiem laikiem, kas ļauj spriest, ka Fūrekers laiku augstskolā nav pavadījis velti. Proti H. Adolfijs (Henricus Adolphi) 1685. g. dziesmu grāmatas priekšvārdā par Fūrekeru izsakās, ka viņš „pamatvalodās un teoloģijā esot darījis kas nākas“ („daß Seine gethan“). Kur nu citur Fūrekers to būtu varējis darīt, ja ne studentu gados augstskolā! Tā tad ir iemesls domāt, ka gadi viņam šē pagājuši auglīgā darbā. Bet kad viņš augstskolu atstājis, kā toreiz atzītas viņa sekmes un tamlīdzīgi jautājumi paliek bez atbildes.

2. Dobeļe nu ir otrs punkts, no kuŗa krīt mazums gaismas Fūrekeru krēslainā mūžā. Dobeļē mēs Fūrekeru atrodam kontaktā ar Henriku Adolfigu, kālab par šo pēdējo te kādi vārdi iespraujami.

Henricus Adolphi ir pēc Kallmeyer u. Otto, die evangelischen Kirchen u. Prediger Curland's. 1890. pag. 155 dzimis 1622. gadā Silezijā, no 1650. g. latviešu mācītājs Dobeļē un top 1661. g. februārī ar hercoga Jēkaba Grobiņa dotu reskriptu aicināts uz Jelgavu kā superintendentus un vēl kādā blakus amatā. 1686. gadā viņam nomirstot, izvadīšanu izdara uz hercoga rēķinu. Kallmeyers — Otto atzīmē arī, ka viņš izdevis pirmo pilnīgo latviešu valodas mācību, pēc Fūrekeru priekšdarbiem. —

Gadebuschs (Livl. Bibl. I) pasniedz par Adolfigu līdzīgas ziņas, uzsverdams, ka latviešu valoda Adolfigam daudz pateicības parādā, un nostādīdams Adolfigu arī par skolu draugu.

Adolfijs no Silezijas nākdams un ieņemdams Dobeļē taisni latviešu mācītāja vietu, bij spiests nodarboties ar latviešu valodu. Un te nu viņš nāk sakarā ar Fūrekeru. Proti, čakli mācīdamies latviski jeb „nevāciski“, viņš atrod padomu pie Fūrekeru. „Šo savu pienākumu, kā klājas nopietni koptams,“ saka Adolfijs, „es ļoti sev par labu izlietoju nelaiķa Kristoforu Fūrekeru kgu, svētu rakstu studiosu, kas nevien pamatvalodās un teoloģijā bij darījis kas nākas, bet visvairāk, čakli pakal pētīdams, bij ieguvis itin neparastu prašanu latviešu valodā. Ko nu es ar Dieva palīgu no nelaiķa Manceļa krāšņā darba, ko viņam Dievs lai atmaksā ar mūžīgu prieku, esmu ar lielu pūliņu gluži bez gramatikas iemācījis, to, ar Fūrekeru čakli sarunādamies un viņa laipni pamācīts, esmu laiku pa laikam pārļabojis un arvien laimīgāki atzinis, kādējādi īsti latvietis savu valodu runā un izloka. Ar to tad mani biežie amata darbi tapa ļoti atvieglināti un arī klausītāji, saprotamā kārtā mācīti, tika

Attēls 3. Dobele 18. gadu simtēnī.

it manāmi paskubināti uz čaklu klausīšanos un dievbijībai noderīgu mācīšanos.“

Tā tad te, Dobelē, mēs Fūrekeru redzam skolotāja lomā. Varētu pat jautāt, vai viņš nav tieši mājskolotājs Adolfsija namā. Bet tam runā pretim daži apstākļi. Ja Fūrekers būtu bijis no Adolfsija kādā atkarībā, tad Adolfsijs gan liktu to arī saprast; bez tam Fūrekers ap šo laiku ir jau labi padzīvojis vīrs, kam mājskolotāja stāvoklis nevisai pieder. Rēķinot, ka viņš universitātē iestājas ar apaļiem 20 gadiem, viņam tobrīd, kad Adolfsijs nonāca Dobelē, būtu jau bijis gadu 40. Vecums tāds, kas mājskolotāja attiecībām nav izdevīgs. Bet pats galvenais, Fūrekers, kā rādās, nemaz nedzīvoja tieši Dobelē, bet viņas apkaimē (im Doblenſchen) un bija ģimeneš galva. Šis pēdējās ziņas smeljam atkal no Teča (pag. 172), kas garīgo dziesminieku sarakstu sniegdams, pie Fūrekeru piezīmē:

„Viņš bija patiesi un neliekuļoti dievbijīgs vīrs; viņš Dobeles apkaimē apprecēja turīgu un brīvu zemnieku atraitni, ne nolaizdamies, bet dievbijīgā nolūkā; latviešu pašu starpā viņu valodu pilnīgi izmācīties un tad savu veiksmi izlietot par labu latviešu baznīcai.“ (Er war ein Mann von einer wahren und ungeheuchelten Frömmigkeit; er heyrathete im Doblehnſchen eine bemittelte und freye Bauerwittwe, nicht auß Niederträchtigkeit, sondern in der frommen Abſicht, unter den Letten ſelbſt ihre Sprache vollkommen zu erlernen und ſodann ſeine Geſchicklichkeit zum Beſten der Lettiſchen Kirche anzuwenden“). Noprecējis atraitni, kam varbūt arī bērni nāca līdz un kas pati bij nevācu tautības un zemnieku kārtas, Fūrekers nekādā ziņā nevarēja būt mājskolotājs Adolfsija namā: ja attiecības bij labas, tad viņi varēja saieties tikai kā līdzīgs ar līdzīgu, un spriežot pēc daudzajiem slavas vārdiem, ar kuriem Adolfsijs nelaiķa Fūrekeru iecerās, jādomā, ka viņi būs bijuši labās attiecībās. Bet gani iespējams, ka Fūrekeru precības krit drusku vēlākā laikā nekā pirmais kontakts ar Adolfsiju; Tečs jau arī nesaka, kad taisni Fūrekers precējies. Tā nu varētu būt, ka Fūrekeru precības — vēlākā laikā krizdamas — ir galvenais no tiem kavēkļiem, par kuriem Adolfsijs runā dziesmu grāmatas priekšvārdā: „Tai laikā nāca starpā visādi kavēkļi, ko mēs tagad nevaram pieminēt.“ Gan jau latviešu vidū 17. gadu simteni varēja būt vairāk brīvu un pārtikušu latviešu nekā vēlāk, — der atcerēties Manceļa pārmetumus latviešiem par vieglprātīgu naudas šķiešanu lepības dēļ — bet droši vien nevāci nebija vāciešiem sabiedriski līdzīgi. Tas jau īsti ir sacīts arī Teča vēsturē, jo Fūrekeru aizbildinādams, viņš īsti parāda, ka precības nav bijušas kārtai vai tautībai piemērotas. Varēja tāpēc uz šo precību pamata rasties sabiedriski sarežģījumi; īpaši varēja notikt, ka Fūrekeru neatzina vairs par mācītāja amatam noderīgu kandidātu. Bet te no sprieduma jāatturas, jo datējot Fūrekeru precības Dobeles laikmetā — un vēl viņa vēlākā posmā — Fūrekers ir jau labi gados, kādēļ viņš jau sen varētu būt mācītāja vietā, ja svarā nekristu kādi citi mums nezināmi apstākļi. Derēs paturēt prātā arī Steineka piemēru, proti, ja nedaudz vēlāk Steineks, latvietis būdams, varēja ieņemt mācītāja vietu,

tad Fūrekers, pats būdams vācietis, savas nevācu sievas dēļ taču nebūtu pilnīgi atstumts pie malas. Tā tad varētu būt, ka Fūrekeru mūža gaitu kavē kādi citi intīmas dabas apstākļi, kuņus sedz pagātnes tumsa. Tik daudz ir tomēr vērojams, ka Fūrekeru neķer kāds nopietns ētiskas dabas pārmetums. Ja tā nebūtu, tad Adolfs savos priekšvārdos izvairītos no Fūrekeru cildināšanas; īpaši nemaz nevaram lāgā iedomāties, ka pat uzrunā hercogam Adolfs neprastu pienācīgi klusēt, kas taču ir tik viegli izdarāms. Bet Adolfs te saka: „itin kā citas valodas ar mācītu prātiņu čaklu pārdomāšanu pamazām ir vestas uz daudz labāku pilnību, nekā viņas priekš seniem laikiem vispārīgi bijušas lietojamas, tā ir atgādījis arī ar latviešu valodu, ka Jūsu augstdzimtigās Spodribas bijušais zemesbērns un pavalstnieks, Chistoptorus Fūrecerus, svētu rakstu mācekļis, ir bijis īpaši čakls, krietni iemanīties latviešu valodas pazīšanā, kas viņam ar ir pašķīries vairāk nekā daudz citiem, tā kā viņš ne tikai smalki novērojis latviešu izloksni, labi noklausījis viņu frazeoloģiju, bet arī sakrājis daudz skaistas piezīmes, no kuņām viegli būtu bijusi sastādāma gramatika etc.“ Tā tad runāt uz zemes valdnieku tik tai pārliecībā, ka Fūrekers ir tēvu zemei darījis godu. Kavēkli tā tad nevar būt ētiskas dabas, bet ir meklējami kādos personīgos, intīmos sarežģījumos. Jāpatura arī vērā, ka Tečs, tradīcijas pazīdams, par Fūrekeru raksturu runā ar lielu atzinību. Tā tad jautājums paliek nenoskaidrots.

3. Panākumi. Bet sakarā ar Adolfsu un latviešu precībām Dobeles laikmetā ir atzīmējams kāds cits apstākļis: Fūrekeru panākumi dzejas laukā. Adolfs dziesmu grāmatas priekšvārdā saka: „... viņš, Fūrekeru kgs, uz manu lūgšanu pārtulkoja pāri dziesmas latviešu dzejā, kas tīras un saprotamas būdamas, bez tam zilbēs līdzīgas un ar atskatām, bij maniem klausītājiem ar tik lielu kāri uzņemamas, ka tie ne vien tekstu drīz paturēja galvā, ja to izlasīja kādas reizes priekšā, bet arī meldīju (ko citādi pareizi pakaļ nodziedāt gandrīz visiem latviešu kārtas cilvēkiem liekas neiespējama lieta) tik labi notvēra, ka arī vācieši, kam šie nabaga ļautiņi ar savu nopūlēšanos agrāki bij par apnikumu, tagad no tam smēlās tādu sirsniņu prieku, ka viņi pretim agrākai parašai ņēma daļību pie latviešu dievkalpošanas ar lielu labpatikšanu.“ Tā tad Fūrekers ir latviešu mēli atraišījis, un šī atraišīšana pirmoreiz notikusi Dobeles baznīcā. Mums, tagadēja laika cilvēkiem, grūti pat iedomāties, kā vispār varēja dziedāt Manceļa dziesmas, kam nebij nekādas formas vienības! Ne velti tad Adolfs rāda, ka vāciešiem par šo nevācu nopūlēšanos ir nācis tīri zēlums! Un nu uz reiz šāda pārvērtība, ka nelūkojot uz savu vācu pārākumu, vācieši skrien nevācu draudzē tur līdz dziedāt! Mūsu tautas gara dzīvē tas ir viens no spilgtākajiem apvērsumiem, un Fūrekers viens no tiem dziesminiekiem, ko lauru vaiņags visredzamāki greznojis. Fūrekeru panākums Dobeļē top mums vēl gaišāks, ja klausāmies, ko uz piedzīvojumu pamata par šo notikumu saka vēlāki laika biedri. Tā superintendents Graevens, 1727. g. dziesmu grāmatu pa jaunu izdodams, priekšvārdā starp citu saka: „Dīžēno labumu pa-

rāda pati pieredze, kad novēro, ka zemnieki daudz vietās ar nesaistītājām dziesmām sacēļ ne dziedāšanu, bet dūkšanu un kaukšanu, kurpretim ar sirdsprieku tu dzirdi, ka dažās baznīcās, kur ar mācītāju kungu neapnīcīgu pūliņu tūlīt no sākta gala ir atmetas visas vecās dziesmas un no vienas vietas ievestas jaunās dziesmas ar atskaņām, ļaudis ir dziedāšanā tādā mērā izkopusies, ka nav šinī ziņā gandrīz nekādas starpības starp vācu un latviešu draudzi.“ Uz šādu novērojumu pamata Graevens tad arī izmeta no dziesmu grāmatas vecos prozas darinājumus, un Fūrekers tika vienvaldnieks tai goda vietā, kurā viņš 1685. gadā bij vēl aiz veca aizsprieduma ar Manceli dalījies. Tiešām, dzejas laukā Fūrekeram sāncensu nebija, un Dobeļe bija tā vieta, kur Fūrekeru talants pirmoreiz gaiši atspīdēja.

4. Mūža noslēgums. Tā nu ar Dobeļi saistās arī Fūrekeru slavas mirdzums. Bet tālāk atkal ceļa nezinām. Ir mums Adolffija atstātās ziņas par to, ka Fūrekeram radušies noslēpumaini kavēkļi; ka viņš pats iekritis slimības gultā, līdz beidzot miris; ka pa slimības laiku neuzticamas rokas izvazājušas viņa rakstus. „... ja neuzticamas rokas nebūtu noblēdījušas viņa rokrakstus, kā tas noticis ar dažām pārtulkotām bībeles grāmatām“. „... tai laikā nāca starpā visādi kavēkļi, ko mēs tagad nevaram pieminēt, tā ka daudz gadiem vajadzēja aiziet, tomēr katķisms, Zalamāna sakāmi vārdi un Zīraka gudrības grāmata tulkojumā, kā arī pilnīga lūgšanu grāmata nevarēja kļūt gatava, līdz viņš, Fūrekeru kgs, beidzot valodu un roku triekā pazaudējis, bij piespiests no šī darba gluži atstāties“. Tiktāl Adolffija uzrādītie fakti. Bet vai Fūrekeru šis likstas ķērušas Dobeļē, jeb vai viņš, kad „daudz gadiem vajadzēja paiet“, atradās kur citur, par to ziņu trūkst.

Fūrekers krustiēvs. 1677. gada Jānos Fūrekers ir krusttēva godā, kā Arbuzovs domā, Engures mācītāja Būchnera dēlam, lai gan Arbuzova atstātie fakti pieļauj arī slēdzienu, ka kristamais bērns ir bijis Tukuma mācītāja Fāhrnera dēls. Bet vai nu būtu jārunā par vienu vai otru mācītāju, tas mūsu sakarā nav no svara. No svara ir tik apstākļi, ka tobrīd Fūrekers figurējis kā krustiēvs. (Sk. L. Arbuzova apcerējumu „17. g. simt. latviešu grām.“ Fil. R. V). Vispirms šis apstākļi liecina, ka Fūrekeru reputācija nevar būt bijusi slikta, vismaz mācītāju aprindās, ja viņam tur parāda tādu ievēribu. Arī Adolffija „ilgie gadi“ te dabū apgaismojumu. Proti, nav iedomājams, ka Fūrekers būtu sēdējis kūma godā triekas ķerts. Tā tad slimība un citi ar viņu saistītie grūtie piedzīvojumi ir meklējami vēl pēc 1677. g. Jāņu laika. Beidzot šis fakts ievērojami sašaurina to laiku starpu, kurā vajaga krist Fūrekeru miršanas datumam. Atrodu te pabalstu savām Austrumā 1899. izteiktām domām, ka Fūrekers ir sasniedzis diezgan lielu vecumu. Ja Fūrekers 1677. g. vasarā vēl ir spīrgts, vesels, bet slimība ir ilgstoša, tad Fūrekeru nāves diena arvien tuvāk pievirzās pie terminus ad quem t. i. šinī gadījumā 1685. gada pavasarim, kad Adolffijs savos priekšvārdos Fūrekeru min kā jau mirušu.

Tādu pievirzišanos 1685. gadam pabalsta arī 1685. gada dziesmu grāmatas iekārta. Tur, proti, bez galvenās daļas ir vēl pielikums „Anhang etlicher neuer Lieder“. Še ievietotas dažas dziesmas no Remlinga (M. G. R.) un Hesperes (N. F. H), bet arī no Fūrekera sekošas dziesmas: 1) Ak Dieva dēls, tik liels! 2) Jēzus Kristus, mūsu Kungs in glābējs, 3) Nāc, ak svētais garis, nāc! 4) Ak Dievs, mans Dievs, tu Dievs tik liels pēc goda, 5) Kungs Jēzus Krist, ne varu mist un 6) Lai Dievu visi līdz, no kurām pēdējo nevien tagad katrs bērns pazīst, bet kas jau tikai nedaudz gadus vēlāk skaitījās par tik pazīstamu un iecienītu, ka Višmanim bij patika uz viņu sacerēt parodiju. (Sk. Nevācu Opicu 1697. g.) Šo monumentālo dziesmu, ja vien viņa Adolffijam jau agrāki bija pie rokas, nevarēja taču aizmirst vai pieciest grāmatas galvenajā daļā. Arī „Ak Dievs, mans Dievs“ ir visai vērtīga dziesma un turklāt praktiski noderīga, jo ir piemērota dievkalpošanas sākumam. „Ein Lied bey Ansfange des Gottesdienste“ sauc viņu Adolffijs. Arī citas uzrādītās dziesmas vērtējamas kā ieguvums toreizējai draudzei, kāpēc viņu izdalīšana pielikumā vislabāk izskaidrotos tādējādi, ka Fūrekera dzejošanu ir vēl turpinājis, kad dziesmu grāmatas plāns bij jau nosprausts, vai iespēšana jau uzsākta. — Varētu gan domāt arī tā, ka šīs dziesmas gan bijušas agrāki uzrakstītas, bet viņām nav ierādīta centrāla vieta kā tādām, kas nebij vēl vispārīgi aprobētas, tā sakot kanonizētas, un kam trūka paraleles ar Manceļa tulkojumu. Bet arī galvenajā daļā ir dziesmas, kam Manceļa paraleles nav, pat tādas, kas bij jāskaita ar lielāku vai mazāku tiesību par Fūrekera paša sacerējumiem. Te nekādas aprobācijas nevarēja būt, jo aprobācija taču īsti varēja dibināties tik uz iekārtu vācu draudzēs, no kurienes mūsu dzimtenes baznīca saņēma paraugus un ierosinājumus. Tā tad šinī ziņā pielikuma dziesmas nav jaunākā stāvoklī, ka tās, kam laimējies tikt galvenajā daļā. Tā ka nu pielikumā figurē arī Hesper, kas pamatdaļā neizceļas, tad varētu spriest, ka pielikuma dziesmas it visas ienākušas, kad grāmata jau bijusi iespēšanai sagatavota. Tādā gadījumā mūsu dziesminieks mūžu noslēgtu ap 1684. gadu. Tā varētu spriest un bij jāspriež, kamēr mums ir priekšā tikai Adolffija izdotā dziesmu grāmata (1685. g.). Bet jau pēc šī raksta salikšanas man izdevās piesniegt līdz tam manā rīcībā nebijušo Bessemessera dziesmu izdevumu (1671.), kur par brīnumu trīs no minētām dziesmām jau iespēstas. Tagad jo vairāk jābrīnās, kālab Adolffijs resp. Fūrekera pats šos sacerējumus ir atbīdījis pielikumā kā „dažas jaunas dziesmas.“ Visvairāk šinī ziņā jābrīnās par „Laid Dievu visi līdz“, ko vācu autoritātes tautas dzejas jautājumos ar nacionalu lepnumu dēvē par „das deutsche Te Deum laudamus“, tā šo dziesmu pielīdzinot senajai himnai, (sk. Erk un Böhme, Deutscher Liederhort. III. pag. 693). —

Divi no pielikuma dziesmām („Ak Dieva dēls“ un „Kungs Jēzus Krist“) gan še parādās pirmoreiz un tiešām var būt vēlāki sacerējumi.

Pilnīgi atrisināt šo jautājumu uz līdzšinējo datu pamata, protams, nevar. Bet visumā slēdziens ir drošs, ka Fūrekera mūžs nav gluži īss;

nav arī noritējis parastā kārtā. Pilnīgāki šo mūžu saskatīt liedz laiku tumsa, no kuŗas, darītājam pašam ēnā paliekot, vēl mūsu dienām spid dzejnieka darbs.

5. Kad Fūrekers dzejojis? Gan nenoteiktu, bet katrā ziņā diezgan ilgu laiku. Adolfs Dobelē latviešu valodu no Fūrekerā mācīties un viņu uz dzejošanu skubināt būs sācis savos amata pirmajos laikos, jo valodas neprāšanu viņš taču vissāpīgāki varēja just amata sākumā. Tāpat neveiklā latviešu dziedāšana viņu visvairāk varēja kaitināt, kamēr viņš pie tās nebij pieradis. Tā tad jādomā, ka viņš Fūrekerā palīdzību izmanto ap 1650. gadu vai drīz pēc tā, bet nekādā ziņā ne vēlāk kā līdz 1660. g. Ir pat iespējams, ka Fūrekers dzejas mākslu piekopus jau agrāk. Zēvera publicētais rokraksts ar dziesmu „Tev Dievu milēt būs“ varētu būt Fūrekerā paša ierakstīts tēva enchiridija eksemplārā. Sikumos atšķirdamās no galīgā teksta 1685. g. un būdama arī bez atskapām, šī dziesma droši pieder pie Fūrekerā agrākiem mēģinājumiem. Arī ortografija viņai īpatnēja: garie patskaņi svītroti, kālab dziesmas ieraksts katrā ziņā attiecas uz laiku priekš Fūrekerā rakstu iespiešanas grāmatās, kur ortografija bij cita. Nav nu tomēr droši nosakāms, vai Fūrekers dzejojis priekš Dobeles laikiem. Bet ja jau Adolfs Fūrekeru zināja meklēt kā labu latviešu valodas un dzejas pratēju, tad dabīgi iznāk, ka Fūrekers šinī laukā būs bijis pazīstams jau priekš Adolfa ierašanās Dobelē. Bez tam dzejnieka tieksmes parasti mēdz parādīties jau agrākos gados, bet laikmetā no 1650.—1660. Fūrekers jau bija laba pusmūža vīrs, kālab nekas nav dabīgāki, ka sagaidīt no viņa mēģinājumus dzejas laukā jau agrāki. Satiksme ar Adolfa dzejnieka tieksmēm dod jaunu ierosmī, un Dobelē Fūrekerā talants top atklāti pazīstams.

Bet dzejošana resp. rakstniecība vispār Fūrekeru nodarbina ilgu laiku, ko apstiprina neapšaubāmas liecības. Tā gramatikas priekšvārdā, noskaidrodams ortografijas jautājumu, Adolfs atzīmē, ka tamlīdzīgā pareizrakstībā ir iespiestas arī Fūrekerā dziesmas „ka latviešu iespiestu darbu pirmaji“ (Erstlinge lettischen Druckes), kas iznākušī Rīgā. Bet vēl vairāk tādu darbu esot atrodami Rokas grāmatas oktavizdevumā). „Massen dann der seel. Hr. Fūreccerns schon mit etlichen zu Riga gedruckten Liedern, als denen Erstlingen Lettischen Druckes, dessen einen Versuch gethan. Welcher Art noch mehr, in der lezten Edition des Lettischen Hand-Buchs in Octavo zu finden sind.“ Tā ka Adolfa paša izdotā grāmata nav oktavizdevums, bet kvarts, tad runa var attiekties tik uz 1671. gadā Rīgā izdoto grāmatu. Ja tā, tad pirmās Fūrekerā dziesmas atklātībā ir parādījušās jau priekš 1671. gada. Kuŗas dziesmas tās bijušās, kā izdevums saucies un kāpēc viņš galīgi nuzudis, to nevaram ir minēt. Vairāk dziesmu pēc Adolfa vārdiem esot sniegusi Rokas grāmata. Domāts ir Manceļa grāmatas jaunizdevums, iznācis Rīgā pie Bessemesser'a 1671. gadā ar virsrakstu: „Lettische Geistliche Lieder und Psalmen, Collecten und Gebäte“. Manceļa grāmata ir šoreiz pavairota ar atskapņu dziesmām, no kuŗām lielākā un labākā daļa nes Fūrekerā vārdus un ir apzīmētas ar C. F. Jauko Fūrekerā dziesmu īpaši daudz

satur pielikums. („Anhang derer Lieder, so in wehrender Außfertigung dieses Büchleins etwas später als andere einkommen“). Ja vienu daļu dziesmu ievāca pa iespiešanas laiku, kamēr citas Fūrekera bij iesūtijs agrāki, tad jau gaiša lieta, ka vēlākās viņš arī vēlāki bija sadzejojis. Tāpēc mums tiesības diezgan apgalvot, ka ap 1671. gadu Fūrekera dzejā ir īpaši

Anhang. 383

mans Destitais und Schlastibas trähslis / Kunx
 Jesu Christ / padlaussa mannis / padlaussa man-
 nis / es ghris tōw flawecht muschige.

Seufferlein / nach der Zukunft Christi
 zum letzten Bericht. C. F.

Nahz / mietais Jesu! nahz / no Sirds mes
 tewis gaidam /
 Kas mes ar Assarahn schein appalsch Krusta
 waidam:
 Ehe redsam Luana ween; tur buhs ta
 jauka Deen':
 Ak! mietais Jesu / nahz / mes tewis
 aaidam ween. Amen.

Das tah Mert rakstot belgts:
 DeeVvs aLLaß fLaV Vets / telkts.

Melodien des Liedes pag. 82.

Violin

 Nahz at swetats Garna / nahz / Wufas fudis spieder fahs

Trumpet

 In inus Deewa Prachtu mahz: Nahz tu muh fu Palledsin

Trumpet

 nahz tu darga Dawaninn; Nahz tu firschu Gaifuminn

Melos

Attēls 4. Priekšpēdējā lappuse Bessemessera izdotajā dziesmu grāmatā. Lapas vidū akrostihs ar skaitļu vērtību 1672.

darbīgs. Šī darbība nav gluži atslābusi arī tuvākā nākotnē, jo arī „Lattweescho Bataro Ghramatā“ no M. Henrica Kleinschmidt (1672. g.) atrodam kādas dzejiskas rīta un vakara lūgšanas ar inicialiem C. F., tās ir: „Es esmu labi izdusējs“ un „Es apgulšos, Kungs Jēzu Krist“. Turpmākās dievvārdu grāmatās līdzīgas Fūrekeru lūgšanas dzejā ir atrodamas lielākā skaitā; tā tad: ap 1672. g. Fūrekers dzejoja un dzejošanu nebija vēl noslēdzis.

Par savu dzejošanu 1672. gadā ir liecību atstājis Fūrekers pats; proti Bessemessera dziesmu grāmatas 383. lappusē (sk. attēlu!) atrodam bez lūgšanas pantiņa vēl divi atskaņu rindas, kur daži burti izceļas ar ipašu raksturu, t. i. kā latīņu iniciāli. Tā:

Saš tahMert raffstot beIgtš:
DeeVVš aLLaš šlaVVehtš / telItš.

Latīņu inicialus lasot pēc viņu skaitļu nozīmes (M = 1000; D = 500; L = 50; V = 5; I = 1.), dabūjam kopsumā 1672, ar ko apzīmēta pēdējo dziesmu izceļšanās.

1671. g. grāmatā dziesmu skaits nav gluži mazs, bet līdz 1685. g. viņš vēl ievērojami pieaug, kālab, kā jau augšā par Fūrekeru dzīves gājumu runādams, mēģināju pierādīt, Fūrekers ir dzīvojis un ar rakstniecību nodarbojies vēl ilgi pēc 1671. gada.

Tādi ilgstoši pūliņi iedomājami tik tad, ja tie autoram pašam dara prieku, sevišķi vēl laikmetā, kur materiāli labumi no tādas nodarbošanās nebija sagaidāmi. Tā tad Fūrekeram ir neizsīkstoša dziesmu mīlestība, nenogurstoša dziņa strādāt latviešu rakstniecības laukā, kas viņu pavada gadu desmitiem, apmēram no 1650.—1680. Citi pienākumi viņu nesaista, un rakstniecība, cik varam pārredzēt, ir viņa mūža īstais saturs. Tā viņš dzīvs būdams paliek ēnā, salīdzinot ar augstu stāvošām amata personām, bet nākamajai rakstnieku saimei top par barvedi un patronu.

II. Prozas raksti.

1. Vārdnīca. Fūrekeru mūžā visredzamākais ieguvums ir viņa dziesmas. Bet blakus dzejošanai viņš latviešu rakstniecības laukā ir veicis arī citus uzdevumus, vecus dievvārdu tekstus cauri lūkodams, vai no jauna tulkodams, kā arī gādādams materiālu latviešu gramatikai un vārdnīcai. Cimmermann's (Versuch einer Gesch. d. lett. Lit. pag. 29) par Fūrekeru liecina, ka viņš nevien ar atskaņu dziesmām ieguvis paliekošu nopelni, bet bijis arī pirmais, kas par to domājis, latviešu valodu dibināt uz noteiktām iekš sevis pašām motivētām regulām, „un laikam tikai nāve viņu kavēja, savu grūtumu pilno pētījumu rezultātus darīt ar iespēšanas palīdzību pasaulei pieejamus. Šis nopelns bij pataupīts H. Adolffijam un G. Dreselim, kas attiecībā uz latviešu literatūru nopelni ieguva arī citādā kārtā.“ („Er war aber auch zugleich der erste, welcher darauf Bedacht nahm, die lettische Sprache auf bestimmte, in sich selbst begründete Regeln zurückzuführen, und wahrscheinlich hinderte ihn nur

der Tod daran, die Resultate seiner mühsamen Untersuchungen der Welt durch den Druck zu überliefern. Dieses Verdienst ward H. Adolphi und G. Dressel vorbehalten, die auch auf andere Weise sich um die lettische Literatur verdient machten⁴⁾. Tālāk Cimmermanis dod par vārdiem un gramatiku tādas ziņas, ka ne viena ne otra neesot nekad iespiesta, bet vārdnīcas manaskripts atrodies Bergmaņa glabāšanā Rūjienā. „Christoph Fürecker, Kandidat der Theologie, heiratete eine freie lettische Wittwe und wohnte unter den Letten in Doblen. — Er verfertigte die ersten gereimten lettischen Kirchengesänge und hinterließ ein lettisches Wörterbuch in der Handschrift, die sich in der v. Bergmannschen Sammlung befindet, und, ebenso wie die lettische Sprachlehre, welche sich nur auf die Declinationen und Konjugationen beschränkte, nie gedruckt worden ist“).

No kuņienes informācija smelta, Cimmermanis nesaka, bet nemaldisimies par viņa avotu uzlūkodami Rūjienas Bergmani, kas latv. literaturā lietās bauda Cimmermaņa pilnu cienību. Sevišķi Bergmaņa grāmatu un rokrakstu krātuve mūsu pirmajam literatūrvēsturniekam šķiet nesamaksājama (unšķāšbar). Nu jāprasa, vai no šīs krātuves arī kas nonācis līdz mūsu dienām. Atbilde ir pozitīva, proti Latviešu draugu biedrības bibliotēkā atrodam divus vārdnīcu rokrakstus, kas nāk no Bergmaņa krātuves un paši sevi dēvē par Fūrekera vārdnīcām. Lielāko rokrakstu, 2 biezās kvarta sējumos, saukšu par jaunāko, bet otru, vienā plānākā sējumā, par vecāko rokrakstu.

Jaunākais rokraksts sevi dēvē par Gustava Bergmaņa īpašumu no tēva bibliotēkas, jo viņš ir sekoši apzīmogots: „Accenseor libris Gustavi Bergmani e bibliotheca patris“, bet virsraksts — varbūt Bergmaņa rokas uzlikts — skan:

Christoph Fürecker's
Candidat des Predigtamts in Kurland
lettisch — deutschen Wörterbuch's
erster Theil
A. P.

Otrs sējums ar tādu pat virsrakstu satur tālākos burtus.

Te nu mums iemesla diezgan meklēt to Fūrekera neiespiesto vārdnīcu, par kuru Cimmermanis runā. Pat kādi sikumi pabalsta to slēdzienu, ka taisni šis ir Cimmermaņa domātais rokraksts. Sikums, proti, tāds, ka Cimmermanis Fūrekeru dēvē par teoloģijas kandidātu un rokraksta virsraksts viņu arī tā sauc, kamēr Adolfsijs un Tečs Fūrekeru konsekventi dēvē par „studiosus theologiae“.

Ja nu Cimmermanis še neseko Adolfsijam un Tečam, tad viņš droši balstās uz Bergmaņa autoritāti. Varētu nu varbūt kāds iebilst, ka jēdzieni „studiosus“ un kandidāts viegli varēja stāties viens otra vietā, bet jāņem vērā, ka šie divi vārdi īsti nav sinonimi, jo studiosus theologiae jeb vāciski: der heiligen Schrift Beflissener apzīmē attiecības pret teoloģijas zinātnei, kurpretim ar „mācītāja amata kandidātu“ ir apzīmētas at-

tiecības pret pienākumiem un stāvokli sabiedriskā dzīvē. — Ja tā, tad Bergmanis un Cimmermanis jo vairāk vedami atkarībā viens no otra, jo agrākie autori neko nezin par Fūrekeru sakariem ar mācītāja amatu. — Ja nu nemaldās Bergmanis, tad varam cerēt minētajos sējumos saskatīt Fūrekeru grūtumu pilnās valodas studijas. Ko nu rokrakstos atrodam? Ļoti daudz ipatnēji latviska elementa. Tur ir sulīgā izteiksme, kas mums atgādina Manceli, piem. pie vārda „rofa“ (pag. 324) ir paskaidrojums: „Ram Deewš ko pee Rohku dewiš, tam ne buhš to weena Reišā Rihflē eebahst, in eegahst — eerihst — in eedsiht.“ Tautas dziesmas vai citas tautas tradīcijas jo gaiši saskatāmas šādos piemēros: „Sche tawš Gohda Wainazinsch peemin manniš walfodama“ (509). „Schi Saulite brihtinnam, winna Saule muhschinam. Bald vergehet diese Zeit, jene wehrt in Ewigkeit“ (346). „Deewš kuppina Maises Abru“ (495). „Ra tam zilwehtam [tai Seewai] Dehlla — Laima nolehmuš, in nolittuši, tā winšch [:winna] mirriš [mirruši]. „Winšch tā dohma, Deewš ir augstu, Rungš ir tahlu“ (474). „Rihka puhrš jau pilnš der Brautschaž ist schon voll...“ Rā, abber kad tai Rihka Meitai tee katlini klabb, tā — tad wina aplam runna“ (319). „Semmliffa. Soll Simon Juda Abend sein, da sie den Seelen allerlei Korn auftragen zur Speise. Hinc (= no turienes. LB). Semmliffa uhsliht, kas no semmes audsiš“. „Jahni Slauki Deggūnu, katke pee peena=Spanna. ist eine Warnungsrede“ (82). „Sawu nasi taupa ohtra deld“ (82). „Winnam atgahjiš Dehls, Meita peemist“ (82). „Jaunš Raddumš. Metaph.“ (82) etc.

Tamlīdzīgu idiomatisku vārdu un frazu vārdnīcas rokraksts sniedz varen daudz. Nu varētu tiešām domāt, ka viņu sakopošana ir Fūrekeru studiju nopelns, pie kam intensīvā materiālu vākšana atspoguļotos tai apstākļi, ka rokraksts sniedz frazes, kuŗām skaidri noredz, ka viņas noklausītas konkrētā sakarā. Tā piem. sekošu stāstu autors droši būs dzirdējis no bēguļu mutes: „Ne baltā deena, deenina šawuš laudiš pamettis šche atgahju“; nākamo būs autors dzirdējis no nelaimīga mednieka: „Man tahdš maš Sunnitiš kad taš trohšfno, tad behg Salkiš prohjam“ (492).

Par Fūrekeru kā vārdnīcas autoru domāt vedina arī tas apstāklis, ka vārdnīcas kodols nāk no ļoti seniem laikiem, jo bībeles un dziesmu grāmatas vārdu krājums te nav vēl iestrādāts, kā to rāda jau vārdnīcas ne pārāk lielie apmēri. Kāda cita roka stipri vēlākos laikos piesprauž tekstam piezīmes, atzīmējot, kur kāda vokabula satiekama, pie kam kā avoti minēti bībele un Manceļa postillas pirmais vai trešais izdevums. Fūrekers minēts visai maz. Tā pie vārda „Schaut. Schautš, Daudšgribbetaiš. Ein nimmer = Satt. Mişgönner, Taš tahdš Schautš, baddiğš uhs šewi ween schaujahš etc“ lasāma atzīme, ka dziesmā: Eš teizu zil ween spēhdamš, „Im Viereckers Piede: o Gott ich tuh dir danken voc. h invenies (= vocem hanc invenies = tu atrasi šo vokabulu). Piezīme cēlusies aiz tā iemesla, ka vārds „žaut, žautš“ ir jau 18. gadu simtenī bijis gluži nesaprotams. Adolfsija izdevumā 1685. g. lasām: „..Ra eš

ne esmu Schauts", bet 1776. g. izdevumā, kas man pie rokas, attiecīgā vieta skan: "...Dohd mannam prahtam dsihtees, Us to kas debbesis, Ra es ne esmu skauds: Jo tad nahfs pehdejs gahjumš, Tad schis buhs wifš mans frahjumš; Sahrfs, pallags, kreffs un autš." Fürekeram turpretim šis vārds svešinieks nav bijis, jo viņš to lieto arī citā sakarā, tā sakāmvārdu dziesmā (Adolfija grāmatā pag. 135) „Raš tiffai grihb preetfch fewim schaut, Tas ne ahšnemš fur grihbesh schaut.“ Ari te vēlākie izdevēji, vokabulu nesaprazdami, ir tekstu grozījuši: „Raš tiffai grihb preetfch fewim fraut.“ Tā tad Fürekers minēts kā avots tikai tai gadījumā, kad attiecīgā vokabula vēlākam lasītājam ir bijusi brīnumīga. Vārdnīcas pamattekstā atrodam gan arī kādu citātu no Fürekeras rakstiem, bet autors tur nav apzīmēts. Proti pag. 405 ir vārds „skonēt“ paskaidrots ar sekošu strofu: „pee Seewifscham buhs tew ar Gohdu dsihwoht: Ne blau stiht, aplam melst, tahš grihbti ffohneht.“ Šī strofa ir gabaliņš no Fürekeras dziesmas „Tev Dieu milēt būs,“ kas laikam pieder pie mūsu dziejnīca sākuma darbiem. (Sk. J. Zevers, I. M. M. 1827. № 12). Ja tā, tad vārdnīcas sastādīšana varētu iekrist laikā, kad Fürekeras dziesmnieka darbība vēl nebij izveidojusies. Varētu pat domāt tā, ka vārdnīcas un gramatikas studijas, praktiskā nolūkā uzsāktas, palika mierā, kad autors, valodā pietiekoši iedziļinājies, nodevās dziesmu sacerēšanai. Tā varētu būt. Bet no otras puses norakstam ir viena — un pie tam neapšaubāma pazīme — ka abi kvartsējumi savā tagadējā veidā nenāk no Fürekeras rokas, proti, vairāk vietās teksts aizrāda uz gramatiku. Gramatika gan nav vārdā minēta, bet itin dabīgi ir jādoma par Adolfija 1685. g. izdevumu, kur tiešām attiecīgo vārdu arī uzrādītā lapā atrodam. Bet tādos apstākļos vārdnīcas rokraksts ir datējams pēc Adolfija gramatikas iznākšanas un Fürekeras miršanas. Ja nu tomēr tradīcija te piesaista Fürekeras vārdu, tad sakars varētu būt tāds, ka rokraksta pamatos guļ Fürekeras darbs, bet sveša roka ir viņu pārrakstījusi, papildinājusi un piespraudusi aizrādījumus uz gramatiku. Vārdnīcām trūkstot, tāda rīkošanās ir visai dabīga. Tālāk nu ir zināms, ka Depkins un Dreselis ir interesējušies par Fürekeras atstāto vārdnīcu. Tā Dreselis, savuniecīgo „Pamācību latviešu valodā“ izdodams, Ganš furtze Anleitung zur Lettischen Sprache. 1685. priekšvārdā projektē izdot Fürekeras darbus, pie kam cik no tumšās izteiksmes var noskārst, vārdnīca būtu bijusi šī izdevuma centrā. („Geliebte's Gott, so dürffte wohl ehstens mein so genanter vollkommener Lettus worinnen alle das sehl. Hn. Fürecker's Sachen, die so wohl allbereit am Tage liegen, als die noch biß dato verborgen, nebst einem Lexico enthalten seyn, folgen.“ Tādā kārtā Fürekeras vārdnīcas manuskripts varētu te būt pārrakstīts Dreseļa nolūkiem. Bet tradīcija jo drīzāk norāda uz Depkinu, proti Bergmaņa atzīme vārdnīcas titula lapā saka, ka pēc šī rokraksta Liborijs Depkins gribējis izdot savu vārdnīcu. Atstājot tomēr jautājumu neizšķirtu, kas rokrakstu redīgējis, jāatzīmē šī rokraksta sakarība ar kādiem citiem, kā jādama, vēl vecākiem vārdnīcu materiāliem. Bergmaņa krājumā ir atradies un pieder

tagad Latviešu draugu biedrībai, kā jau minēju, arī kāds plānāks latviešu-vācu vārdnīcas sējums rokrakstā. Uzraksts viņam pa daļai izdzisis, bet salasamā daļa tieši min Fūrekeru kā autoru. Te nu mezglis liekas raisāms, īpaši vēl tādā ziņā, ka pēdēji minētais rokraksts ir par pirmo apmēros mazāks un alfabētiskās kārtības ziņā nepilnīgāks. Bet abu rokrakstu sakarība stāv pāri par katrām šaubām. Liela daļa no iepriekš norādītiem piemēriem atkārtojas tīri burtiski arī mazākajā rokrakstā. Še vēl kādi piemēri. Abi rokraksti sniedz frazu: „Sagfchu pajehmiš mannu ņalņchu“; Pie „slāpt“ abi rokraksti stāsta to pašu anekdotu, ar to starpību, ka vecākais rokraksts šo anekdotu sauc par stāstu (historia), jaunākais par „historiola“ (stāstiņš); vecākais paskaidro, ka divdomīgais „Slāpe“ ir puīša vārds „nomen servi“, kamēr jaunākais te piespraudis vēl vienu „est“ klāt: „est nomen servi.“ Cits viss burtu pa burtam tāpat. Piemērs skan: „Slahpt. Historia. Mahmina miņla Slahpe (nomen Servi) manni nomah3. R/ (= atbilde LB) Utflahjeeš, meitina atflahjeeš in dņeņņeeš.“ Tik kuriozu piemēru nevar divi autori uzrakstīt vienādi, viens no otra nenorakstīdami. Bet tamlīdzīga norakstīšana ir konstatējama visgažām, kālab gan šo vārdnīcu kopējā sakne ir nenoliedzama. —

Dēvējamais Fūrekeras paraksts.

Vecāko rokrakstu nu varētu piešķirt Fūrekeram aiz iekšējiem iemesliem: vairākkārt te aizrādījumi uz savādībām Kurzemes un Zemgales valodā, kamēr aizrādījumus uz Vidzemi man nav izdevies konstatēt. Tā tad autora dzimtene būs Kurzemes hercogiste. Pat tabakas slavēšana labāki pietāv toreiz kurzemniekam nekā vidzemniekam, un mūsu autors prot par tabaku labu vārdu sacīt. Jaunākais rokraksts saka: „Sa irr tahda Tabazinna labba dabbite = eš ift reiner Tabaf, von gutem Geņņmaçf, gelinde,“ kamēr vecākais īsāki: „Tabafa tahda labdabbite.“ Derēs atcerēties, ka taisni Kurzemei ir toreiz sakari ar tabakas dzimteni, un ka toreizējais Jelgavas rektors Bornmanis ir sacerējis epigramu:

Si famam nomenque dedit Tabago Tabaco,
Debetur nostro gratia magna duci.

— Ja slavu un vārdu ir devusi Tabaga tabakai, liela pateicība nākas mūsu hercogam.

Tā kurzemnieks varēja lepoties ar savu „labdabiti“. — Un kālab lai šis kurzemnieks resp. zemgalis nebūtu Fūrekers? Viņam par labu runā vēl sevišķi tas apstāklis, ka vārdnīcā kā avots daudzkārt minēta Dobeles valoda, kur mēs dzirdējām Fūrekeru latviešu vidū dzīvojam. Visumā bez tam rokrakstu valoda saskan ar Dobeles valodu šo baltu dienu.

Un tomēr pilnīgi atminēta mūsu mīkla nav, jo arī vecākajā rokrakstā ir kādi aizrādījumi uz Adolfiga gramatiku. Tātad arī te galīgā redakcija var būt izdarīta tikai tad, kad Fūrekers jau bija miris. Zināms, varam to iedomāties tā, ka Fūrekeram nomirstot paliek izkaisīti vārdnīcas materiāli; turpat viņa apkaimē — un varbūt pat viņa piederīgi — šo materiālu saraksta vienuviet, aizrādīdami uz gramatiku, kas īstenībā taču arī nāca no Fūrekeras paša. Tā varētu būt, ka šis rokraksts, nenākdams tieši no Fūrekeras rokas, ir tomēr Fūrekeram visai tuvs.

Bet šis vecākais vārdnīcas rokraksts savukārt stāv ļoti tuvās attiecībās ar kādām roku rakstītām atzīmēm Manceļa Lettus eksemplarā. (Latv. dr. b-as īpašums). Nebūs domājams, ka piezīmes norakstītas no vārdnīcas manuskripta, drīzāk jau jādomā, ka kāds valodas draugs, Manceļa Letu lietodams, to papildinājis ar tiem vārdiem un teicieniem, kas viņam bijuši pazīstami, bet ko Mancelli neatrod. Vēlāk šis atzīmes bija noderīgas jaunas vārdnīcas sastādīšanai. Salīdzināšanai minēšu te kaut tikai nedaudz piemērus no Letus ierakstiem. „Tas dejams, tas lecams. Jane slauki Degunn, kakke pee Peena-Isapa (ist eine Warnungss-rede). Viņam atgājis Dēls (Meita) peemift. Jauns Raddums (verblūmt). Sawu nafi taupa, otra Nafi deldē“. No šī mazuma vien būs noskārstams, ka Letus ieraksti ir pārņemti vēlākās vārdnīcās. Bet kas ir šo ierakstu autors? Grāmatas eksemplaru ir L. dr. b-bai dāvājis mācītājs Wagners, Svarā kritīkai viens zīmīgs apstāklis, un tas mūs — kā par brīnumu — atkal noved Fūrekeras tuvumā. Proti pēc Dr. Zēvers'a publicēta atraduma (sk. Izgl. M. M. 1928. g. № 12) Kristianam Fūrekeram piederīgā enchiridijā (1615. g. izdevums) ir ierakstīta kāda dziesma īpatnējā ortografijā. Dziesma nešaubīgi nāk no Kristofora Fūrekeras, jo kā tāda viņa ir uzņemta Adolfiga dziesmu grāmatā. Bet šis dziesmas ieraksts vienā ziņā pilnīgi līdzinās Letus ierakstiem, proti te ir novērsti čupu burti („fch“) un izmests „h“ kā gaŗuma zīme. Mūsu tagadējā „š“ vietā rokraksts lieto burtu, kas atgādina vācu „ß“, to svītrodams; bet gaŗu vokāli apzīmē ar svītru, kas iet perpendikulari caur vokāļa kājiņu labajā pusē. Šī ortografija ir laba lietpratēja apdomāts darbs. Starp citu rokraksts it labi atšķir „o“ (= ou) kā divskani no vienkāršiem patskaņiem, jo vārdos „lūdies“, „palidz“, redzēs“, „tavāms“ un citur viņš gaŗos vokāļus virgulē, bet vārdos „ciešot“, „Roku“, „to“, „Dod“, „zemojas“ etc. viņš „o“ raksta bez svītras. — Ja nu tas autors, kas savus novērojumus ir ierakstījis Letus eksemplarā, pieturas pie šīs pašas pamatīgi pārdomātās, bet iespīestos rakstos nekur nesatiekamās ortografijas, tad nebūs pā daudz apgalvots, ja sacīsim, ka ieraksti nāk no Fūrekeram tuvu stāvošām aprindām, varbūt pat no viņa paša. Pēdējam slēdzienam gan runā pretīm rokrakstu dažādaī raksturs. Bet Fūrekeras skolas īspīdaī te postulējams katrā ziņā. (Sk. attēlu).

Šis slēdziens ļabi saskan ar Adolfiga priekšvārdīem dzīesmu grāmatā un gramatikā. Dzīesmu grāmatā Adolfigs teīcas Fūrekeras dzīesmas pārlicīī vienlīdzīgā pareīzrakstībā (in einerley Schreib-Art ūberseŗen), un

gramatikā ir plašāka runa par to, kālab Adolfsijs pieturējies pie vācu ortografijas principiem latviešu valodā. Ortografijas jautājumu cilādams, Adolfsijs rāda, ka viņš šinī lietā ar Fūrekeru nav pilnā saskaņā. Varam to tā iedomāties, ka Fūrekers gan bij personīgi izveidojis gluži konsekventu un lietderīgu sistēmu, bet nevarēja to ievest praksē, kur jau bija citas tradīcijas. Šī iemesla dēļ viņš varbūt arī piekāpās ar saviem „Erstlingen lettischen Drucks“ un iespieda tos, iedams kompromisā ar apkārtnes prasībām resp. padodamies ieraduma varai. Bet tie rokraksti, kas vēl nebij laisti klajā, varēja uzglabāt vēl to pašu īpatnējo pareizrakstību, ko redzējām Zēversa publicētajā dziesmā. Bet paklausīsimies, ko Adolfsijs pats šai lietā saka savā gramatikā:

„Weil aber von allen Gelehrten gerne gestanden wird, daß in solcher, zu einer Grammatic oder Anleitung gehörigen Arbeit, unmöglich was richtiges erlanget werden könne, wo nicht zuerst ein richtiges Alphabet, und darauf genomene Orthographia oder Schreib-Art erwöhlet werde, in welcher nicht allein ein jedes Wort in seinen Flexionibus könnte rein geschrieben, sondern auch von jedermann recht gelesen und wol verstanden werden; Alß ist auch hierinnen auff verschiedene Weise Versuch gethan; Aber endlich hat man mit vorhergegangener Berahmung etlicher, in dieser Sprache wolgeübter Männer, für gut geachtet, dem gemeinen Manne zu fügen, und nicht, wie es möchte außgeleget wurden, den alten Irthumb in der Sprache zu uuterhalten, sondern dem gemeinen Besten, nach Pauli Exempel, zudienen, und den Schwachen schwach zu werden, auf daß man auch die Schwachen gewinne, beliebet worden, bey der Alten in seel. Hr. Licentianten Mancelii Arbeit befindlichen Schreib-Art zu verbleiben, doch aber also, daß die Reinigkeit in der Schreib-Art, nebst der Eigenschafft der Sprache, so weit man darinnen kommen können, ohne Verkleinerung des seel. Mannes, welcher es selbst bey Lebtagen würde gut geheissen haben, alß der auch ein gleiches pace Antecessorum gethan außß möglichste in acht genommen würde. Mafsen dann der seel. Hr. Fūreccerus schon mit etlichen zu Riga gedruckten Liedern, alß denen Erstlingen Lettischen Drucks, dessen einen Versuch gethan. Welcher Art noch mehr, in der lezten Edition des Lettischen Handbuchs in Octavo zu finden sind. Tālāk Adolfsijs paskaidro, ka vāciskā ortografija atbilstot latviešu tieksmei darīt vāciešiem pakal, kālab latvieši arī mīļāki mācoties vāciski nekā latviski. Vāciskā ortografija nu palīdzēsot latviešiem ir vienā ir otrā valodā. Bez tam veci nabaga vācieši, arī vācu sievas, kas paši neko citu neprot kā vāciski, nevarētu latviešus mācīt lasīšanā, ja latviešu rakstos atkāptos no vācu ortografijas principiem.

Augšējais iztirzājums varētu likties nevajadzīgs: 1) orientēšanās pēc vācu viedokļa jau bija pamatā arī visām agrākajām latviešu grāmatām; 2) Mancelis jau ortografijas ceļu bij nospraudis, un Adolfsijam atlika tikai pa to konsekventi tālāk iet. Bet ja tā, tad varēja iet pie darba kļusu ciešot. Ja nu Adolfsijs tomēr runā, tad tāpēc, ka bez Mancelja iemītām pēdām ir notikuši mēģinājumi arī citā virzienā („auff unterschiedene Weise Versuch gethan“ un „in ungleicher Schreib-Art hinterlassene Arbeit“.

Par katru mēģinājumu un jauninājumu Adolfs vis nebūtu daudz prātojis, bet acīm redzot mēģinājumi ir nākuši no tādas autoritātes, kam nevarēja paiet gaŗām bez ievēribas. Taisni Fūrekera nu varēja būt šī autoritāte, un ievērojot, ka viņam sava ortografijas sistēma bija, mūsu hipoteze gūst pārliecinošas patiesības spēku. — Ja ortografijas lietās ir notikusi lietpratēju apspriede (Adolfs raksta: *Berathung*, kas gan būs jālasa: *Berathung*), tad gribot negribot ir jādomā arī par Fišera un Glūka aprindām Vidzemē, jo jaunai Deribai un Kurzemes dziesmu grāmatai vienā gadā, bet dažādās vietās iznākot, viņas rakstībā nebūtu saskanējušas, ja iepriekš nebūtu notikusi vienošanās. Fūrekera rakstībai, lietu galīgi izšķirot nāca par jaunu nevieninercija un vāciskās dzīvas noteicošajās aprindās, bet arī tīri tehniski apstākļi, jo svītrotie burti būtu bijuši nevienlasījami no jauna iemācāmi, bet arī tipografijām no jauna iegādājami. Tā Fūrekera rakstībai, kas atrodas vienā līmenī ar mūsu tagadējo, vajadzēja uz gadu simteņiem nozust augļus nenēsušai. Nav tomēr tā, ka Fūrekera ierosinājums nebūtu nemaz pamanīts, jo Višmanis savas poetikas 2. nodaļā (*der Unteutsche Opitz 1697*) grib neorganisko „h“ burtu atņemt un paturēt viņu tikai tamēr, kamēr vēl nevar lietot virgulētus patskaņus. Augstu stādīdams Fūrekera dzeju — Fūrekera viņam ir latviešu Opics un līdz ar to liels dzejas ģenijs — Višmanis varēja arī ortografijas lietās ko mācīties no šī lielā dzejnieka un valodas pratēja, kālab arī te ir netieša liecība, ka Fūrekera ir savos rokrakstos lietojis virgulētus patskaņus.

Kādus gadu desmitus vēlāk, proti 1737. gadā, ir Araŗu mācītājs Joh. Fr. Pauli izstrādājis ortografijas lietās līdzīgu priekšlikumu, vilkdams gaŗam vokālim horizontālu svītru caur vidu, bet viņš to dara Fūrekeru nepazīdams, (sk. Latv. dr. biedr. Mag. V).

Tā nu mums Fūrekera paŗa rakstītu vārdnīcu nav pametis, bet ir diezgan daudz iemesla domāt, ka viņa vārdā nosauktais vārdnīcas rokraksts ir gars no viņa gara. Katrā ziņā Bergmaŗa ģimenes tradīcija ir Fūrekera vārdu saistījusi ar šiem rokrakstiem. Tā kādā citā grāmātā („Kaspar Elvers, Liber memorialis Letticus“) pēdējā brīvā lapā atrodam sarakstu veciem latvieŗu rokrakstiem. Grāmata ir no Bergmaŗa krātuves (tagad *Gesellsch. für Gesch. u. Alt.*) īpaŗums) un saraksts var attiekties tik uz Bergmanim piederīgiem rokrakstiem. Tur pirmā vietā minēta Depkina vārdnīca: „*Leugsigewūnschteŗ lett. Wörterbuch*“ un tad nāk kā otrs numurs:

„*lett. u. teutsch. Wörterbuch zusahmen (sic) geschrieben u. mit Fleiŗ gesammel. von Christopher Fūrecker 16.*

Kā treŗais numurs figurē:

„*E. (laikam jālasa: ein) lett. u. deutsch. Wörterbuch in 2 Quart-Bänden, von einem alten akademischen Freunde des Libor Depkins. E. seinen Vortrab.*“

Šie aizrādījumi sarakstā gan nav gluŗi kongruenti ar uzrakstiem rokrakstos pašos, bet tie liecina, ka Bergmaŗa ģimenē pēc viņas pašas pārliecības ir glabājusies Fūrekera vārdnīca, kas atbilstu saraksta otram

numuram; trešais, kādam Depkina draugam piešķirtais, numurs tad var saukties pēc šī drauga resp. viņu var vest sakarā ar Depkina nodomiem, bet kā Fūreķera vārdnīcas tālāku apstrādājumu viņu varēja virsrakstā apzīmēt arī ar Fūreķera vārdu. — Nav izredzes, ka varētu rasties cits kāds vārdnīcas rokraksts, kam būtu lielākas tiesības uz Fūreķeru kā autoru. Manuale Lettico-Germanicum (Provinces muzejā Jelgavā), kā rādās, ir vēlāk cēlies, jo te izmantota arī Langija vārdnīca un dažās vietās arī bībele, pat Vecā Derība, kas iznāca pēc Fūreķera miršanas. Šī rokrakstā gan daudz kas saskan burtiski ar vārdnīcām Bergmaņa krātuvē, bet Jelgavas eksemplars ir drīzāk atkarīgs no Rūjienas nekā otrādi. Pavisam izslēgta, protams, nav arī varbūtība, ka vieni un otri rokraksti ir atkarīgi no kāda trešā, jo tais laikos, kad labu iespīestu vārdnīcu nemaz nebija, liela vērtība ir bijusi ar roku rakstītiem vārdu krājumiem. — Attiecībā uz vārdnīcām sal. A. Birkerta apcerējumus: a) Prande, Latvju Rakstniecība portretjās pag. 33 un b) Latviešu intelliģence I pag. 94).

2. Gramatika. Kas ar Fūreķera vārdnīcu noticis, to galīgi un droši laikam nekad nenoskaidrosim. Bet gramatikas jautājums šķietas vienkāršāks. Cimmermanis — ka jau aizrādīts — domā, ka gramatika līdzīgi vārdnīcai nekad nav klajā nākusi. Bet kāda īsti vairs bija vajadzīga klajā nākšana, kad Fūreķera darbu bija izmantojis Adolfsijs? Priekšvārdu lasot dabūjam iespaidu, ka Adolfsijs pie savas gramatikas vis daudz nav strādājis, bet ka tā ir Fūreķera darbs. Pēc latviešu gramatikas esot bijusi liela vajadzība, kālab esot prasīts, lai taču kāds rastos, kas reiz sarakstītu īstu gramatiku („eine richtige Grammaticam“), atvieglot pūliņu tiem, kas dzenas pēc latviešu valodas, un sekmēt viņus skaidrā runāšanā. Bet līdz šim vairāk vēlējušies nekā sasnieguši, vienam otram gan šo un to atzīmējot, bet to nedrošās pareizības dēļ privatim pie sevis paturot un neuzdrošinoties to laist atklātībā un vispārējā lietošanā. „Vairākais un labākais, kas tādā darbā ir no spalvas nācis un man zināms, ir tas, ko nelaiķa Kristofors Fūreķera kgs ir pēc nāves pametis, zīmējoties uz deklinacijām un konjugacijām. („Daß meine und beste, so in solcher Arbeit in die Feder verfaßet und mir wissend ist, ist daß, so der selbige Hr. Christophorus Fureccerus, die Declinationes und Conjugationes betreffend, hinter sich verlaßen“.)

„Tā ka šādu viņa darbu mīļa roka novēlējusi man, un man ir zināms, cik daudz to ir, kas kāro, lai viņš taptu publicēts; man tas arī būtu jātura par grēku, to liegt tuvākam, kas pēc tā kāro, un novilcināt kristīgās latviešu baznīcas izkopšanu; es esmu uzdrošinājies minētam darbam parastā kārtībā piespraust klāt, cik vien bija iespējams izdomāt, to paplašinājumu, kas tur trūka no īsa vadoņa, un gan necelt priekšā īstu gramatiku, jo tik daudz nav manā spēkā, bet tikai īsu pamācību, kā pēc iespējas pievārēt latviešu valodu“. („Weil denn solche seine Arbeit, von lieber Hand, mir gegönnet worden, und mir ihres vieler großes Verlangen nach derselben Mittheilung bekannt ist, Ich auch es für eine Sünde achten müste, dem begierigen Nächsten solche zu verweigern, und die Erbauung der

Christlichen Lettischen Kirche zu verzögern; Alß habe ich mich unterfangen selber Arbeit das Übrige zur kurtzen Anleitung ermangelnde, so viel nur immer zu erfinden möglich gewesen, in gewöhnlicher Ordnung beizufügen, und, **Nicht zwar eine richtige Grammaticam**, denn so viel finde ich bey mir nicht, sondern nur **eine kurze Anleitung**, wie der Lettischen Sprache möglichst beizukommen, vorzustellen“).

Adolfija vārdi nu diezgan skaidri rāda, ka Fūrekera manuskripts ir viņa rīcībā un ka viņa nodoms isti ir, to darīt publikai pieejamu. Kas vēl nāk klāt, ir tikai noapaļojums, lai vadonis valodas mācībā būtu nostādīts „in gewöhnlicher Ordnung“. Tas ir, tā sakot, pildījums; istais kods taču būs tā daļa, kuru lasītāju lietošanā nenododams, Adolfijs „apgrēkotos pret kristīgo latviešu baznicu“, bet šī daļa nāk no Fūrekera! Un arī lasītāji to tā būs uzņēmusi, jo „ihrer vieler großer Verlangers nach derselben“ atkal taču attiecas tik uz Fūrekera materiālu publicēšanu, ne uz Adolfija paša papildinājumiem. Tātad nodoms ir publicēt Fūrekera gramatiku, un jautājums tik varētu būt: 1) kādas šai gramatikai pieliktas nodaļas klāt un 2) vai Fūrekera teksts daudz pārstrādāts.

51 - a. 773
Par teksta paplašinājumu jāsaprot, ka tas nevar būt nekāds lielais. Vienkārši nav taču domājams, ka Fūrekera deklinācijām un konjugācijām bij sastādījis tabulas bez jebkāda ievada vai paskaidrojuma, bet ja tā to stādāmies priekšā, tad gramatikas vidus daļa būs bijusi pilnīgi gatava un no ievada nodaļām nekas daudz nebūs trūcis. Deklināciju tabulām sākumu varētu skaitīt pat jau no 11. lappuses, jo pēc ortogrāfijas resp. fonētisku jautājumu noskaidrošanas te iesākas mācība par nomeniem. Robežu te tomēr grūti vilkt. Bet kur tabulas beidzas, tur dabīgi domāt, ka arī nobeidzas Fūrekera rokraksts. Un to gramatikas iekārta arī netieši apstiprina. Proti 217. lappusē, kur konjugācijas tabulas noslēdzas, Adolfijs tura par vajadzīgu pielikt piezīmi, kas būtu pilnīgi lieka, ja viņam prātā nestāvētu robeža starp „novēlēto“ darbu un paša elaborātu: „Womit auch geschlossen wird der Bericht von denen Vocibus Declinabilibus, alß vom Nomine, Pronomine, Verbo und Participio.“ Noslēgtais pārskats („Bericht“) ir identificējams ar Fūrekera atstāto mantojumu. —

No 217. lappuses līdz 251. lappusei ir apskatītas nelokamās vārdu šķiras, un tālāk līdz grāmatas beigām (pag. 258.) sniegta sintakse. Tā tad drusku vairāk par 30 lappusēm varētu nākt te no Adolfija spalvas; bez tam kāda daļa no sākuma nodaļām. Visumā tomēr lauvas daļa piekrit Fūrekeram.

Bet ir atļauts domāt, ka arī gramatikas pēdējā daļā Adolfijam ir nākuši palīgā Fūrekera materiāli. Piem. par interjekcijām runādams (cf. pag. 249 un tālāk), Adolfijs min arī kādu saucieni, ar ko govis saturot pie ganām pulka: kur iesi? No šī sauciena esot tālāk atvasināts verbs: kuriesināt. Adolfija sniegtais teksts te gan ir plašāks, bet citādi tik stipri saskan ar attiecīgo atzīmi vārdnīcas rokrakstā, ka te katrā ziņā ir atkarība konstatējama. Aprakstījis, kā latvieši ar zirgiem un putniem runā un kā viņi telipus pie sevis aicina („purr tu Goffnina,

purr tu" = ptrutu. LB), viņš turpina: „Wenn sie ein ander Vieh wollen bey der Herde behalten, ruffen sie ihm, wo es austreten will, also zu, kurr eefi? wo gehest du hin. Von welchem Wort haben Sie auch ein Verbum gemacht, kureefinaht; dem Vieh zuruffen wo gehestu hin? Kam ne kureefina Gohwi? Warumb ruffestu der Kuh nicht zu, daß sie bey dem Hauffen, oder im Wege bleibe? Vārdnicas vecākajā rokrakstā lasām: „Kur eefinaht Ein Viehe bedeuten, wo es hingehen soll. Ko tu te kureefina? Waß beschrehestu daß Vieh?“ Ši saskaņa nevar būt nejauša. Svarā krit starp citu tāds sikums, ka otrā personā nav lietots: kuriesini, bet abi avoti lieto: tu kuriesina. — Pēc tādiem novērojumiem jāspriež, ka Adolfsijs, dažus gabalus gramatikā rediģēdams daudz maz patstāvīgi, ir arī tur balstījies uz Fūrekeru. Varbūt, ka tāpēc par papildinājumiem runādams, viņš arī miglaini izsakās: šo viel nur immer zu erfinden möglich gewesen,“ ar ko viņš, acīm redzot, negrib sacīt, ka viņš pats papildinājumiem ir īstais autors.

Tā tad, kāds mazums no Fūrekeru sūrām grūtām valodas studijām būs apaugļojis arī tās nodaļas, kas tieši no Fūrekeru spalvas nenāca.

2) Bet cik tālu Fūrekeru paša redakcija ir palikusi negrozīta gramatikas galvenajā daļā? Jādōmā, kā grozījumi ir bijuši nesvarīgi. Pamata tādām domām diezgan. Vispirms Adolfsijs pats taču apliecina, ka vēl nekas tik labs un plašs, kas viņam būtu zināms, par latviešu valodu nav uzrakstīts, kā taisni Fūrekeru pamestās tabulas. Pie tam viņš lieto vārdu „in die Feder verfasst“, kas liecina, ka runa nav par kādām atzīmēm vai pārdomām, bet nokārtotu manuskriptu. Nu nav iemesla, tādu teicamu manuskriptu pārgrozīt vai labot, ja nākamais redaktors nav attiecīgā jautājumā lielāks lietpratējs nekā rokraksta autors. Bet Adolfsijs pats atzīstas, ka viņš neesot tas vīrs, kas varētu rakstīt pilnīgu gramatiku. („so viel finde ich bey mir nicht“). Kā lai tad viņš uzņemtos lieku pūliņu, rokrakstu pārstrādāt un varbūt sabojāt? Varam tik gaidīt, ka viņš to izdos ar visu pietati pret autoru. Tiešām, gramatikā ir arī gadījums tādu pietati konstatēt. 134. un 135. lappusē pārrunājot 3. konjugācijas verbu, redaktors konstatē, ka Fūrekers dažos verbos lieto citādas galotnes nekā Adolfsijam pazīstamas. Iemeslu nevarēdams izprast, viņš šīs galotnes tomēr neuzdrošinās ignorēt un tāpēc sniedz 2 formas blakus, paša dzirdēto un Fūrekeru atzīmēto; tā: braucām un braucēm; hrēcām un hrēcēm, pie kam formas uz „ēm“ nāk no Fūrekeru. (Adolfsijs, savu valodu Dobelē piesavinādāmieš, tamlīdzīgas formas nedabūja dzirdēt. LB.). Attiecīgā vieta gramatikā skan: jāņemot vērā, ... „Daß der Sel: Herr Fūreccerus daß Imperfectum Indicativi, welches sich in den andern beyden Conjugationibus, wie auch in den meisten Verbis dieser dritten Conjugation in Plurali auff ein am, at, e, endet; in vielen Verbis dieser Conjugation auff ein em, et, e formiere. Ran aber die Ursache, wie fleißig ich darnach gesucht, nicht finden, noch von andern, wie fleißig ich darnach geforschet, davon belehrt werden: Habe demnach nach beyden Endungen in

denenselben Verbis die Imperfecta Pluralia gefeset | und lasse denen, die dessen Grund wissen, ihre freye Wahl“.

Pēc šī piemēra spriežot nav šaubu, ka manuskripts būs pārredīgēts visai saudzīgi. Ja ieceramies, cik labprāt Fūrekers lieto pamazināmos vārdus, ko redzēsim viņa dziesmās, tad arī Adolfsija gramatikā mācība par deminutiviem pilnīgi atbilst Fūredera garam. „Die Lettische Sprache beliebt für vielen andern sonderlich die Diminutiva, weil sie gar sehr pfleget zu lieblosen, auch sehr schimpflich zu verachten: Also daß sie auch in ihrer größten Undacht, GOTT, ein Gottchen, Jesum ein Jesuschen, einen Herrn, ein Herrchen zu nennen pflegen. — ... Und solche Diminutiva brauchen die Letten auch schimpfs-weise als rechte Verkleinerungs-Worte, welches man auß den Umständen der Rede urtheilen muß, als, wenn sin einen Handwerks-Mann seiner schlechten Arbeit halber verachten, sprechen sie: Saß irr jo tahds Meisterinsch, er ist ja so ein Meisterchen. Tahds Skrohdelittis, so ein Schneiderchen; tahds Kurpneezinsch, so ein Schusterchen.

Tā nu šķiet, ka manuskripts, cik tālu viņš vispārim ir grozīts, būs pārredīgēts Fūredera paša garā, un Adolfsijs būs vēlējies attaisnot to uzticību, ko tam bij parādījusi „mīļa roka“, tam rokrakstu novēlēdama. Bet „mīlo roku“ uzveļot, Adolfsijam ir laikam arī cits nodoms. Mēs jau redzējām, ka Fūredera mantām bij daudz draugu, un piem. Dreselis grāsijās izdot, ko vien Fūrekers pametis, gan klajā nākušas, gan vēl paslēptas mantas „alle des sehl. Hr. Fūrekers Sachen, die so wohl allbereit am Tage liegen, als die noch bis dato verborgen“. Ja Adolfsijs negribēja pakajā palikt saviem sāncensiem, tad viņam gramatika bij izlaižama ar skubu, kālab viņam nevarēja būt laika un patikas rokrakstu ievērojamā kārtā pārstrādat.

Gramatiku izlaiždams aprīlī, Adolfsijs izceļ atstāto tabulu pozitīvās īpašības un par zaudētiem rokrakstiem nemaz nerunā; bet septembrī izlaižot dziesmu grāmatu, viņš priekšvārdā hercogu uzrunādam, ar lielu skarbumu min Fūrekeram noblēditos gramatikas materialus. Dabīgāki būtu bijis par tiem runāt gramatikas priekšvārdā. Bet varbūt pavasarī Adolfsijs pats un arī „mīļā roka“ nemaz nezināja, kas ir zaudēts, un atskārta to tikai vēlāk, kad Dreselis un ev. arī citi interesenti sāka lepoties ar Fūredera atstātu mantojumu. Kā vārdnīca, tā arī gramatika varēja Dreselim būt pieejama tikpat labi, kā Adolfsijam, bet par „mīlo roku“ ieminēdamies un hercogam vēstīdam par rokrakstu noblēdišanu, Adolfsijs liek samanīt, ka viņam uz Fūredera mantojumu ir lielāka tiesība nekā tālāk stāvošiem ļaudīm. Ja gramatikas rokraksti nebūtu izvazāti, droši vien Adolfsijs kūtu varējis izdot plašāku un pamatīgāku darbu, nekā viņš ir izdevis; bet Adolfsija gramatika arī tagadējā veidā ir ievērojama, bet viņas īstais autors ir Fūrekers, ja arī nav iespējams galīgi noteikt, kuŗš vārds vai teikums nāk no viņa negrozīts. Bet šī gramatika ir viena no visupirmākajām, bez tam apmēros ievērojama un izpratnes ziņā augstu stādama. Viņas dēļ Adolfsijam bij nodibinājusies liela reputācija kā la-

tviešu valodas pratējam, tik liela, ka nelabvēji totiesu gribēja mazināt viņa spējas latīņu valodā. Vismaz kādā gramatikas eksemplarā ir uzglabājis vācu un latīņu ieraksts (sk. Valsts bibliotēkas eksemplaru), kas zobgalīgā kārtā izceļ, ka Adolfsijs gan latviešu valodā varot būt bijis augsti mācīts virs, bet latīņu valodā bijis ignorants, jo sakot exosculavit, kur jāsaka exosculatus est. (= skūpstījis L. B.). „Der Selige Herr Superintendentens Adolphi ist ein hochgelehrter Mann in der Lettischen Sprache gewesen, aber in der Lateinischen Sprache ein großer Ignorant. Denn in dem Lateinischen Briefe, den er an den Seligen Pastorem Betulium in Grenzhof in Causa controversiae de sacra coena (= strīdus lietā par svēto vakariņu. L. B.) geschrieben, und welcher Brief durchgängig sehr esend gerathen, hat er, anstatt exosculatus est, exosculavit gesehet... Literae Superintendentis Adolphi memoratae penes me latent in autographo, ut cuius fidem oculatam dare possim. Sic etiam inter Superintendentes Corydones de stiva reperiuntur, et magna corpora sine pectore et personae tragicae, quibus cerebrum deest“. („Minētā Adolfsija vāstule guļ pie manis autografā, ka varu katru ar paša acīm pārlicināt. Tā arī starp superintendentiem atrod neaptēstus tēviņus no arkla balsta un lielus augumus bez krūtīm un traģiskas maskas, kam trūkst smadzeņu“).

Piezīmes autoram visa kodīgā zobgalība būtu bijusi nevajadzīga, ja viņš būtu labi iedziļinājies priekšvārdā un no viņa izlasījis, ka Adolfsijs sevi nemaz par tik apbrīnojamu latvieti neuzskata, bet ka īstais nopelns pieder Fūrekeram. Bet par nopelnu tiešam varam runāt, kad ievērojam gramatikas bagāto saturu pie tam literatūras sākumu laikmetā. Ne velti vēl 1737. g. Viļņā iznākušās „Lotavica Grammatica“ izdevējs lasītājam par šo darbu nodod atzinīgu spriedumu: viņa gan esot vācu vajadzībām piemērota, bet citādi „satis bona grammatica“.

3. Garīga proza. Bez dziesmām Fūrekers ir 1685. g. dziesmu grāmatā piedalījis arī ar citiem darbiem. No priekšvārda izlobās, ka katķismu, Zālamāna sakāmus vārdus, Zirāka gudrības grāmatu un pilnīgu lūgšanas grāmatu Fūrekeram nav izdevies novest līdz gatavībai, lai gan viņš arī pie šiem darbiem ir strādājis; bet kā pabeigtus darbus Adolfsijs min: evaņģeliju perikopes, vesperu lekcijas, ciešanas stāstus un stāstus par Jeruzalemes izpostīšanu. Tā, domājams, viena daļa rakstu 1685. g. dziesmu grāmatā balstās uz Fūrekeru priekšdarbiem, bet lielākā nāk tieši no viņa. Ko nu tur nomanām? Fūrekers ir saskan ir nesaskan ar savu priekšgājēju Manceli un pēcteci Glūku. Mancela tekstus viņš, kā jau Adolfsijs pats piemin, ir lūkojis cauri. So cauri lūkošanu izdarīdams, viņš ir par Manceli nedrošāks; skaidri redzams, ka viņš vārdus meklē un dažureiz nostāda uz izvēli divi dažādas redakcijas blakus. Līdz ar to viņam trūkst Mancela monumentalitātes. Viņš ir smalkāks, sievišķīgāks, ja tā varētu teikt, bet līdz ar to apdomīgs un rūpīgs. Viņa darbības veids vislabāki tiks redzams, ja nostādīsim kopā vairākus paraugus. Nemsim piem. tekstu 1. Kor. 9, 24—27.

Mancelis 1631. gadā:

Mili Brahli / negg sannaht juhš, ka tee kattri šadāwuffšchees gir tezeht / tee tāč wiffi / bet weens dabbu to allgu? Tezeeta nu ta / ka juhš to dabueeta. Bet itweens / katters ziertahš / no turrahš šōw no wiffenadu leetu / winy ta / ka tee weenu Krohni katters šawiest / dabbu / bet mehš weenu muhšchigu. Bet es tāču tha / nhe ka nhešinnadams / es šittu nhe ka ghaiffā ššdamš / bet es notirrpinu šawu Meešu und norahyu to / ka es nhe mahzu zittuš / und paš mahžitins palleetu.

Fürekera 1685. g. dziesmu grāmatā:

Mihlee Brahli / Ne sannaht juhš / ka tee / kaš šadewuffšchees tezeht / tee wiffi tek; bet weens dabbu to nowehletu Dahwanu. Tezzeet nu tā / ka juhš to dabbujaht. Bet itweens / kaš zihštahš / noturrahš no wiffadaš Leetas: Winni tapehtš / ka tee weenu Puschlaini dabbu / kaš šawihšt; bet mehš to muhšchigu Krohni. Es tad nu tā tefu / ne ka ne sinnedams: Es šittu ne ka Gaišā ššdamš: Bet es mehrdeju šawu Meešu (Es kalpinaju / darru palkausigu šawu Meešu) un šawaldu to / ka es nemahzu zittuš / in patš atmetamš efmu (neleetiš tohpu).

Te Mancelis grieķu „brabeion“ ir pārtulkojis ar „alga“. Fūrekera nomana, ka šis vārds oriģinālam neatbilst; bet citu apzīmējumu meklēdams, arī viņš neatrod tagadējā bībeles tulkojumā lietoto „goda maksu“ vai moderno „godalgu“, bet izlīdzas ar aprakstu „novēlētu dāvanu“. Grieķu „hypōpiāzo“ Mancelis tulko ar „notirpinu“, bet Fūrekera ļauj izvēlēties starp „mērdeju, kalpinu, daru paklausīgu“, kamēr oriģinālā vārds ir vedams sakarā ar dauzīšanu jeb sišanu tejā; Weizsäcker's to tulko: zerschlage. Manceļa „mācītins“ nesaskan ar oriģinālo „adókimos“, ko Weizsäcker's tulko ar „zu Schanden werden“. Adókimos apzīmē ko neistu, kas neatbilst dibinātām prasībām, neiztur pārbaudījumu. Tāpēc Fūrekera „atmetams“, kas ir uzglabājies arī bībeles jaunākajā izdevumā, te ir gluži vietā, bet apdomīgais Fūrekera noliek blakus vēl otru, stiprāku izteiksmi: nelietis topu. Tā Fūrekera nebeidz meklēt. Bet salīdzināsim vēl kādus paraugus!

Otrai svētdienai pēc lieldienas vēlēto tekstu Jāņa ev. 10, 11—16 Mancelis tulko šādi:

Īsus fatzija us teems Juddeems Es šhmu weens labbs Ghannš / weens labbs Ghannš dohd šawu Ššewibu par tahm Aweem. Bett weens šadārrāhtš Ghannš / katters Ghannš nhe gir / kam tahš Awis nhe peedarr / redš to Willku nahkoht / und attstahj tahš Awis / und bāghh; Und tas Willkš šafammp und is-trānntz tahš Awis. Bett tas ša-dārrāhtš Ghannš bāhg / Awis tas gir ša-dārrāhtš / und nhe ohla tahš Awis. Es šhmu weens labbs Ghannš / und šinnu manš Awis / und winji pašiest mann. Liedš ka man mannš Šāhwš pašiest / und es pašiestu to Šāhwu / und es dohmu šawu Ššewibu par tahm Aweem. Und mann gir wehl zittas Awis / tahš nhe gir no šchahš Ruhtš / Dunaburg. Seelburg. pronunciant Rāhwā /

und tahs passchas buhs mann arridsan scheinan atwest / und tahs dsirdehs mannu Ballfsni / und buhs weenam Uwja-Pullkam und weenam Ghanam buht.

Fürekere:

Jesuz fazzija us teem Judeem: Es esmu tas labbais Gans: Labs Gans dohd sawu Dsihwibu par sawahm Awim. Bet derretis (Algadsis / fahligts) Gans / Ras newa ihsts Gans / kam tahs Awis ne peedarr / reds Wilku nahkam / in atstahj tahs Awis / in behg: In tas Wils tahs fakampj / in istlihdina (istrenz / isdsenna) / Bet tas derretis Gans behg / tapehz / fa winsch derrehts / in ne behda par tahm Awim. Es esmu labs Gans / in pasihstu mannas Awis / in winnas manni pasihst. Ra man tas Sehws pasihst / ta pasihstu es to Sehwu / in dohmu sawu Dsihwibu par tahm Awim. Mannim arri wehl zittas Awis / tahs newa no schih Ruhts; ir tahs buhs man atwest / in winnas dsirdehs mannu Balsi: In buhs tikkai weenam Uwju-pulkam / in weenam Gannam buht.

Glüks:

11. Es esmu tas labbais Gans / weens labs Gans dohd sawu Dwehfeli par tahm Awim.

12. Bet derrehts Gans / kas ne ihsts Gans / kam tahs Awis ne peederr / reds Wilku nahkam / un atstahj tahs Awis / un behg / un tas Wils tahs fakampj / un istlihdina.

13. Bet tas derrehts Gans behg / tapehz / fa winsch derrehts / un ne behda par tahm Awim.

14. Es esmu tas labbais Gans / un pasihstu mannas (Awis) / un winnas manni pasihst.

15. Ittin fa mann tas Sehws pasihst / un es pasihstu to Sehwu: un es dohmu sawu Dsihwibu par tahm Awim.

16. Man arri wehl zittas Awis / tahs newa no schih Ruhts: ir tahs buhs man atwest: un winnas dsirdehs mannu Balsi: un buhs tikkai weenam Uwju-Pulkam / un weenam Gannam buht.

Cits piemers Lük. ev. 15, 1—4. Mancelis:

Wissenahdi Muniteneeki und Gräzeneeki steidsehs fow py to (Rungu Jesum) ghribbädami to dsirdeht. Und tee Wariseeri und Raksita-Mahzetaji kurneja satzidami: Schiz usjam tohs Gräzeneekus und ähd ar teem. Bett Wings runnaja us teem scho Liedsibu satzidams: Rursch Zillwähls gir juhfo starpä / fattam simbts Ahwis gir etc.

Fürekere:

Bet wissadi Munitineeki in Grehzineeki steidsehs pee ta Runga Jesu / gribbedami winnu dsirdeht. In tee Wariseeri in Raksitu-Mahzitaji kurneja / in fazzija: Schis uhsnem tohs Grehzineekus / in ehd ar teem: Bet winsch dewe teem scho Vhdsibu / in fazzija: Rursch Zilwels juhfu starpä / kam simts Awis irr etc.

Glüks:

UN wiffabi Muttineeki un Grehzineeki steidsehs pee winna / gribbedami winnu dsirdeht. Un tee Wariseeri un Rakstu-Mahzitaji kurneja / un fazzija: Schis usnemm tohs Grehzineekus / un ehd ar teem. Bet wihsch dewe teem scho Lihdsibu / un fazzija: Kursch Zilweks juhsu starpa / kam simts Awis irr etc.

Griekiski 15, 3: Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγων = Eipen de pròs autoùs tèn parabolèn taúten légōn. Manceļa tulkojums burtiski saskan ar originalu, izdevīgāki būtu tik „runāja līdzību“ vietā izlietot: teica līdzību sacīdams. Fūrekers bez vajadzības šo „teica“ jeb „runāja“ pārvērs par „deve“ un participa vietā ievēd veselu teikumu: „in sacīja“, kas sīkstī turas arī pēdējā bībeles tulkojumā: „viņš tiem šo līdzību stāstīja un sacīja!“ Izvairīšanās no participa laikam vedama sakarā ar vācu izteiksmi, kam še particips nebūtu iespējams.

Tā ka Glüks še pilnīgi seko Fūrekeram, atkāpdamies no Manceļa un grieķu parauga, tad domājams, ka Glüks būs uzmanīgi konzultējis Fūrekeru. Un tā arī izrādās. Vairāk atšķīras apustuļu raksti, bet evanģeliju perikopes saskan vietām burtu pa burtam. Šur un tur, protams, arī evanģelijos Glüks dažu ko rediģē citādi, īpaši turēdamies pie vienas noteiktas izteiksmes, kur Fūrekers nevar izšķirties starp divi un trīs redakcijām. Bet visumā Fūrekers kā tulkotājs ir ietekmējis arī Glūka darbu. Jādomā pat, ka viņš ir tieši likts Glūka tulkojuma pamatā Negaišs tikai paliek jautājums, kāpēc epistulās saskaņa mazāka nekā evanģelijos. Varbūt Glūkam pie darba stājoties, viņam priekšā bij Fūrekeru evanģeliji rokkrastā, bet epistulu vēl nebij? — Katrā ziņā redzam, ka Fūrekers arī bībeles tulkošanā, tāpat kā vārdnīcas un gramatikas sastādīšanā, strādā „it kā nabags, bet daudzus darīdams bagātus“ (2. Kor. 6, 10).

Vilipiešu 1, 3–11 rāda, ka epistulās Glüks un Fūrekers pa daļai saskan, pa daļai stipri atšķīras.

Fūrekers:

Mihlee Brahli / Es pateizu mannam Deewam / zeeklahrt es juhs peeminnu weenumehr ar Lihgsmibu luhgdams par jums wiffeems / eelsh wiffas manas Luhghanaas / juhsu Draudsibas pehz pee tahs Preezas-Mahzibas / kas jums bijusi no pirmas Deenas / lihds schim Laikam: in esmu labba Zerriba / ka tas / kas eelsh jums to labbu Darbu eefahzis / to arri pabeigs / lihds tai Deenai JEsus Kristus. Ka tad mannim peenahlahs ta no jums wiffeems zerreht / tapehz / ka es juhs manna Sirdi turru / schinni manna Zeetuma / fur es to Ewangiljumu (Preezas-Mahzibu) pahrstahwu / in apstiprinaju / ta ir juhs wiffi ar mannim to Schehlastibu dabbutusch effeet. Jo Deews ir mans Leezineeks / ka mannai Sirdi tik schehl irr pehz jums wiffeems / eelsh Kristus JEsus. In par to luhdsu es / ka juhsa Mihlestiba jo deenas jo wairaf pee-aug / eelsh atshghanaas iu wiffadas

Sapraščanaš: ka juhs baudiht (noprafi) warreet / kas labbašs irr / ka juhs tihri (beš Peedausiščanaš / beš Apgrehzibas) ne-peedausigi (ne-apgrehzigi) effeet / lihds tai Deenai Kristus / ar Taisnibas augleem peepilditi / kas zaur JĒsu Kristu (eefšch jumš) notikfušchi / Deewam par Gohdu un Slawu.

Glüks:

ĒS pateizu mannam Deewam zeekfahrt eš juhfo peeminnu. (Alfašchir manā Peeluhgšchana par jumš wiffeem darridams to Luhgšchānu ar Lihgmibas.) Juhfu Beedribas pehz pee tahš Preezas-Mazibas no pirmas Deenas lihds šchim Laikam. Šcho pašču zerredams | ka tas | kas to labbu Darbu eefšch jumš irr eefahzis to pabeigš lihds tai Deenai JĒsus Kristus. Jttin ka tas man peederrahš no jumš wiffeem | ta domaht tadehl ka eš fawā Sirdi juhs turru | til labb eefšch mannahm Saitehm | ka arridsan (eefšch mannaš(Aisbildinaščanaš | un Apstipprinaščanaš ta Preezas-Wahrda | juhs wiffus | kam ar mannim Dalliba irr pee tahš Schehlstibas. Jo Deewš irr mans Veezineekš | zeef lohti eš pehz jumš wiffeem ar Sirdš Mihlestibas JĒsus Kristus ilgojohš. Un par šcho luhdsu eš (Deewu) | ka juhfo Mihlestiba jo Deenas jo wairaf waitrojahš eefšch Aisfifšchanaš un wiffas Sajufšchanaš. Ka juhs pahrbaudiht warrat to | kas labbašs irr | ka juhs effat ftaidri un ne peedausigi uš to Deenu Kristus. Peepilditi ar Augleem tahš Taisnibas | kas irr zaur JĒsu Kristu | Deewam par Gohdu un Slawu.

III. Dzeja.

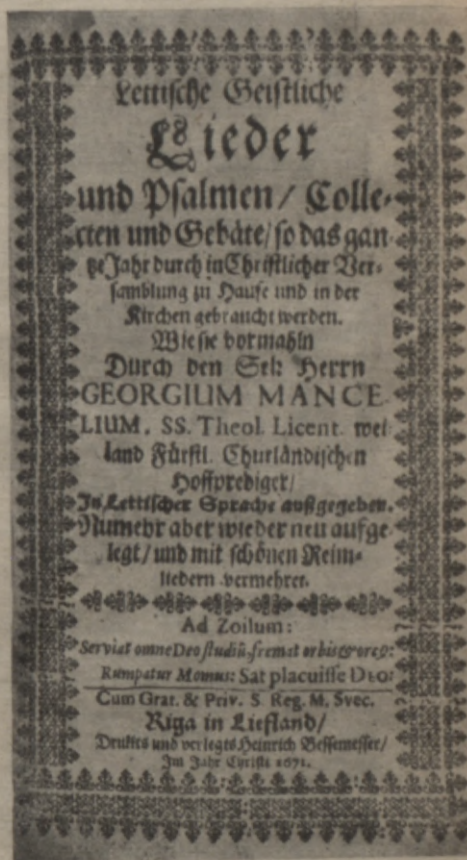
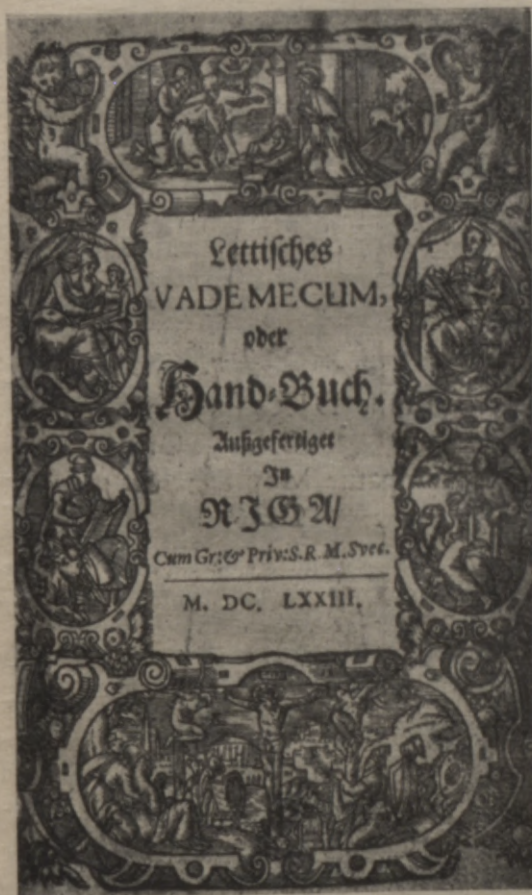
1. Dziesmu saraksts. Fūrekera vārdnica, kā redzējām, nekad nav nākusi dienas gaismā; gramatika ir lielākā vai mazākā mērā klajā nākusi, bet Adolfsija vārdā. Tā ar valodnieciskajiem darbiem Fūrekera gan varēja izcelties, bet tikai savā laikā un personīgu paziņu starpā. Bet vēlākām audzēm gar šiem darbiem nebij nekādas daļas un par gramatikas autoru uzskatīja Adolfsiju.

Nedaudz labvēlīgāks ir stāvoklis attiecībā uz prozaiskiem dievvārdu tekstiem: Mancelis te jau bija sācis papriekšu, un Fūrekera revidētais teksts nebij tāds notikums, kas būtu Manceli nobīdījis gluži ēnā. Bez tam, viss kas attiecās uz bibli, drīz koncentrējās Glūka tulkojumā un vēlākām paudzēm saistījās ar Glūka vārdu, Fūrekeru pametot sānis.

Bet ir viens lauks, kurā Fūrekera bij vienīgais savā sugā; tā ir viņa dzeja, un nevis viena otra dziesmiņa, bet vesela dziesmu grāmata, kāda latviešiem tobrīd nebij ne dzirdēta, ne redzēta, „ein herrlicheš Gefang-Buch Reim-weise verfertiget | deß gleichen noch nie in Lettischer Sprache gesehen worden“.

Ši darba nozīmi mums rāda jau dziesmu daudzums vien, ka redzams no sekoša saraksta, kas ir izvilktš no Adolfsija 1685. g. dziesmu grāmatas.

1. Ak Deewa Dehls! til leels.
2. Ak Deews! Mans Deews.
3. Ak! Deews / mehš tawi Behr-
ninni.
4. Ak Deews! zeel daschi Sird-ehsti.
5. Ak Jesu! dahrgajs Vestitajs.
6. Ak! kaut drihs buhtu Gals.
7. Ak! to mehš sčaitan dšihwojam.
8. Ak Rungs in Deews!
9. Ak! mehš Grehfu-Laudis.
10. Ak! ščihstajs Deewa Jehriņš
11. Ak! Šwehtajs Gars / mehš luh-
dsamees.
12. Ak! taifnajs Deews / sčehl-firdigs
Tehws.
13. Ak taifnajs Jesin! kahdu gruhtu.
14. Ak Tehws! taws nabbags Behr-
niņš.
15. Ak! tu mans Bruhdgans Jesu
Krišt.

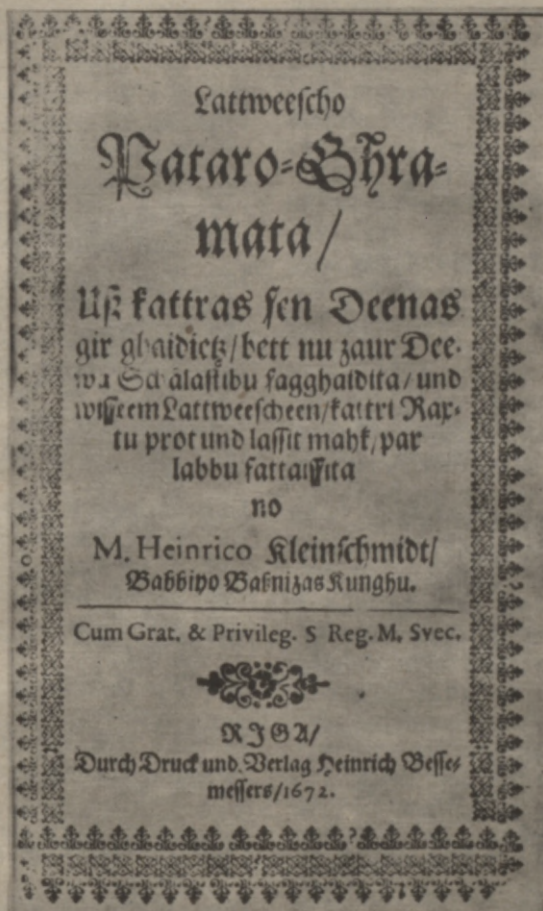

Attēls 5. Bessmessaera jaunizdotais Vade mecum's. Pa kreisi grāmatas galvenais titulis (1673), pa labi daļas titulis. Šī daļa ir šobrīd vecākais avots Fūrekera dziesmām.

16. Ut Zilwezia! ne zeeti kluff.
17. Ur Deewa Spehl es gribbu fahft.
18. Ur Deewu fahz Fast nach dem Teutschen: allein auff Gott seh dein Vertraun.
19. Utsihsti bihdams tawu Deew'.
20. Behrnin mihlajs Deewa stahdihts.
21. Deews dohd Meeru tawai Semmei.
22. Deews effi flawehts.
23. Deews Rungs / apshehlojees.
24. Deews Rungs / dohd tawu Garru.
25. Deews Rungs / eefsch Debbes-Gohdibas.
26. Deews Rungs irr muhsa stippra Pils.
27. Deews Rungs mehß flawejam.
28. Deews Rungs / tu fohlijs palihdseht.
29. Deews / mihlajs Tehws.
30. Deews muhsu Tehws eefsch Debbesim.
31. Deews / palihds jaunu Gaddu fahft.
32. Deews / paturr muhs pee tawa Wahr.
33. Deews Swehtajs Gars / nahz pee mums flahft.
34. Deews tas Tehws mums dshwo flahft.
35. Deews Tehws eefsch Debbes-Walstibas.
36. Deews effi flawehts.
37. Dseed / mihla Sirds / bes Breesmas. In dulci Jubilo.
38. Dsillajäs Behdäs laideet mums.
39. Eefsch Deewu Tehwu tizzam mehß.
40. Eefsch Meer' es gribbu prohjam brauft.
41. Eefsch tahda gruhta Rarr.
42. Gim apraudam.
43. Es Deewam pawehl mannu Leet'.
44. Es dsilläs Behdäs nosauzohs.
45. Es grehzigß Zilwezinsch.
46. Es jautu Pukliht sinnohs man.
47. Es sawus Grehtus fuhdsfahs.
48. Es teizu zil ween spehdams.
49. Es tewi teizu shehligß Tehws.
50. Es tew pateizu / Deews mans Rungs.
51. Es zehlees sweifs in weffels.
52. Gahf / manna Sirds / ar Steigshann.
53. Gohds Deewam Tehwam allaschin.
54. Gohds Deewam ween ar Pa-teilshann.
55. Gohds tew fazzihst / Deewin dahrgajs.
56. Ja Deews tas Rungs pee mums ne nahft.
57. JESU / las dohd Breeku.
58. Jesus Kristus / las muhs atpestijs.
59. Jesus Kristus / muhsu Glahbejs.
60. Jesus Kristus / muhsu Rungs in Glahbejs.
61. Juhß Deewa Behrni fahzeet.
62. Juhß Laudis wiffi lihgsfmojant.
63. Rà buhs mums tewi teift?
64. Rad Behdäs lauschahs us mums bruft.
65. Rad es no Rihta peezellohs.
66. Rad Greht manniss beede.
67. Rad manna Stunda pee-ees man.
68. Rad Sirds man Grehtu-Bailës stahw.
69. Ram manna Sirds tà behdajees?
70. Rà spohschi spihd mans JESU-LJNOZH.
71. Ras warr mums truhft?
72. Kristus augsham brauzis.
73. Kristus augsham dohdahs.
74. Kristus brauz us augshu.
75. Kristus leelà Trauffshann'.
76. Kristus las muhs swehtus dar.
77. Kristus tas stipprajs Rarra-Wihrs.
78. Rungs Deews / tew falku Pateizib'.
79. Rungs / es us tewi palaujohs.
80. Rungs JESUS ihstajs Deewa Dehls.
81. Rungs Jesus Krist / mans Palihdsinsch.
82. Rungs Jesus Krist / Ne warru mist.

83. Kungß / kam tu leezees ahsmir-
stohßs ?
84. Kungß Kristus / kas ne fahziss.
85. Kungß Kristus nokauts tappa.
86. Kungß / tas Laikß man Prahtâ
stahw.
87. Kurfch Zilwezinsch gribb leelitees.
88. Laid Deewu wiffi lihds nu teiz.
89. Laid es Kungß eefsch tewim duffu.
90. Laid mehß Deewu flawejam.
91. Lehnprahtigß / shehligß / mihlajß
Deewß.
92. Muhfu Sehws eefsch Debbes!
93. Mans Deewß in Sehws apfwehti
mann'.
94. Mehß Deewa Kunga flawejam.
95. Modrijees tu manna Sirdß.
96. Mums dsimmis schlihtas Jum-
prawß.
97. Mums irr peedstimmis weens
Behrninsch.
98. Nahz / at Swehtajß Garrin! nahz.
99. Nahz Swehtajß Garrß pateesi
Deewß.
100. Nahz tu Lauschu Vestitajß.
101. Ne buhtu Deewinsch pee mums
flaht.
102. Nemm no mums tawas Dufmas.
103. No Adam Grehku-Rahrumeem
104. No Debbestim buhs man atnest.
105. No Deew' es ne atkappshohß.
106. No Sirdß es tewi mihleju.
107. Nu effeet wiffi preezigi.
108. Nu effi flawehtß Jesultinsch.
109. Nu palihds man' / Deewß Sehws.
110. Nu tohpi lihgsma / dseed in deij.
111. Pa Gallam irr tas Wezzajß Gads.
112. Bahr mannim / Kungß / apsheh-
lojees.
113. Paleez pee mums / Kungß Jesus
Krist.
114. Bee swehta Jahna Kristus nahf.
115. Behz tewim fauzu / Jesus Krist.
116. Raug / Debbes Pullß no Enge-
leem.
117. Redß / schi Deena jaw pa gallam.
In seiner eigenen Melodey.
118. Schi irr ta Gohda-Deena.
119. Schi Rihta-stunda es tew gribbu
flaweht.
120. Schis teescham irr tas pehdigß
Laikß.
121. Scho augstu swehtu Leeludeen'.
122. Slawehtß irr tas Kungß.
123. Ta Deena dsenn to Nakti nohst.
124. Ta Vestischana pee mums nahf.
125. Ta tumfcha nakts jaw skaidrejahß.
126. Ta Wezza Gadda Gals no mums.
127. Tad laideet mums nu KRJstu teift.
128. Tad laideet mums to Lihki rakt.
129. Tam Leelas-Deenas Jehrinnaam.
130. Tam mihlam Kungam fallajt.
131. Tee Grehki pirmal zehluschees.
132. Teiz Deewa Kunga Wahrdu.
133. Teizeet to Kungu.
134. Tew Deewam Sehwan pateizam.
135. Tas paldeewß Deewam nodfih-
wohtß.
136. Laid es / Kungß / eefsch tewim duffu.
137. Tew Deewu mihleht buhs.
138. Tohs desmits Baußchlus.
139. Tu augsta Manta / Jesus Krist.
140. Tu buhdams trihs eefsch Wee-
nibas.
141. Tu Garrß no Deewa / Swehtajß
Deewß.
142. Tu Kristihtß Pulzinsch effi drofch'.
143. Tu Meera Leels Kungß Jesus
Kristß.
144. Tu Rihta-Swaigsne / Jesus Krist.
145. Tu skaidrajß Gaifchums / Jesus
Krist.
146. Uf Deewu mannu Kung'.
147. Uf kurreen buhs man behgt ?
148. Ufmohstajt wiffi Laudis.
149. Uf tewim / mihlajß Deewß.
150. Uf tewi / ween / Kungß Jesus Krist.
151. Ustizzi tawam Deewam ween.
152. Ufzehlees irr tas swehtajß Kristß.

153. Weens Behrninsch Betlems Pils-
fatā.
154. Weens Behrninsch schodeen pee-
dsimmiš.
155. Zaur tumschu 'Beddr' / itt patt
no Riht'.
156. Pee mannim nahzeet, Kristus sauž.
157. Al Deewš! no Debbeš uhsluhtō.
158. Deewu Tehwu flaweht.

Attēls 6. Tituļa lapa lūgšanu daļai Bessemessera Vade
 mecum'a. — Še ievietotas 3 Pūrekerā lūgšanas dzejā.

Pavisam 158 dziesmas, Sarakstam jāpieskaita vēl: „Manš Sargš'in Ganš
 irr Deewš taš Kungš eelš Debbeš“ un „Eelš tumschas Ruhtš | at! Brih-
 numš leelš“, kam Adolfsijs nav pielicis autora vārdu, bet ko Bessemessera iz-
 devums piešķir Pūrekeram. Dziesma „Laid eš | Kungš | eelš tewim

duffu" ir Adolfiga grāmatā ievietota divreiz: vienreiz kā Fūrekeras dziesma ar virsrakstu: „Abend-Gefänglein | beyh Schluß“; bet otrreiz gluži nepārgrozīta ka beigu posms Remlinga dziesmā: „Jaw | sche muhfi Uzzu-Wahli“. Varētu būt, ka no šīs dziesmas Fūrekers pēdējos pantus vien bija tulkojis, kurpretim Remlings pārtulkojis visu dziesmu: „Unsre müde Augenlider“. Bet pēdējie panti bij Fūrekeram labāki, un tāpēc vai Remlings pats, Fūrekers, vai Adolfigs tiem deva priekšroku, bet līdz ar to viņus iespieda divreiz: ar Remlinga un ar Fūrekeras vārdu.

Dziesmu sarakstam vēl jāpieskaita rīta un vakara lūgšanas, kas rakstītas ritmiski un pa daļai ar atskaņām. Adolfiga izdevumā tādu rīta lūgšanu ir 6 un vakara lūgšanu 4. Bez tam vēl ap 15 dažādu lūgšanas dziesmu visādos atgadījumos. No viņām divi rīta un viena vakara lūgšana atrodamas jau Kleinšmita Pātaru grāmatā (1672. g.).

1671. gada izdevumā kā pēdējā ir ievietota sekoša maza, bet jauka dziesmiņa, kas Adolfiga dziesmu grāmatā nav uzņemta, bet gan ir uzglabājusies Bankava sprediķu grāmatā. Viņa skan:

Seufferlein nach der Zukunft Christi
zum letzten Gericht. C. F.

Nahz mielais Jēsu! nahz! no Sirds meš tewiš gaidam,
Raš meš ar Ašsarahm schein appatsch Krusta waidam:
Sche redsam Launa ween; tur buhš ta jauka Deen':
Al! mielais Jēsu! nahz! meš tewiš gaidam ween.

Amen. (sk. attēlu!)

Ar nupat minētām dziesmām sarakstā būs jāskaita pavisām kādi 180 numuri. Tiešām, tā bij vesela dziesmu grāmata! No šiem 180 numuriem 1671. gadā iespiesti jau 54.

Paraugi dziesmām uzrādīti vācu virsrakstos. Bet ir arī dziesmas bez tādiem, ko Tečs tur par originalsacerējumiem. Rīta un vakara lūgšanas līdz neskaitot, viņu ir 19, un proti augšējā sarakstā sekošie numuri: 2, 17, 18, 19, 20, 25, 29, 31, 65, 78, 82, 87, 88, 111, 112, 117, 125, 126, 134.

2. Strofu tabula. Bet Fūrekeras dziesmu krājumu raksturo ne tikai daudzums, bet arī dažādība. Šo dažādību varam vislabāki vērot no strofu iekārtas. Kādas neizveidotas strofās līdz neskaitot, nākam še pie sekoša pārskata, ko lielākas vienkāršības dēļ sniedzu tagadējā rakstībā.

Ar vienu burtu tabulā atzīmētas vīriškās, ar divi burtiem divzīlbu jeb sieviškās un ar trīs burtiem trīsīlbu jeb daktiliskās atskaņas. Ar smailu loku savienotas tās rindas, kas savā starpā saskaņotas.

Trochaju strofas.

1) 3. Nāc tu ļaužu pestītājs.

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — b
 — — — — — b

2) 244. Bērniņ miļais, Dieva stādīts.

— — — — — ab
 — — — — — ab
 — — — — — c
 — — — — — de
 — — — — — de
 — — — — — c

3) 231. Redz šī diena jau pagalam.

— — — — — ab
 — — — — — ab
 — — — — — c
 — — — — — de
 — — — — — de
 — — — — — c

4) 242. Nāc, ak svētais gariņ, nāc.

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — b
 — — — — — b
 — — — — — b

5) 225. Laid, mēs Dievu slavējam.

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — b
 — — — — — b
 — — — — — c
 — — — — — c
 — — — — — c

6) 187. Kungs, tas laiks man prātā stāv.

— — — — — — — a
 — — — — — — — bc
 — — — — — — — a
 — — — — — — — bc
 — — — — — — — d
 — — — — — — — d
 — — — — — — — bc

7) 234. Laid es, Kungs, iekš tevīm dusu.

— — — — — — — ab
 — — — — — — — c
 — — — — — — — ab
 — — — — — — — c
 — — — — — — — d
 — — — — — — — d
 — — — — — — — ef
 — — — — — — — ef

8) 41. Modrījies tu, mana sirds.

— — — — — — — a
 — — — — — — — bc
 — — — — — — — a
 — — — — — — — bc
 — — — — — — — d
 — — — — — — — ef
 — — — — — — — d
 — — — — — — — ef

Jaukta rituma strofas.

1) 113. Jēzus Kristus, mūsu glābējs.

— — — — — ab
 — — — — — ab
 — — — — — c
 — — — — — c

2) 241. Jēzus Kristus, mūsu Kungs...

— — — — — ab
 — — — — — ab
 — — — — — cd
 — — — — — cd

3) 57. Kristus augšam braucis.

— — — — — ab
 — — — — — ab }
 — — — — — c
 — — — — — c }
 — — — — — de

4) 114. Dievs, es slavēts, ka tu . . .

— — — — — ab
 — — — — — ab }
 — — — — — cd
 — — — — — cd }
 — — — — — f

5) 45. Eim apraudam.

— — — — — a
 — — — — — a }
 — — — — — bc
 — — — — — d }
 — — — — — bc

6) 54. Jēzus Kristus, kas mūs atp.

— — — — — a
 — — — — — a }
 — — — — — bc
 — — — — — bc }
 — — — — — de

7) 193. Iekš mier' es gribu projām . . .

— — — — — bez atskaņ.
 — — — — — pēc Lutera
 — — — — — dz-as ar ne
 — — — — — visai izvei-
 — — — — — dotu ritumu.

8) 52. Kungs Kristus nokauts tapa.

— — — — — ab
 — — — — — cd }
 — — — — — ab }
 — — — — — cd }
 — — — — — e
 — — — — — e }
 — — — — — ig
 — — — — — h

9) 136. Pēc tevīm saucu, Jēzus Krist.

— — — — — a
 — — — — — bc }
 — — — — — a }
 — — — — — bc }
 — — — — — d }
 — — — — — ef }
 — — — — — ef }
 — — — — — d }
 — — — — — ef }

10) 160. Jēzus, kas dod prieku.

— — — — — ab
 — — — — — ab }
 — — — — — c
 — — — — — de }
 — — — — — de }
 — — — — — c
 — — — — — f }
 — — — — — f }
 — — — — — gh }
 — — — — — gh }

11) 76. Iekš Dievu tēvu ticam mēs.

— — — — — a
 — — — — — bc }
 — — — — — a }
 — — — — — bc }
 — — — — — de }
 — — — — — de }
 — — — — — fg }
 — — — — — ig }
 — — — — — h }
 — — — — — h }

Piezīme. 9. strofā 6. un 7. rindu
 savēlot vienā rindā visa dziesma tiek
 skaidri jambiska; 10. strofā 7. un 8. rindu
 savienojot, dziesma top skaidri trochaiska.

12) 31. Ak mēs grēku ļaudis.

— — — — — ab
 — — — — — c
 — — — — — ab
 — — — — — c
 — — — — — de
 — — — — — f
 — — — — — de
 — — — — — f
 — — — — — } refrens
 — — — — — }
 — — — — — }

13) 142. Kā spoži spīd mans Jēzuliņš.

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — bc
 — — — — — d
 — — — — — d
 — — — — — bc

— — — — — ef
 — — — — — ef
 — — — — — gh
 — — — — — gh
 — — — — — ij
 — — — — — ij

14) 67. Dievs tas tēvs mums dzīvo klāt.

— — — — — a
 — — — — — bc
 — — — — — a
 — — — — — bc
 — — — — — d
 — — — — — ef
 — — — — — ef
 — — — — — ef
 — — — — — d
 — — — — — gh
 — — — — — gh
 — — — — — gh
 — — — — — i
 — — — — — i

Jambiskas strofas.

1) 221. Tam miļam Kungam sakait ...

— — — — — ab
 — — — — — ab

Tamlīdzīgā ritumā ir pag. 124.
 dz-a „Kā būs mums tevi teikt“, tikai
 bez atskaņām.

2) 210. Tā diena dzen to nakti nost.

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — bc

3) 17. Mums dzimis šķīstais ...

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — a

Strofai pievienots bez tam 2
 rindu refrens.

4) 38. Ak taisnais Jēziņ, kādu grūtu ...

— — — — — ab
 — — — — — ab
 — — — — — cd
 — — — — — cd

5) 209. Gāz, mana sirds, ar steigšān.

— — — — — ab
 — — — — — ab
 — — — — — cd
 — — — — — cd

6) 153. Kad bēdas laužas uz mums ...

— — — — — a
 — — — — — a
 — — — — — b
 — — — — — b

Šo strofu F-s lieto visvairāk:
 ef piem. „No debesīm etc.“.

7) 18. Mēs Dievu Kungu slavējam.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — d

8) 242. Ak Dievs, mans Dievs, tu ...

() — () — () — () — () — () — () — ab
 () — () — () — () — () — () — () — ab
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — ab

9) 184. Es Dievam pavēl manu liet.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — b

10) 131. Kam, mana sirds, tā bēdājies?

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — c

11) 36. Ak cilvēciņ, necieti klus.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — bc
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — bc

12) 92. Tu rīta zvaigzne Jēzus Krist.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — b

13) 18. Iekš tumšas kūts ak brīnum ...

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — bc
 () — () — () — () — () — () — d
 () — () — () — () — () — () — d
 () — () — () — () — () — () — bc

14) 78. Dievs, mūsu tēvs iekš debesīm.

() — () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — c

15) 54. Kungs Jēzus Krist, nevaru mirt.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — b
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — c

16) 93. Ak Kungs in Dievs.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — bc
 () — () — () — () — () — () — d
 () — () — () — () — () — () — d
 () — () — () — () — () — () — ba

17) 183. Uz Dievu manu kung'.

() — () — () — () — () — () — bez
 () — () — () — () — () — () — atskaņām
 () — () — () — () — () — () —
 () — () — () — () — () — () —
 () — () — () — () — () — () —
 () — () — () — () — () — () —

18) 144. Kuņš cilvēciņš grib lielities.

() — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — a
 () — () — () — () — () — () — bc
 () — () — () — () — () — () — d
 () — () — () — () — () — () — d
 () — () — () — () — () — () — bc

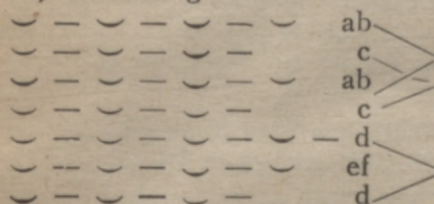
19) 93. Es savus grēkus sūdzu.

() — () — () — () — () — () — ab
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — ab
 () — () — () — () — () — () — c
 () — () — () — () — () — () — de
 () — () — () — () — () — () — de
 () — () — () — () — () — () — c

20) 189. Ak ko mēs šeitā dzīvojam.

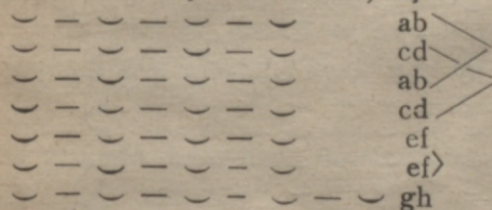
21) 40. Kad grēki manis biedē.

22) 171. Tu miera lielskungs Jēzus...

23) 46. Ak šķīstais Dieva jēriņš.

24) 218. Mans Dievs un tēvs...

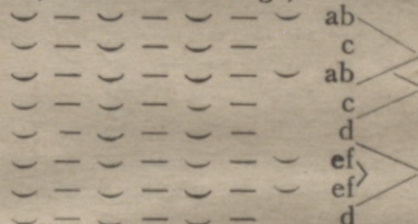
25) 224. Par manim, Kungs, apžēlojies.

26) 250. Uz mostait, visi laudis.

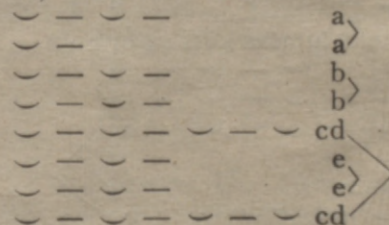
27) 202. Dievs Kungs, dod savu garu.

28) 244. Laid Dievu visi līdz.

29) 236. Ak Dieva dēls tik liels.

Strofu skaitu varētu vēl palielināt, ja ņemam vērā īpaši dziesmas bez atskapām vai dziesmas ar dažādiem refreniem. Pie pēdējā tipa pieder, piemēram, lieldienas dziesma (pag. 49) „Uzcēlies ir tas svētais Krists“, kur vairākkārt tekstā iesprausts: „Gods Dievam do's“. — Atkārtojuma ziņā ir zīmīga dziesma „Viens bērniņš Betlems pilsātā“ (pag. 21), kur atkārtojumi ir diezgan analogi atkārtojumiem l. t. dz-u dziedāšanā; piem.:

Tas lopiņš, kas bez prātiņa, prātiņa,
Tas nāk pie sava kundziņa,
Gods Dievam vien,
Gods Dievam vien.

Līdzīgus atkārtojumus satiekam pag. 17 sekošā dziesmā:

Uns ist geböhren ein Kindelein.

1. Mums dsimmiš šchlihtas Jumpraws Behrs / Tas gaidihts Deewa Jehrs / Tas Deewa sohlihts Jehrs. Sohlihts Jehrs / tas Deewa sohlihts Jehrs.

2. Sa Debbes / Juhr' in platta Semm' / Kas raddihts in tas dsemm | See wiinu Zeenā nemm. Zeenā nemm / See wiinu Zeenā nemm.

3. So flaweht buhs mums Zilwekeem / ir swehteem Engeleem / Ar flanneem Ballfnisheem. Ballfnisheem / ar stanneem Ballfnisheem.

4. Winſch irr tas Kungs tahs Gohdibas / Kas fewi semmojahs / in ar mums ſadodahs. Sadodahs / in ar mums ſadodahs.

5. Al' ſkaidrajs Behrnin / ſtahw mums flaht / Upſkaidro muhsu Praht' / Dohd tewiſ gohdinaht. Gohdinaht / dohd tewiſ gohdinaht.

Te grūti nosakāms, kāda īsti ir strofas forma, jo atkārtojumi, līdzīgi kā latviešu dziesmās, var īsti būt muzikas elements. Tādā gadījumā mūsu priekšā ir triju rindu strofa.

Apmēram tāds pats jautājums ir ar refreniem, piem. lieldienu dziesmā (pag. 51). Te ir 4 rindu strofa; bet viņa pārvēršas 6 rindu strofā, ja skaitām klāt refrenu:

Salkajt no Sirds ar Preefu / ja /
In dſeedajat Alleluja.

3. Dzejas īpatnības. Deminutivus, ka jau par gramatiku runājot pieminēju, Fūrekers cieni līdzīgi tautas dzejai. Par bērnu piem. viņš dzied: Tevi sarga engeliši, Dieva stiprie sulainiši; klusi | dusi, zeltenīt, — kur katrā rindā ir pa deminutivam. Sūpļa dziesmu dziedādams, Fūrekers bij piemērojies sūpļa valodai. Un kas gan nezina, ka māte ar bērnu runādama, lieto pamazināmos vārdus nevien no lietu vārdiem un adjektīviem, bet pat no verbiem! Tā tad Fūrekeram dzeja saskanēja ar tautas valodu un nāca no tautas dzejai tuvu stāvošas dvēseles.

Bet šie paši deminutivi kā stila forma ir Fūrekeram mīļi arī tur, kur dzeja neattiecas uz bērnu pasauli. Visvairāk to jūt pie vārda „Dievs“. Vācu garīgā dzejā, kas satura ziņā Fūrekeram noderēja par paraugu, neviens autors ir nedomā šo vārdu lietot pamazināmā formā „Gottchen“,

tikpat maz, ka tas iedomājams latīņu himnās, kas arī Fūrekeram nebij svešas. Bet Fūrekers dzied latviešu tautas dzejas gaumē:

Gods tev sacīts, Dieviņ dārgais (pag. 233).

Nāc, ak svētais gariņ, nāc (242).

Nebūtu Dieviņš pie mums klāt (168).

Tas ir iedomājams tikai saskaņā ar latviešu tautas dzeju un valodu, pilnīgā kontrastā ar vācu paraugiem. „Dieviņš“ Fūrekeram būtu droši vien vēl biežāki lietošanā, ja tam nerunātu pretim strofas iekārta. Fūrekers ir dzejojis visvairāk jambos, un ja nu jambiska dziesma bij at šo vārdu sākama, tad varēja teikt tikai „Dievs“. Tiesām, ne mazāk ka 16 dziesmām ir tāds sākums. Cik miļš Fūrekeram deminutivs, redzam īpaši tais gadījumos, kur deminutiva lietošana rada metriskas grūtības: Fūrekers arī tur labāk lieto apostrofu, nekā atsakās no demunitiva; piem. „Kad Dieva rikstīt' aizņem mūs (181), kur prozaiski domājot nevajaga ne pamazināmās formas ne apastrofa. Tamlīdzīgi jaukā jādā strofā (243):

Mēs nākam šeitān visi vienā draudzē:

Akl nāc ir tu, in mūs kā bērņus audzē:

Gārds ir tavs galds,

Tavs vārds ir salds:

Ar debess maizīt' mūsas sirdis raudzē.

Gluzi tāpat „ar mēlīt“ etc. (229).

Tā Fūrekers ir ārkārtīgi jūtīgs pret tautas valodu un tautas dzejas stilu. Vislabāki to redz alfabētiski sakārtotajā pamācību dziesmā (pag. 134), kur ir atgadījums parādīt veco tautas gudrību.

Das Lettische güldene A. B. D.

Fast nach dem Teutschen:

Allein auff GOTT seß dein Vertraun. C. F.

Auff die Weise:

Nun freut euch Gottes Kinder all.

1. Ar Deewu fahz / to gribbi fahlt / Kad tew kas fait / pee winna
nahft: Uš Deewa warri tizetees / Gann mas uš zittu palaištees.

2. Beš Gohda dšihwoht leels irr Kaunš; Laid glabba to ir Wezš / ir
Jaunš: Ja tew tawš Gohdinhš ween reiš suhd / Ne spehš to wairš at-
dabbuht.

3. Dasch pluffscht in tehrse wissai daudz / In zitta jaukus Wahrduš
jauz; Tam klahtošš labbiš kluffu zeešt / Uš ohtra Stahsteem Auffs greešt.

4. Eš gribbu / ka tu semmojeeš / Preetš ta / kas leelakš / atkappeš;
Ir masam pahri ne darri: Tad tu ar Meeru palikš.

5. Gann Gihmiš dascham raugahš labš; Bet Sirdš tam irr weenš
nejaukš Kapš: Tapedz ne wisseem tizeht buhš; Kas lehti tizcheš / pee-
wiltš kluhš.

6. Ir to ne truhst / kas lišcheht mahf / Kas tewi tiffai peewilt nahf:
Seem Medduš Mehle parahdahš; Bet Schultiš Sirdi paslepjahš.

7. Jauns buhdams / raugi pelnites / No Slinkofchannas fargajees: Wezs kluis strahdaht tew buhs gruh; Tad ne buhs tew nu ruhgt in puht.

8. Kad Rildu schis jeb tas gribb zelt / Tad dohma / tas jaw ne buhs welt: Es labbis gribbu atkahptees; Laid kassahs / kam ta Uhda neef'.

9. Labs Launam buhs no Zellu greest / Ne rahtees pretti / kluffu zeest; Ra Kristus mums to pamahzijs / Ta darridams pats parahdijs.

10. Meers jauks eefsch Deewa Basnizas; Meers labs eefsch Runga Walfstibas: Meers wiffur falds in patihkams: Deews dohd mums Meerus schelodams.

11. Ne Nurd; bet effi pazeetigs / In tawam Deewam paklaufigs / Kad winsch tew panemm sawu Preef' / In brihscham Schulti baudiht leef.

12. Ohts / treschajs Drahnam leppojahs / Augsts sawa Prahta uspuhschahs; Kur tam jo drihds bij semmotees / Kas no tahs Semmes raddijees.

13. Prett skaidras Deewa Mahzibas / Ta Manta tif dauds ne makfahs: Kas laizigs / tas irr pasuddigs; Bet Deewa Wahrdsch pastahwigs.

14. Retš / Raufdams zitta Eschinna; Pee sawahm Leetahm laimejahs; Netaisnam ne buhs auglotees Deews atraus / ko tas dabbusees.

15. Selts / fudhrabs / ne warr atpestiht / Kad Deews gribb Dufmas nosohdiht: Sche makfa ween tahs Uffinis / Ko Kristus par mums isgahsis.

16. Schehl Schim / kad ohtram izdohdahs / Ur to nekà pats dabbujahs: Kas tiklai gribb preefsch fewim schaut / Tas ne ahsnems / kur gribbehs schaut.

17. Tew labpraht doht buhs nabagam / No tawahm Deewa Dahanahm: Tew krahfees Manta Debbefis / Kas muhscham tew ne pasuddihs.

18. Us tewim skattajs / klaufi man / Ne ahsnem zittus: tew buhs gann Preefsch pascha Durwim jamehsch noht: Jr zitteem Sohbi / kas mahf kohst.

19. Wehl fargajees buht nesahstigs / Jeb ari kahrš in negadigs / Cefsch Ehschannas in Dferschannas: Deews dsihwoht leef eefsch Gadibas.

20. Zits Zschukkur' ahsfneegt leelijahs / Kam gann pee Semmes jalohfahs: Kas leels / in tadehl lepnigs kluhst / To Deews spehj drihds no Krehsla gruhst.

21. Schahs diwi defmits Mahzibas / Pehz Rakstinneem schihš Wallobas / Tu gribbi labba Sinnà list / Ra tew warr Launa ne notift.

22. Dauds Wiltus taggad Pasaulè / Labs Zilwels tahlu jamelle: Itweens gann falkahs effohšs Draugs / Kas tif dauds derr / ka pillams Trauks.

23. Tad raugi fewis isglabbahst / Wiswairaf Gallu apdohmahst / Ra warri swehrš in preezigs schirt: Jo mums buhs wiffseem weenreis mirt.

24. Ur Deewu sahziš / beids ar to / No Girds to teiz / tam pakalpo: Tu to ne buhfi darrijs welt'; Deews grib tew' augstà Gohdà zelt.

Si pamācibas dziesma gan pēc parauga sacerēta „fast nach dem Teutschen“, bet viņa satur, kā viegli redzams, brīnum daudz īpatnēju

latviešu tautas izteicienu, pat sakāmu vārdu, kas lieku reiz rāda, cik intīmi autors ir iedzīvojis latviešu gara pasaulē.

Bet piekļaudamies latviešu iemīlotai izteiksmei, viņš jo sekmīgi izdara mūsu dzejas laukā pilnīgu apvērsumu. Svarā krīt īpaši divi faktori:

Ritums un atskaņas. Latviešu tautas dzeja pazīst tikai krītošo ritumu 2 variantos; Fūrekers pēc vācu parauga ievēd latviešu dzejā blakus krītošam arī kāpjošo ritumu visu visādos veidos, kā arī strofas, kur kāpjošais ritums ir kombinēts ar krītošo. Pavisam Fūrekeram dzejā konstatējams kādas 59 dažādi konstruētas strofas, pie kam tīri trochajiskas ir tikai 8, jauktas ir 14, bet viss vairums krīt uz jambiskām dziesmām: 37. Jauktajās dziesmās (sk. tabulā 9 un 10. paraugu!) kādas rindas savilkdami, varam no šī cikla piedalīt vienu dziesmu trochajiem, otru jambiem, bet tas samēru necik negroza, un gala rezultātā lielā pārsvarā ir un paliek dziesmas ar kāpjošu raksturu. Šim apstāklim mūsu dzejas attīstībā tīri ārkārtīga nozīme. Bet šis Fūrekeram izdarītais apvērsums nenāca gluži nesagatavots: klejojošās vācu tautas dziesmas droši vien bija jau atskanējušas arī mūsu zemē un apradinājušas latvieša ausi ar savu ritumu, un īpaši baznīcas muzika bija uz latviešiem iedarbojusies šinī virzienā; bet „kļiegšana un kauksana“, par ko runā Graevens, nevarēja garīgo dziedāšanu latviešiem padarīt par sirds lietu. Fūrekeram tas ir izdevies un izdevies tik lielā mērā, ka tagad, kur viņa dziesmas jau ap 250 gadu ir dziedātas mājā un draudzē, nevar ir runas būt par kāpjošā rituma annullēšanu latviešu dzejā. Taisni otrādi: kāpjošais ritums tagad mākslas dzejā mums ir valdošais. Nebūtu arī ieguvums, ja mēs no lielākas daudzpusības grieztos atpakaļ vienpusībā. Fūrekeram nu nākas gods, ka viņš mums atklājis šo daudzpusīgo strofu bagātību, jo būs tālu jāmeklē arī jaunākos laikos tas dzejnieks, kas būtu vingrinājies tik dažādās dzejas formās. Šīs formas gan bij vajadzīgas baznīcas meldīju dēļ, bet Fūrekers pie viņām taču nebūtu ķēries, ja pats nebūtu juties viņām kongenials pēc dabas. Tā Fūrekers parādās kā cilvēks, kam ir labpatika pie formu pasaules un kas to labprāt veido. Amatus un godus viņš vai nekāroja, vai arī tos viņam nedeja, bet te bija tā pasaule, kurā viņš varēja gremdēties gadu desmitiem, un gremdēties ar sirds patīku, bet ne bez grūtuma un pūlīņa, jo vagas bij jādzen neizstrādātā laukā. Ir bijis mūža darbs. Mēs, protams, vairs neredzam stalažas, pa kurām strādnieks kāpis, bet tikai viegli un graciozi darināto dzejas pili. Tomēr tāpēc nav jādomā, ka pils celta bez studijām un sūra pūlīņa. Katrā ziņā Fūrekers ir dzejai nodevies ilgus laikus un strādājis ar mīlestību. Šī mīlestība gan varēja stiprināties no Fūrekeram sakara ar latviešu aprindām; arī Fūrekeram cenšanās kalpot kristianisma resp. luterisma lietai varēja šo mīlestību veicināt, bet viņas īstais avots galu galā ir bijusi dzejnieka daba. Māncelis un Glūks bij vīri, kas gan arī rakstīja un dzejoja, bet kas stāvēja dzīves lielajā straumē kā atbildīgi amata vīri, — Fūrekers ir veclaiku koklētājs, kas realajā pasaulē stāv tik ar vienu kāju.

Dievs Kungs, dod tavu garu,
 Ka es, cik manīdams,
 Pareizi dziedāt varu
 No debess lietiņāms,
 Iekš viņas saulītes,
 Kur man būs dzīvot priekā,
 Kur man nerūps nenieka,
 Kur Dievs man atspīdēs (202).

T e c h n i k a. Tā dzīvojot un strādājot, dzejnieks nevar nemilēt savas mākslas tehniku. Fūrekers arī, tiešām, tehniku tā pārvalda, ka darba smagumu jūtam tikai retās, mazāk laimīgās vietās. Fūrekers gan nav dzejas virtuozs tādā ziņā kā Višmanis pēc viņa, kas dzejotu grūtās mākslas formās-tik tādēļ vien, lai pierādītu, ka viņš prot dzejot. Tādā ziņā Fūrekers nav virtuozs, bet kur vajadzība to prasa, tur viņš no formas grūtībām nebaidās. To liecina jau aprādītais skaits dažādo un pa reizēm it komplicēto strofu. Tāpat dziesminiekam prāts nesas uz atskaņām. Varam tieši sacīt: prāts nesas, jo viņš dažkārt atskaņas izkopj arī tur, kur paraugs šīnī ziņā nabadzīgs. To gaiši redzam dziesmā „Kungs Kristus, kas nesācis“. Par paraugu te būs noderējis Knopkena sacerējums lejasvācu izloksnē vai arī šīs pašas dziesmas pārstatījums vācu literatūras valodā. Bet lai ņemam tos vienu vai otru, tur rindu sakārtojums diezgan primitīvs; atskaņas mazvērtīgas un pat ritums nenoteikts. Bet ko no šīs dziesmas izveido Fūrekers! Viņš to ieļej galīgi izveidotā formā ar abzoluti ritmiskām rindām, ko sistēmātiski izdalītās atskaņas — un proti trīskārtīgas atskaņas! — saista vienā ciešā organiskā vienībā.

HER Christ / der einig Gottes Sohn. C. F.

1. Kungs Kristus / kas ne sahziš; Bet pats taš Gefakums: No Sehwa Kruhtim nahziš / Tas muhschigš Atspihdums / Kas spohschakš nekā Debbeš: No saweem Wahrdeem drebbehs Wišš winna Raddijums.

2. No debbeš Semmē grimmiš / Kad tappiš mafajš Behrš / No schlihtas Meitas dšimmiš Tas Dawidinna Zehrš: Pee Krusta Stabba lohzihtš / Vehz muhsheems Grehkeems mohzihtš / Tas taišnajš Deewa Zehrš.

3. Dohd muhfai Mihlestibai Prett tewim felt in augt; Dohd muhfai Ustizzibai Eelfsch labbeem Dahrbeem plaukt: Sawš Garrš pee mums laid fittahš / laid muhfa Sirdš ne mittahš Vehz tewim flahpt in fault.

4. Sawš Sehws irr wiffas Leetas Zaur tewim raddijs ween; Tu waldi wiffās Weetas / Wehl uf scho paschu Deen: Laid muhsu Prahtš ne maldahš / Laid muhfas Sirdiš waldahš / Tahš Garrā Rohpā feen.

5. Laid mirst in wiffai suhdahš Tas wezzajš Grehtu Prahtš / Ra taš eelfsch mums ne kluhdahš / To jauno ne nomahz; Kas nahf no Swehta Garra / Kas winna Prahtu darra / Tapš swehtihšš sweizinahš. (Adolf 105).

Ein Geistlichs lebt van Christo
Andre Knöpfen.

(Sk. Korte Ordeninge, Riga, 1592., pag. 156-b.)

1. HErr Christ de enige Gades Sön / Vaders in ewicheit / Vth
synem herten entspraten / Selick wo geschreuen steit / He ys de morgen sterne /
Synne glenße strecht he so verne / Vor andern sternen klar.

2. Vor vns ein minsch gebaren / Vm lesten dele der tidt / Der Moder
onuorlaren / Erer Jundfrowliten küscheit / Den Dодt vor vns tho braten
Den Hemmel v̄p geflaten / Dat leuent wedder gebracht.

3. Lath vns in dyner leue / Vnd erkentnis nemen tho / Dat wy am
glouen bliuen / Vnd denen im Geist also / Dat wy hydr mögen smecken /
Dyne söticheit in dem herten / Vnd dörfsten stedes na dy.

4. Du schepper aller dinge / Du Vaderlike krafft / Regerst van ende
tho ende / Kresslich vth egener macht / Dat herte vns tho dy wende / Vnd
ter aff vnse sinne / Dat se nicht erren van dy.

5. Erdöde vns dörch dyne güde / Erweck vns dörch dyn gnad / Den
olden Minschen frende / Dat de nye leuen mach / Wol hydr v̄p desser erden /
Den sin vnd alle begerden Vnd danken hebben tho dy.

Tā pati dziesma vācu literaturas valodā.

1. HErr Christ, der einig Gottsohn, Vaters in Ewigkeit, aus seim
Herzen entsproßen, gleichwie geschrieben steht: Er ist der Morgensterne, sein
Glanz strecht er so ferne, vor andern Sternen klar.

2. Für uns ein Mensch geboren im letzten Teil der Zeit, der Mutter
unverloren ihr jungfräulich Keuschheit, hat er den Tod zerbrochen, den Him-
mel aufgeschloßen, das Leben wiederbracht.

3. Laß uns in deiner Liebe und Erkenntnis nehmen zu, daß wir im
Glauben bleiben und dienen im Geist so, daß wir hie mögen schmecken dein
Süßigkeit im Herzen und dürsten stets nach dir.

4. Du Schöpfer aller Dinge, du väterliche Kraft, regierst von End zu
Ende kräftig aus eigener Macht; das Herz uns zu dir wende und lehr ab
unser Sinne, daß sie nicht irren von dir.

5. Ertödt uns durch dein Güte, erweck uns durch dein Gnad; den
alten Menschen kränke, daß der neu leben mag und hab schon hie auf Erden
den Sinn und all Begierden und Gdanken, HErr zu dir.

Lidzigi konstruēta ir pazistamā grēku sūdžēšanas dziesma: Es savus
grēkus sūdzos. Beidzamā strofa še skan:

Akl to bij Jēzum matīt,
Kas ir tavs ipats bērs,
Tāpēc ne gribi skatīt,
Cik liels mans grēku mērs,
Bet ko pie krusta staba
Ir cietis manis labā
Sis nenoziedzīgs jērs. (Adolf. 93).

Bet trīskārtīgas atskaņas Fūrekera lieto vēl dažā citā strofā, un kas domā, ka atskaņas latviešu valodai nav pēc dabas, lai ieskatās klātpieliktajā strofu tabulā, kur kārtu kārtām redzams, ka taisni trīskārtējā atskaņa ir dzejnieku viļinājusi spēku izmēģināt. No tādām dziesmām būtu minamas: „Uz tevi vien, Kungs Jēzus Krist“ (90) un „Pēc tevīm saucu, Jēzus Krist“ (136) un citas, ko var uzmeklēt strofu tabulā.

Pagadās gan arī, ka atskaņu prasība iet pāri par dzejnieka spēkiem, un tā izceļas tas „rūktums“ un „trūkums“, par ko savā poetikā (Der Unteutsche Opitj 1697) pašapzinīgi vīpsnāja Višmanis, attiekdams uz Fūrekera ziemassvētku dziesmu, kur bij „rūktums“ un „trūkums“ nostādīti atskaņu lomā. — Lai atskaņas izdotos, Fūrekera izmanto arī dažādas brīvības. Tā piem., kur viņam gadās lietu vārdu saskandināt ar participu, tur viņš daudzskaitļa datīvā un instrumentālī labprāt konservē novecojušo galotni „s“:

Tu gribies cieti apkampjams
Ar stiprāms ticibs rocināms.

Kur atskaņas to neprasa, tur viņš šo „s“ labprāt atmet nost; tā piem. turpat blakus citā ziemassvētku dziesmā“:

Raug, debess pulks no eņģeļiem
Nāk ziņu dot tiem ganiņiem.

Pagadās arī tā, ka sirdēstus un redzēšanu saskapojot, Fūrekera ne vien minēto „s“ eliminē, bet rada mākslīgu verbalu formu: ar sirdēstiem mēs redzesiem.

Te pirmā persona gan būs darināta pēc bieži lietojamā otras personas piemēra: jūs redzēsiet. Katrā ziņā Fūrekeram te vienkāršā gramatikas prasība nav bijusi tik svarīga kā dziesmas labskanība. Līdzīgi būs jāvērtē sekošais piemērs:

To eita sacīt Pēterim,
In visiem Jēzus mācekļim (50),

kur „mācekļim“ ir Fūrekera rakstos neparasts daudzskaitļa datīvs. Te viņu izsaukusi atskaņa. Nebūs vajadzīgs sniegt sarakstu par visām atskaņu klizmām — to ir diezgan daudz! — bet derēs aizrādīt uz dažiem piemēriem. Lieldienas dziesmā (51) ir atskaņa: „Sirdiš-mirriš“; tālākās strofās gan atskaņas skaidrākas. Bet gadās saskanēt arī šādiem nesaskanošiem vārdiem: „priek' = spēk' = šķēp'“. Atskaņu sāpes īpaši top jūtamas isās rindās; tur bez apostrofiem un pārstatīta akcenta autors neiztiek, un tomēr dažureiz atskaņas gludas kā nav tā nav, piem.

Mans Kungs in Dievs,
In mūžīgs tēvs,
Visstipra pils,
Kas man ne vils;
Virš ka es gan
Var ļauties man! (243).

Bet ja dziesmas ņemam visumā, ja salīdzinām viņas ar dažkārt neapītēto formu vācu paraugā, ja atceramies, kādas galvas sāpes viņas darīja Vecajam Stenderam, nemaz nerunājot par latviešu tautības dzejniekiem, kas galvu pacēla pagājušā gadu simteņa pirmajā pusē, — tad Fūrekeram atskaņās ir nevien daudz bagātības, bet arī daudz daijuma.

Taisnības labā jāatgādina arī, ka dažā vietā bij senāk laba un gramatiski pareiza atskaņa, kas nesaskan ar mūsu tagadējo rakstu valodu, tā:

Tas visu mījais Dievs
 Dod prieku mūsām **sirdim**
 Un ka no miera vien
 Mēs savu mūžu **dzirdim**. (244)

Tagad šinī dziesmā ir jāsaskan formām: „sirdim“ un „dzirdam“, kas protams mazina atskaņas jaukumu, bet bez Fūredera vainas.

Alliterācija Fūrekeram nav sveša, bet īpašu svaru viņš uz to neliek; piemērs 1671. g. izdevumā pag. 253: Par sāpēm visi visur sauks. Vai: Caur Kristus raizēm raisīts (1685. g. pag. 236).

Anagramas bij tai laikā iecienīts dzejas papēmiens, ko sevišķi gaiši redzam Višmaņa Nevācu Opicā: kādu īpašvārdu burtos sadalot, no visiem burtiem mēģina sastādīt kādu sentenci un tad sacer dziesmu, kam šī sentence par kodolu. Višmanis tā dara ar savu dzimtkungu: „Diteriks Maidel“ viņam pārvēršas par „**Def drihdj Laimēj**“, kas dod iemeslu rādīt, ka Maidelim viss laimējas. Fūrekers šinī ziņā ļoti atturīgs, un anagramas viņā dziesmās nav pamanāmas, izņemot pag. 144. Absolūti droši šo anagramu nevaram izskaidrot, bet būs pamata diezgan sekošam atrisinājumam: Anagramā „H. A. C, und S. S. **Naht firdi palthbf**“ burti H. A. atbilst Adolfa šifrai, kas bijusi lietošanā gadu simteņiem, tāpēc dabīgi nākas arī te domāt par Adolfa, jo vairāk vēl tādēļ, ka viņš ir dziesmu grāmatas redaktors. Kā tāds viņš būs paša godam sacerētu dziesmu labprāt uzņēmis un nebūs arī turējis par vajadzīgu, šifru paskaidrot. Atlikušie 3 burti varētu apzīmēt Adolfa amatus, kuŗu ir divi: tāpēc arī apzīmējumi savienoti ar „un“. C tad apzīmētu „concinator“ = sprediķotājs, kas Adolfam varēja būt simpātiskāks nekā vienkāršais pastor's; Mancelis taču arī bij bijis concinator aulicus = galma sprediķotājs. Divi S tad varētu atbilst vārdam Superintendentens, jo Adolfs bija vienā laikā ir Jelgavas vācu draudzes virsmācītājs ir Kurzemes superintendentens. Bet varbūt citam atrisinājumam nākas priekšroka lielākas vienkāršības dēļ; proti varam arī lasīt: Cironiae und Semigalliae Superintendentens.

Bet kā no „Henricus Adolphi“ lai dabūjam to pašu burtu sastāvu, ko atrodam frazā: „**Naht firdi palthbf**?“ Te mums nāk palīgā Višmaņa poetika, kas anagramas nolūkos īpašvārdu „Adolph Hollenhagen“ priekšu latvisko: **Adalps Ollenhagens**. Ja pēc šīs analogijas lasām: „Indriķis Adalps“, tad burtu sastāvs ir pilnīgi tas pats, kas frazā „**Naht firdi palthbf**“. Paliek frazā pāri tikai burts „h“ divi vietās. Bet arī šis

pārpalikums izskaidrojas, ja anagramu sastādam pēc Fūreķera ortografijas; tas ir: „h“ vietā lietojam virgulētus patskaņus. Sis atrisinājums diezgan zīmīgs tai ziņā, ka pēc šī slēdziena Fūreķers dziesmu grāmatu ir bijis sarakstījis savā īpatnējā ortografijā, bet Adolfijs ir te izdarījis „pārlikšanu“ savā sistēmā, sikumus neizdomājot līdz galam.

Minētai anagramas dziesmai izpildīšanā, kā jau anagramās bij parasts, ir tā īpatnība, ka temats visu visādos izlocījumos vijas cauri visai dziesmai, kas tieši poetiskam jaukumam par labu vis nenāk. No otras puses šie temata elementi: „nāk sirdi, palīdz“ saista dziesmas citādi vaļīgās strofas ciešākā vienībā. Anagramas dziesmai pilnīgais teksts šāds:

Anagramma H. A. C. und S. S. Naht firdi palihds.

Ein Lied / Worin hoheß und niedrigen Standes Ihrer erheißenden Christ-Gebühr beweglichst erinnert werden. C. F.

Nach der Weise:

Kommt her zu Mir / spricht Gottes Sohn.

1. Kurfch Zilweziñsch grubb leelitees / Tam ne buhs uf to palaistees | Ra tas Gudrs / Stiprs in Baggats: Schihs Leetas tillai laizigas / In pee itweena nosuhdahs / Raß tohp zaur Nelaim draggahts.

2. Laid teizahs / Raß tohp Gohdâ zelts No Deewa / nei no winna pelts / To atsiht fawâ Wahrda: Ra wiñsch tahds Rungß / Raß taifns in dahrgß / Prett labbeem labß / prett launeem bahrgß / Raß lepnus semmê spahrda.

3. Ta Slawa labba / Guddram buht / In samannigam teittam kluht; Bet ja Deews ne naht Sirdi / In palihds tew / tad wiß irr welt' / Raut tas tew maksajs leelu Selt'; Tomehrt preeksch Deewa smirdi.

4. Tu teizees weffels / Stiprs in spirgts. To Deewiñsch dohd / tas ne kluht pirktis / Ne weens to ne warr smahdeht: Bet Deewam buhs tew palihdsieht / Naht Sirdi in to weffeleht | Tad tas tew ne warr stahdeht.

5. Zits warr gann leels in Baggats buht / Rad palihds Deews / swehts arri kluht: Bet tas pahr wisseem teizams / Raß baggats buhs pee Dwehfeles / Raß Jesu Sirdi paturehs / Tahds ihsti baggats sweizams.

6. Tas teittees warr / sam palihds Deews / Ra Sirdi naht schis dahrgais Weefs / Tas preezigs wiffas Weetas: Swehts Zilweks / kurra Sirdi naht Tas swehtajs Deews / tur dsihwoht fah / Tam palihds wiffas Leetas.

7. Dasch Mahzitajs tas nopuhshahs / Ra winna Wahrds ne auglojahs Pee mums / tad mehß to dsirdim: Tad jaluhds mums / laid palihds Deews / Laid winna Gars naht eedohteess Seltch muhsahm kuhtrahm Sirdim.

8. See Leeli-Rungi behdajahs / Rad tas teem labbi ne weddahs / Rad Deews ne palihds walidht: Tad bij teem luhgt / laid Deewiñsch naht / In winna Sirdis walidht fah; Tad tee ne warrehs malidht.

9. Dauds to / Raß gaußchi schelohjahs / Ra winna Dahrbiñsch ne schkirrahß / Ra teem gann flimmi klajahs: Lai luhdsahß / ta teem palihds Deews / Tad teem gann labbi laimefees / Ta Lauka / ta ir Mahjas.

10. Kad Deewa gruhtas Sohdivas / Karsch / Baddus / Mehriš at-welshs / Tad leelas Behdas rohdahs: Ja tad nahf Sirdi / palihds mums | Deews muhsu Sargs in Patwerums / Tad Sirds ar Meeru dohdahs.

11. Tew ahsnemmm Uhdens-Ugguns-grehfs Tew' arri pohstijs Karra-spehfs / Ra tappis plifs in nabhags: Gann Deews tew atkal palihdsehš | Nahfs / tawā Sirdi pastawehš; Tas tew pahr Mantu labbahs.

12. Tu tohpi wahfch / tu gulli flims; Redj / tawa Sirds pirms ne-norims / (laut ganna Sahles dsehriš). Kamehrt tas tawā Sirdi nahfs / Tew palihdsehš in zillaht fahfs / Kas tewi semmē spehriš.

13. Tu kluhsti nihsts in nolemmohts / Rā nekā fleppen apmellohts; Tew fahp / kad tu to dširdi: Tu ne finnees; tew palihds Deews / Tas irr tawš Draugs / tam ustizzees; Winsch remdehš tawu Sirdi.

14. Welns / Vafaul' in ta launa Mees' Gribb / ta tew buhs apgreh-kotees; Ne klaufi / Deewa luhdsees: Nahz Deewin / Sirdi / palihds man | Dohd tawu Garru arridsan: Winsch klaufahs / kad tu fuhdsees.

15. Ta Elle plahsta fawu Rihll / Tas Welš preefch mums leef Wiltus-tihfl'; Mehš abbeem fmeijam / mehdam: Kad Deewinsch muhfās Sirdis nahf / Tas palihds mums / winsch pestiht mahf / No paschahm Nah-wes-Behdahm.

16. Dasch Zilwezinsch tahds nenojehgs / Kad winnam notihfst kas tahds Grehfs | Winsch tudal gauschi fuhdsahs; Us Deewa tas wišš ne skattahs / Kas brihscham dufmigs paradahs / Behz palihds / kad winsch luhdsahs.

17. Tapehž ne gribbu Sird-ehstees; Bet ween us Deewa stattitees | Mann manna Preeka Sirdi: Mans Jesinsch nahf man Paligā / Ar sawahm Meefahm ehkina / Ar sawahm Uffnim dširdi.

18. Laid Debbefš gruht / laid fuhd ta Semm' / Ta Vafaul' arri Gallu nemm; Deews palifs mannā Sirdi: Tas manni weenreis eeweddihs / Pee fewim staidrās Debbefis / Kur mehš ne kluhsim schirti.

Visumā tomēr jāsaka, ka Fūrekers savās dziesmās noslēpumainu kabalistiku nekopj. Nevaru piem. visā dziesmu grāmatā atrast kādu dziesmu, kur Fūrekers būtu iepinis pats savus inicialus, ka to vēlāk darīja Dics dziesmā „Mans Dievs, es tevi teikšu“, vai arī, kā to vēl Adolfsija izdevumā ir darījis Remlings, tulkodams (pag. 151) svešu dziesmu ar tādu aprēķinu, ka no strofas sākuma burtiem iznāktu sacerētājas vārds „MARIA“.

Arī citādi viņš no vārdu sākumiem nerada jaunas kombinācijas, izņemot vienu gadījumu; proti dziesmā: Es teicu, cik vien spēdams (pag. 213) 5. strofas beigās skan:

Tad schis buhs wišš mans Krahjums;
Sahrfs / Palags / Krefls in Autš,

ar iekavās pieliktu piezīmi „**KRAC**“, kas ir sastādīta no pēdējo substantīvu sākuma burtiem. Bet ļoti iespējams, ka strofu dzejojot, autors par tādu burtu kombināciju nebūs nemaz domājis, bet to pielicis klāt tikai

tad, kad viņa no dabīgi izvēlētiem vārdiem viegli izlobījās. Bet arī šis samērā labvēlīgais piemērs rāda, cik tādām rotaļām maz vērtības, jo piezīmi malā nelasidami, mēs taču nepavisam neiedomatos paši to sakombinēt. Bez tam šinīs rotaļās allaž ir kāda inkongruence; tā arī te, jo burts „S“ no vārda „Sahrſs“ ir te lietots kā līdzvērtīgs burtam „S“ vārdā „RNPſ“. Mūsu tagadējā ortografija kur „S“ vietā rakstam „S“ un „S“ vietā „Z“, pat nemaz nebūtu iespējams šos 2 burtus likt vienu otra vietā.

Bet, kā teikts, šādiem tiši mākslotiem, noslēpumainiem papēmiem nepieder Füredera simpatijas. Viņa tehnika piegriežas atskaņām, kā jaunlaiku dzejas prasībai, un īpaši ritumam, ko Fürekers pārvalda ar lielu meistarību, kālab panti te šķietas muzikas apdvesti. Nemsim piem. kādas rīta un vakara lūgšanas. It ka aiz pārpratuma viņas palikušas ārpus dziesmu grāmatas satura un tāpēc arī vēlāku nav dziedātas, bet rīta vai vakara pātaros skaitītas. Un tomēr, kā vecākā audze vēl atcerēsies, viņu skaitīšana jeb skansija notika ar muzikālu plūdumu, kas bij ļoti tālu no prozas izrunas. Tas pamatojas uz stipro rituma apziņu, ar kuru šīs dziesmas bij darinātas. Te kādi piemēri no Adolf. gr.

Rīta Lūgšana.

Es esmu labbi isduffejs / Tu man / at Jesus! palihdsejs. In allaschin wehl mannis lohp | Par to tew Gohdinsch fazzihſ tohp.

Es luhdsohs / glaht jo prohsam mann' / zaur tawu dahrgu Vestifchan / Dohd dſihwoht man tew ween par Gohd' | Pee manneem Darbeem Sekmes dohd. Zaur tawu Garru waddi mann' / Us labu ſtaidru Dſihwoſchan / ka wiſs mans Brahts us tewi ſtahw / Sew padohmohs lihds pašču Nahw'. Amen.

Wakara Lūgšana.

Es apgulſchohs / Kungs Jesus Krist / Pee mannim luhdsams gribbi miſt / Man gulloht effi nomohdā / ka manni Welns ne ſamaita.

Es tawā Rohſā pawehlohs / Ur ſawahm Leetahm padohmohs / Ja nahſ ſahds Grehts / dohd pamohstees / No wiſſahm Behdahm isglahttees. Ne ſahdōs Waidōs pammett' mann', / Leez atraſt tawu Vestifchann' / Dohd ſchonakt jauki pahrgulleht / Es tewi gribbu noſlaweht / Amen.

Rīta lūgšanai „Pātaru grāmata“ (1672.) liek virsrakstu: „Ein ander Morgengebätlein Reimweise, C. F. Zitta darieta luhſšana uhſ dſedamu wyſe“; analogu virsrakstu nes vakara lūgšana.

Teksts 1685. g. izdevumā saskan ar 1672. g. izdevumu; tikai 1672. g. lieto vokatīvu „Jēzu“, kamēr vēlākais teksts ir „Jēzus“.

4. Dzejas vērtība. Ja pieejam Füredera dzejai no mūsu laiku viedokļa, tad varētu gadīties, ka lasītājs tur nemantotu daudz prieka. Tur iemesli divējādas dabas. Vispirms mūsu laiku lasītājam, kas ausi attīstījis pie Sudrabkalna vai Virzas augstās dzejas kulturas, Füredera panti liksies šur un tur aizķerami: būs nepareizs akcents, kā „atzīsti“,

„necieti“, būs nodilušas un pat banalas atskaņas, kā „jakti = nakti“, „lācis = nomācis“ (ar uzsvāru uz „mā“); būs daudz apostrofu; arī izteiksme pati nesaskanēs ar to valoda, ko tagad tur par smalku. Tā piem. pavasari pieminot, Fūrekeram „tās upes ledus kalnus vem“, bet kas tā drīkstētu tagad runāt labā sabiedrībā! Vajaga tomēr tikai raudzīties uz šīm parādībām no vēsturiska viedokļa, un viņas nostāsies gluži citādā gaismā. Piem. banalās un nodilušās atskaņas. Banalas un nodilušas viņas ir tagad, tāpēc kā būdamas lētas un ērtas, viņas ir nolietotas un kritušas cenā. Bet tais laikos, kad viņas pirmoreiz parādījās, šis pārmetums uz viņām nevarēja zīmēties. Otrādi: viņas kā neparastas saistīja uzmanību. Bet ja viņas pārāk gaiši atgādina savu vācu dzimumu, kā „jakti“ un „nakti“, tad nedrīkstam aizmirst, kā 17. gadu simteni arī vecākas kulturas tautas valodu mistroja, un atrada šīni valodu jucekli vēl īpašu jaukumu, ja tēvu valodā bij iepītas kādas latīņu sentences. Der piem. salīdzināt Glūka iesniegumus ģenerālgubernatoram Dālbergam, no kuriem viegli kļūst redzams, ka laika garam tāda valodu jaukšana ir pa prātam. Nebūs tāpēc nekāds brīnums, ka arī Fūrekers neizvairījās no vācu vārdiem, ja tie bij latviešu tautas lietošanā. Dziesminieki un dziedātāji — skat attiecīgo tēlojumu Raiņa „Indulī un Arijā“ — turēja to pat par pārākumu, ka prata svešas druskas iekaisīt pašu valodā un dzejā. Tālāk, nevarēsim noliegt, ka starp veciem latviešu un jauniešiem vācu vārdiem būs bijusi arī starpība jēdziena nokrāsā. Tā medības varēja latvietim būt prozaiska lieta, bet „jakti“ bij kungu sarīkojums, kas saistījās ar lielu trōksni un skaļām izpriecām. Ja nu gribēja sacīt, ka dzīve ir pilna nopietnības, tad nodomu sasniedza labāki sakot, ka dzīve nav jakti, nekā sakot, ka dzīve nav medības.

Zīmējoties uz izteiksmi, jāļiecina, ka Fūrekers ir īsti smalkjūtīgs. Šur tur kāds dabīgāks vārds viņa stilu nebūt vēl nepadara rupju, un Fūrekers šīni ziņā nebūt nav pielīdzināms Mancelim, kas runāja neviltošu zemnieku valodu. Pat Vecais Stenders sev atļaujas teikumus, kam Fūrekers delikāti pāiet garām. Tā visumā Fūrekerā labā gaume nav apšaubāma. Pat apostrofi un pārstādītie akcenti nav viscaur vienkāršas kļūdas, bet apostrofs dažkārt lietots ar nodomu, lai novērstu hiātu, un akcents dažkārt atbilst tautas dzejas akcentam. Tautas dzeja pieļauj arī apostrofus.

Tā nu ne viss tas, kas mums vairs nepatīk, ir arī toreiz bijis zemu vērtējams. Pēc Fūrekerā laikiem mēs pa divi un pus gadusimtiem esam pieredzējuši visādus ismus, īpaši arī tos centienus, kas grib latviešu valodu pasargāt no svešām piedevām. Tāpēc tagadnes mēraukla nodarītu pārestību 17. gadu simteņa poezijai, pie tam poezijai, kas patlaban tik vēl plaukst. Tikdaudz par tehniskās dabas iebildumiem. Bet ir vēl cits, dziļāks, iemesls, kas aizplivuro Fūrekerā talantu. Te ir jārunā par lielo pārgrozību tautas dvēselē. Mūsu laiku cilvēkam, kas veco ticību zaudējis, vai kam reliģija tikusi pārāk ēteriska, Fūrekerā dziesmas ir pārāk konkrētas. Bet ja negribam autoram pāri darīt, tad jāatceras toreiz-

Wahrdu Sirbi turram / Und allaschienas zerram Us muschigh Debbez
 Preef. Ghohds Deewam ir tam Tawam Ur Dähl und swātu Gharr /
 Weenam patteeffam Deewam / Ko tas eafahl und darr Pee mums schein
 laizighe / To ghribb wings schälig pabeift / Ra winjam warram patteift
 Pätz scho laif muschighe / Amen.

Tās pašas dziesmas beidzamās divas strofas Manceļa atdzejojumā:

Deewam es pawehlu / Uisto wings wifas leetas speh ;: Wings sweh-
 ti mannu darrbu / Mannu dsirru und dohmaschanu: Uisto winjam peedarr
 wiffas leetas / Manna Meessa / manna Dwehffel / manna Dsiewofchana /
 Und to tas mann gir dewis / Laid darra / ka tam passcham pattief.

Us to es facu Amen / Aheneeka bāhdadams :/: Deews lizeh wiffas
 leetas Labbe pattidteeß: Nun isteephu efz sawu Rohku / Gefahku sawu
 darrbu / Vy katru Deewß mann gir litzis / Gelfchan mannas Nitzenaschanas.

Nevarēs taču būt ne mazāko šaubu, ka Fūrekers te ir lielākais
 talants. Bet arī, kad Fūrekerā dziesmas jau bij izplātījušās un viņu pa-
 raugs varēja citiem dzejniekiem dzejas tehniku atvieglināt, pagadijās,
 ka nāca klajā dziesmas, kam patiesībā tehnikas nebij nekādas. Tā
 piem. 1688. g. Rīgā pie Georg Matthias Nöllern'a iznāk Stratagema
 Oeconomicum, kur saimes vajadzībām („Für das Unterteutsche Hauß-
 Gefinde“) (pag. 222) pēc meldijas „Dievs, patur mūs pie tava vārd“ ir
 ievietota sekoša dziesma, kas vienīgi zilbju skaitu rindās puslidz — arī
 ne pilnīgi! — ievēro, bet citādi ir bez jebkādas tehniskas kulturas.

Oh Kungs dohd mums ween labbu ghad Tas femmes augles pah
 passarg. The laid mums redset mehr un badd. Par karje mums schälige
 passarg.

Tu es jo muhffe mylais Thews Tapeß ka Kristus ir muhs brahls
 Würß tōw mehß allaschin zerram / Und gribbam tōw flaweth muhscham.
 Balletß py mums Kungs Jesu Christ / Ka tas nu waders tappis ir: Taw
 wahr / O Kungs tu muhschig Schweß The laid py mums nabbageem dseft.

Ra mehß tadam launan laifan Vy tōw stippe pallekt warram. Tau
 sweht wahr und estadischna Vy mums usthur thr lieds ghallan.

Pēc šī parauga ir minētā grāmatā ievietotas vēl 2 citas dziesmas,
 bet ne pa matu labākas. Atskaņas ir gan gribētas, bet iznākušas nav
 ne pavisam, un ritums — pati galvenākā, elementārākā prasība — ne-
 maz nesaskan ar latviešu valodas akcentu, pat veselās rindās visos vār-
 dos bez izņēmuma, Piem.:

Nogrees schlimme dahrge laife

Ugnes / Uhdens / Behde / Karje. (224.) J. 22

Valsts Arhivs

Te visiem astoņiem vārdiem ir uzsvērtā pēdējā zilbe, jo jādzied
 viņi pēc „Dievs patur mūs pie tava vārd“. — Varētu jau nu iebilst, ka
 dziesmas tulkotājs nav bijis ne dziesminieks, ne valodas pratējs un tā-
 pēc neder par mērauklu Fūrekeram. Bet taisni šis piemērs arī rāda, ar
 cik mazvērtīgām mantām toreiz „saimi“ apbalvoja. Arī mēs diez vai

esām „tālu tikuši pārlietu“? Katrā ziņā Fūrekerā dzejai nebij toreiz ko kaunēties, un viņa var rādīties arī vēl tagad.

Bet cik ļoti viņa pārveido latviešu dzeju, to vislabāki rāda salīdzinājums ar Manceli, kura prozaiskie dziesmu tulkojumi bij ieguvuši pilsoņu tiesības un vēl līdz Graeven'a laikiem (1727.) bij lietojami dievkalpošanā. Še vēl kādi piemēri.

„Oč mans wiffomielais Jesulns / Darrees fōw schiestu miegtu Ghulltinju / Paduffehtees eefchan mannas Sirrds-Wahzinju / Ra es tōwis muhscham nhe aismirrstu / (Sk. Mancela postilla pag. 47.)

Jeb pemsim citu piemēru. Mancelis (Postilla II 334) dzied:

Nun preezajees miela Christita Draudse /
Und laideeta mums liegfmodami deet /
Ra mehš drohsche und wiß ween liebs
Ar preeku no Sirrds dseedam /
Ro Deews py mums darrijs gir /
Und sawu leelu brienischku Darbu /
Lohte dahrghe gir Wings mums atpirzis.

Fūrekeram šī strofa skan (Adolf. pag. 104):

Nu tohpi lihgfma / dseed in deij /
Tu mihta Deewa draudsiht' /
Teiz drohschi / nahz / ar mannim eij /
Tohs leelus Darbus raudsiht /
Ro Deewinsch darrijs irr pee mums /
Rahds dahrgs irr Kristus Pelnijums /
Gann gruhti tas tam nahzis.

Nu varētu varbūt sacīt, ka Mancelis neder salīdzinājumam, jo viņš un viņa priekšgājēji tulkoja prozā, analogi kā mums vēl tagad tulko Vecās Derības dzejas darbus, nedomājot par strofas tehniku. Bet Bessemessera grāmatā blakus Fūrekeram ar labi daudz dziesmām reprezentējas jau minētais A (Incert. A), un tas grib dzejot modernās strofās, bet lūk, kas iznāk arī viņam! Nostādīsim viņu vēl vienā piemērā blakus Fūrekeram. (Bessemesser'a pag. 32—35.)

a) Helft mir Gotts Güte preisen. C. F.

1. Mhs Deewa Behrni sahzeet No jauna Deewu teikt / Ar Pateizibu nahzeet / Tohs wezzus Laihus baigt / (iespieduma klūda; vajadzēja: beigt. LB) Schis Gads irr ahstezzejs / Tahs Deenas Garrums spreeschahs / Ta Saule pee mums greeschahs / Jauns Gads mums atspiedejs.

3. Mums skaidri mahziets kluis / Tas swehtais Deewa Wahrds; Nei Kungu krehflinsch gruis: Wehl Lauzinsch strahdahts / ahrtis. Kam truhka Kummastinsch? Ras Deewa ween irr luhdsis / Tam tatschu wehl ne truhzis Sawš Maifes Reezeninsch.

b) Im Ton.: Helfft mir Gotts Güte preisen. Incert. A.

1. O Krustiet Laudis nahkam Wiķ ween liešs Deewu teitt / Kad nun pareiš ee-fahkam Pāhķ warram labbi beikt / Taķ Laiz ir mķli Brahl / Rurr wetz Ghaddš atkal beidsahķ / Ta Saule pee mums šeidsahķ / Taķ Jauns Ghaddš nawaid tahl.

3. Deewš ušturrey řaw Wahrdu Und řwāt' Estahdiřhan / Zaur Deewa Rohl und Dahrbu Stahw meerig Walldiřhan / Und Karjam nā by walf Muķķ Semm und Bill isřpohstiet / Wāřķ Zell tohķ Laudis għustiet / Tee Waidneel palliķ tahl.

Pret Fūrekeru A. ir tik neveiklis, ka grūti viņus pat salīdzināt. Un ja minētā dziesmu grāmatā vienam tekstam atzimē dažkārt veselus trīs tulkojumus („anders“, „noch anders“), tad „citādi“ viņi ir gan, bet sliktāki ar. Nevar gandrīz saprast, kā ir bijis iespējams, Fūrekeru darbiem jau parādoties, nākt vēl klajā ar tik primitīviem mēģinājumiem kā augšējie. Bet vēl daudz zemāk ir jāstādā Kleinsmidts (M. H. K. P.), kas arī sniedzis kādas dziesmas, piem., Keinen hat Gott verlassen. Nķefadu gir Deewš atřihagiřķ / řař tam allasķ uřtiķ ;: jeb man ghan daudš tadehl eenied / tad atneřķ man toķ řař nķefado řaitu etc.

Tādi nespējnieki strādāja tobrīd jaunajā latviešu rakstniecības laukā. Tad nebij ko brīnēties, ka latviski labi dzejot šķīta gandrīz neiespējama lieta. Langijs, tai laikā savu vārdnīcu sarakstīdams, no dzejošanas latviešu valodā tiešām arī brīdina. Lai būzot vien savu galvu tur klāt, kam uz to patika. Gan viņam būšot bēdu diezgan un viņš izsaukšoties: esmu velti zaudējis elji un darbu. (Hier sollte folgen Ratio carminum, wie man Versche machen soll: weil aber die Lettischen Versche alle und jeder sich reimen nach dem Deutschen, so wird es für unnöthig geachtet, in letticismo sonderliche carminum genera zu fingiren. Wer dazu Lust hat, der gebrauche seine Kräfte und strecke den Kopf daran, er wird zu thun bekommen und endlich ausrufen: oleum et operam perdidit!)

Fūrekers, latviski dzejodams, savu spēku nu nebij vis velti izšķie-dis, un Tečš viņam varēja izrakstīt dibinātu liecību, ka „īpaši veikls kurzemnieks Kristofors Fūrekers, S. Theol. Stud., esot atstājis jo teicamu krājumu dziesmu, ko viņš pa daļai pats darinājis, pa daļai kursiski tulkojis viegli, brīvi un saprotami, kādas latviešu valodā vēl nekad nebijušas redzētas“. („... besonders aber ein geschickter Curländer, Christophorus Fūrecker, S. Theol. Stud., ihm eine gar vorzügliche Sammlung von ihm theils verfertigter, theils ins Curische auf eine recht zierliche, ungezwungene und verständliche Art übersetzter Lieder, dergleichen in Lettischer Sprache noch nie gesehen worden, hinterlassen.“)

Ja nu arī drīz radās vesela rinda talantu klāt, no kuriem īpaši vērā liekami Dīcs un Binemanis, Fūrekers vēl allaž bij viņu vidū spožākā zvaigzne. Un starp daudzājiem dziesminieku iniciāļiem vecajā dziesmu grāmatā, nav populārāku kā C. F.

Lai šē seko Teča atšifrējumā latviešu garīgo dziesminieku iniciali; (Tetsch, pag. 171).

H. A. = Heinrichs Adolfsijs, superintendents un virsmācītājs Jelgavā.

H. A. = Heinrichs Adolfsijs, latviešu diakons Jelgavā.

H. A. P. M. = Heinrichs Adolfsijs, Mežotnes mācītājs.

C. D. B. = Kristjanis Ditrichs Briskorns, prāvests un vācu mācītājs Dobelē.

B. W. B. = Bernhards Vilhelms Bīnemanis, mācītājs Spārē.

J. B. = Jukums (Joachim) Baumanis, superintendents un virsmācītājs Jelgavā.

M. A. B. = Maģ. Andrējs Baumanis, Sv. Jāņa baznīcas diakons Rīgā.

L. D. = Luters Derpers (Dörper), Bauskas prāvests.

L. D. = Liborijs Depkins (Döpkin), Sv. Jāņa baznīcas mācītājs Rīgā.

J. F. D. = Jānis Fridrichs fon Dālenis.

M. S. G. D. = Maģ. Svante Gustavs Dīcs (Dietz), prāvests un mācītājs Vidzemes daļā (im Liefländischen).

C. F. = Kristofors Fūrekers, S. Theol. Stud.

N. F. H. = Nikolajs Fridrichs Hesper, prāvests un virsmācītājs Bauskā.

M. H. K. P. = Maģ. Heinrichs Kleinšmidts, Babītes, Salas un Piņķu mācītājs.

C. L. = Kristjānis Lauterbachs, mācītājs pie katedrālbaznīcas Rīgā.

J. J. M. = Maģ. Jānis Jakobs Mačevskis, prāvests un mācītājs Dobelē.

C. F. N. = Kristofs Fridrichs Neanders, mācītājs Mežamuižā (Grenzhof).

J. D. P. P. A. = Jānis Heinrichs (īsti: Ditrichs) Polsterns, Enguru mācītājs.

J. C. R. = Jānis Kristofs Ruprechts jun., mācītājs Zaļajā muižā.

M. G. R. = Maģ. Gerhards Remlings, superintendents un virsmācītājs Jelgavā.

G. F. S. = Gothards Fridrichs Stenders, mācītājs Sunakstē.

J. E. S. = Joachims Ernsts Skodaīskis, mācītājs Koknesē Vidzemē; šē ar roku piezīmēts, ka J. E. S. varētu arī būt Aražu mācītājs Joh. Ernsts Stauve.

W. St. = Vilhelms Steineks, mācītājs Tukumā.

A. S. = Andrejs Šurings.

J. W. P. D. = Jānis Višmanis, mācītājs Dundagā.

J. W. W. Pr. Gr. = Jānis Vilhelms Veinmanis, Grobiņas prāvests.

J. O.	} pēc Teča domām nav bijuši izzināti; roku rakstīta piezīme, turpretim J. O. tur par Ādažu māc. Joh. Ottoni; E. G. par mac. E. Glūku Alūksnē un J. A. par Jak. Adolfsiju, mac. Palsmanē.
E. G.	
J. A.	

Tečs, savā katalogā pasniedzams arī itin vecus vārdus (von Dāleni, Šūringu etc.), īsteni interesējas par vēlākajiem dziesminiekiem un nezina,

kā tos uzslavēt; tur ir vairāk mākslas, izteiksme ir izvēlēta, prozodija kārtīga, atskaņas labas, posmi pareizi atdalīti, pār mācekļu sirdīm šīm dziesmām ir liela vara un pret agrākajām dziesmām viņas ir kā dienas gaisma pret nakts spīdekļiem. („Sie (t. i. jaunās dziesmas) sind auch mehr als die alten nach der Kunst gemacht, ihre Worte und Ausdrücke ausgesuchter, in ein ordentliches Sylbenmass un gute Reime gebracht, gehen nach der Melodey und haben ordentliche Absätze, deswegen sind sie auch beszer zu verstehen, klingen dem Sānger angenehmer, sind dem Lehrlinge faszlicher und bemāchtigen sich mit einer sanften Gewalt der Herzen, und kurz, wie der Glanz der Sonnen gegen die Dunkelheit, und das volle Tageslicht gegen die Nachtlichter, so sind diese neue Lieder mit jenen alten zu vergleichen“) etc.

Nav vajadzīgs, ka līdz ar Teču par baznīcas dzeju runājam paneģirikā, bet gan ir nenoliedzama patiesība, ka šīnī dzejā bij notikusi neaptverami liela evolūcija, bet šo evolūciju bij izdarījis Fūrekers, un visi citi garīgie dziesminieki, nelūkojot uz viņu garo sarakstu, bij samērā nenozīmīgi šīs evolūcijas procesā.

Salīdzinādami Fūrekeru ar citiem 17. vai 18. gadu simteņa dziesminiekiem, mēs, protams, esam lietojuši visai relatīvu mērauklu. Bet nevajaga nemaz šī samērā tumšā fona, lai Fūrekeru gaisma tiktu pamanāma. Ir šim dzejas meistaram darbi, kas bez jebkāda salīdzinājuma vēl šo baltudien jāatzīst par milīgām un daiļām dziesmām. Tāda piemēram ir viņa tīri klasiskā vakara dziesma: Redz šī diena jau pagalam. (Sk. attēlu!) Tāpat augstu ir stādāma viņa šūpļa dziesma: Bērniņ milais, Dieva stādīts.“ (Adolfi 236).

Schuhpla•Dseefminna. Wiegen• Liedlein. C. F.

In seiner eigenen Melodey.

1. BChrnin mihlais / Deewa stahdihts / Deewa dohts / no Deewa rahdihts; Tā no tewim daudfinahs ∴

2. Tas Deews augstajs / kas tew' raddijs / Tas tew' fwehtihš / tas tew' waddihš / In pa Gohdahm audfinahs ∴

3. Kluffi / duffi / Kristus Rohfās / Kas par tewi zeetis Mohfas / Pestihš tawu Dwehfelht ∴

4. Tewi farga Engelifchi / Deewa stippree Sullainifchi / Kluffi / duffi / Seltentht ∴

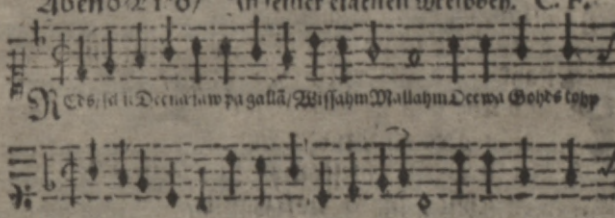
Abās dziesmās īsti pārsteidz vieglais un dabīgais valodas plūdums, labskanīgais ritums un gleznainība. Piem. pēdējā dziesmā: „No Deewa rahdihts.“ Prozaiskam prātam tāda izteiksme varēja nebūt diezgan ortodoksa, un Kurzemes Dziesmu grāmata, tiesām, tekstu bij labojusi tādējādi, ka bērns vairs nav „rādīts“, bet „radīts“, lai gan šis domātais labums izjauca arī Fūrekeru atskaņu: „stādīts = rādīts“. Fūrekers ka īsts dzejnieks, nebij apmierinājies ar abstrakto, jūteklīem nepieejamo „radišanu“, bet tai vietā priecājies par bērnu kā konkrētu parādību, ko

Dievs vedis gaismā un nostādījis mums acu priekšā. Tā tad Fūrekeram izteiksme bij bez šaubām daudz dzejiskāka nekā viņa labotājiem. Labāka īpaši arī tai ziņā, ka radīšanas jēdziens jau vēlāk tā kā tā ir uzņemts palīga teikumā: „Tas Deevs augstais, kas tev radijs“, kālab Fū-

374 Anhang.

Ka Kristlus irr mans Pestitais /
 Kas mannu Bainu dšedinais.
 4. Dohd / ka pehz tawcem Währdineem /
 Es klaufu fawcem Wezzakeem /
 Al! usturt man tohs schelligi /
 Tohs faggatigi apfwehtie.
 5. Tohs Semmes - Kungus spehzinah /
 Nr tawcem Spahrneem apglabbah /
 Teems valieds / no teems ne ahs - ei /
 Dohd Meerus wiannu Semmitci.
 6. Pahz mannu turri Decnu / Malt' /
 To stippru Engelischu Malt' /
 Ne tau man kahdos Grehlds Krist /
 To Welnu dohd no sewim fiff.
 7. Laid wisseem Deewa - lautineem
 Tew / Deews Kungs buht pawehleteem /
 Dohd man in winneem pehzgallā
 Tapt tawā Deböes - walllibā.
 8. Sohds tohp tew Deewam Tehwam dohts /
 Ir Jesum Kristum nahlahs Sohds /
 Sohds Deewam Ewehtam Garrinam /
 Schim Leikam in pehz nahkofscham. Amen!

Abend Lied / In seiner eiaenen Meloden. C. F.

119*

Attēls 7. Bessemesser'a pag. 374, sniedz sākumu vakardziesmas meldijai. Augstāku nobeidzās Fūrekerā bērnu lūgšana „Al! Tehwā! tawš nabbags Behrnisch nah!“, „Egliches Kindergebetlein“.

rekera izteiksme ir bagatāka, bet labojumā monotona. Tā te parādās īsts dzejnieka instinkts. Līdzīgā veidā to varam konstatēt augšējā vakara dziesmā. Te, proti, daudzums gleznu nerada vis raibumu, bet dabīgi pāriet viena otrā saskapā ar pamata domām, kas kviešu graudā redz li-

Auhana. 375

nodseedats/ Winna Wahrdu teikt in flawet/ Ne buhs kawet/
tam ween Diegle/ tam ween Prahts.

AEds/ schie Deena iaw pa gaaam/
Wissahm Malahm
Deewa Sohds tohp nodseedats:
Winna Wahrdu teikt in flawet/
Ne buhs kawet/
Ram ween Diehle/ tam ween Prahts.

2. Deeps/ tas Fardfisch wissu-labbais/
Irr muhs glabbais/
Nekahds Lamums bij muhs tohst/
Wisch muhs achrbis/ wisch muhs barrois/
Preet sch mums karrois/
Wissu Melaim greefis nohst.

3. Wisch pee Dwehseles muhs swehtijs/
Schieftus/ wehtijs/
Mums bij slaidceem Graudeem hucht/
Sallot/ aagt/ us angfchu berret/
Leeti berret/
Auglus nest/ in swehtceem kucht. 4. Ia

Attēls 8. Bessemesser'a pag. 375, sniedz vakara dziesmas
meldijas belgas un teksta sākumu.

dzību cilvēku būtībai (3. strofa). Nezinu, vai kāds cits dzejnieks būtu pratis šo līdzību izteikt jaukāki un pilnīgāki. Pie tam strofa dzejnieka brīvību šē visai ierobežo, jo rindas ir īsas, gaŗākās līdzīgas tautas dziesmu rindai un īsākās tikai vienai dipodijai, pie tam visām rindām atska-

376

Anhanga.

4. Tāpeh3 mes nu arri šicidsam /

Tewi teizam /

Šwehtieis irr tawš šwehtais Wahrds:

Deewš / tawš Wahrds / Ēas leels pahr leeku /

Mums dohd Dreeku /

Tas irr muhsfahm Širdim gahrds.

5. Tawu Wahrdu gribbam šlawet /

Us to šlawet /

Tas muhs muhsšam ne peewils /

Wiašch irr šwehts; es esmu greh3igs /

Wiašch irr špeh3igs:

Deewš / tawš Wahrds irr muhsfa Pils.

6. Tawā Wahrdā eesim duffet /

Gribbam kluffet /

Šawu Dwehfel: palieds Deewš /

Ka mes dšedam tew bes Dreesmas /

Šohda-dšeesmas /

Nietā šweiki zehlušchees.

Warnungs-Lied /

Wegen annahenden Jüngsten Tages.

Nach dem Teutschen:

Wacht auf ihr Christen alle. C. F.

UŠmohštait wiši Laudis /

In tohpat mohdrigi /

Kaš wehl liedšchim irr šnaudis /

Laid Žettas tiškufchi:

Tas Kungs gann dries muhs mohdies /

La Jauna Deena aus;

Wiašch Bes-deewigus šohdies:

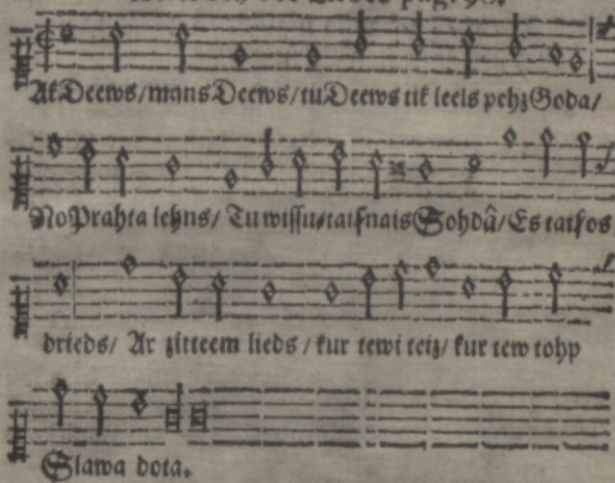
Šil ilgi gribbam šnaušt?

z. Kaut.

pas un pie tam vairumam divzīlbigas. Tā tehniskie prasījumi te ir stipri lieli; bet tie nav spējuši dzejnieku traucēt iekšējo tēlu izveidošanā. Otrādi: dziesmas forma nāk dzejnieka ģenijam palīgā, viņam mēli raisīdama.

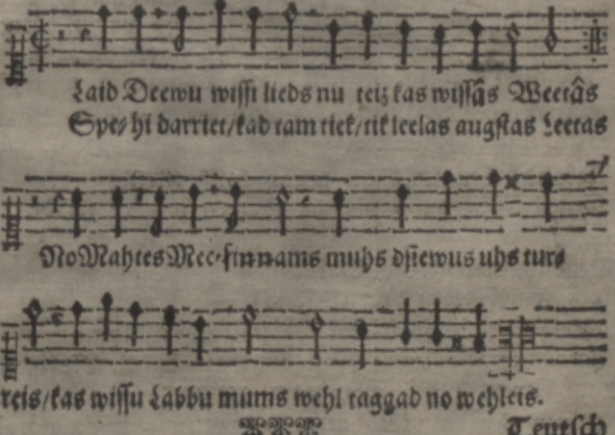
384 Anhang.

Meloden des Liedes pag. 90.

At Deevs / mans Deevs / tu Deevs tik leels peh3 Goda /
 No Prahta lehn3 / Tu wissu3 / ra3fnats Gohdā / Es raifos
 dries3 / Ar giteem liebs / kur tewi teiz / kur tew tohp
 Glawa dota.

Die Meloden des Liedes pag. 173.

Laid Deewu wissu liebs nu teiz / kas wissās Weerās
 Spe3 hi darrter / kad ram tie3 / tik leelas augstas leetas
 No Wahres Wee- sin nams muhs djirowus uhs turs
 reis / kas wissu / Labbu mums wehl taggad no wehleis.

Deutsch

Attēls 10. Bessemesser'a pag. 384 sniedz 2 Fürekerā dziesmu sākumus ar notīm.

Šim dziesmām vācu paraugu, ja tāds vispārīm būtu, šobrīd uzrādīt nevaru. Ir jau gan arī labi domājams, ka autors, kas sadzejoja tehniski stipri raibo anagramas dziesmu Adolfa godam, bij arī šē mināmās dziesmas sacerējis pilnīgi patstāvīgi. Vismaz kā mākslas darbi viņas ir tik pilnīgas, ka neesam spiesti domāt par atkarību no sveša un ev. nesasniegta parauga.

Strofas uzbūves un tā tad arī meldijas ziņā vakara dziesmai starp vācu koraļiem ir kādas paraleles, un proti:

Unter Liljen jener Freuden.
Güter, wird die Nacht der Sünden?
Meine Armut macht mich schreien.

Punšeļa koraļu grāmatā attiecīgie numuri ir: 98, 379, 480; sal. Vitola 64-a un 64-b. Bez tam, kā attēls rāda, Bessemessera grāmatā ir uzglabājies vēl cits nošu raksts. Dobeles draudzē bez tam ir dziedāta vēl kāda cita meldija, ko bērnībā esmu no mātes dzirdējis. Varbūt, kādam muzikas pratējam izdotos to vēl Dobeles draudzē no vecākiem ļaudīm uzzīmēt.

Fūrekera dziesmām nāk par labu izkopta tehnika: autors ne velti ir tuvs latviešu tautas dziesmām un norūdīts visādās studijās; bet galvenā lieta tomēr ir viņa jūtīgā dvēsele un viņas kristīgais dzīves elements. Šo kristīgi izveidoto dvēseli latviešiem dziesmās paužot, viņš latviešus dara bagātus, tiem moderno dzeju nodibinādams, bet pats šai dzejā top nemirstīgs.

Valoda un realijas. Retumis atrodam pie Fūrekera refleksīvo posesīvo pronomu „fawš“ nepareizi lietotu, piem.: „no fawcem wahrdeem drebēš wišš wina radijumš“, kur bez šaubīšanās jāsaka „no wina wahrdeem“, jo domāti nav radījuma, bet radītāja vārdi. Mani šās nepareizības „fawa“ lietošanā vairāk kā nekas cits pārlicina, ka Fūrekera nav bijis dzimis latvietis, bet latviešu valodu pamazām iemācījies.

Cita konstrukcija, ko laikam neizdosies pierādīt par pareizu, ir nominatīvs parastā datīva vietā:

„Nefahdš launumš bij mušš kost“ (375).
„Manš laikš buhš Deewam ween patift“ (252).

Tamlidz:

„Debestim neleez dšelfiš flucht,
Nedš semei zeetu waru“ (363) —

lai gan ar beidzamo piemēru varbūt ļautos salīdzināties dažas konstrukcijas tautas dziesmās: „Puiši, puiši bij man buhti, Ne meittinu feltainiti“, vai „Kundšnam fungu buhti, Dehlinam arejam“.

Arī absolūtā datīva vietā atgadās retumis kāds nominatīvs:

„Tumšch laikš us mani pulot,
Man gruhtu meegu gulot“,

kur jāgaida: „tumscham laikam“.

No citām savādībām, kas tagad vai novecojušās, vai atlikušas tik izloksnēs, jāmin šādas: Fūrekers konzekventi lieto „in“ tai vietā, kur pie Manceļa atrodam „unde“. Senākā latviešu valodā, piemēram labākajās tautas dziesmās, šī vārda nemaz nav; viņa vietu izpilda: „it“ (= arī). Vēlāku vācu „und“am šo funkciju uzņemot, varēja izcelties samaisījums no „und“ un „it“, tā jaunam vārdam „in“ rodoties.

„Laid“ ko Fūrekers, bet ne konsekventi, lieto tagadējā „lai“ vietā, ir skaidra imperativa forma un būs toreiz bijusi kā tāda gaiši apzināma.

„Rart“ jeb „fahr“ ir Fūrekeram vēl šķīrama prepozīcija: „Tawš engelš laid fart mani miht“ (373).

Prepozīciju „aiš“ saliktos vārdos atrodam pārsvarā rakstītu; „aš“ vai „ahš“, pareti arī „aiš“.

Retās vietās Fūrekers lieto dubultu refleksīvu, kā: „apfakampehš“ (Adolfija 59), „atfamodaš“ (Adolfija 124).

Posesivpronomu „juhfu, muhfu“ Fūrekers loka konsekventi līdz ar nākamo nomen: muhfa pilš; muhfāš ārds etc. Šīs formas lieto arī Višmanis savā Opicā (1697), tāpat Glūks un Mancelis.

No svētu rakstu īpašvārdiem dažus satiekam ar mums gluži neparastu galotni: „umš“, tā „Lahzarumš“ (Ad. 55); „Tituma“ (Ad. 165), „Pilatuma“ (Ad. 146). Bet „Mofumš“ (Ad. 54) un „Mofuš, Mofu“ (Ad. 56). Šī savādā forma man liekas izskaidrojama tik ar latīņu akuzatīvu. Vācieši runādami lietoja pie īpašvārdiem latīņu formas; piem.: viņš uzmodināja „Lahzarum“. Latviešu tauta, to dzirdēdama, pie šāda akuzatīva bija spiesta piedomāt nominatīvu „Lahzarumš“. Tā „Mofumš“, „Titumš“ un citi piemēri varētu būt izskaidrojami ar pārpratumu no latviešu puses. Fūrekers, kas vietu vietām izrāda smalku tautas valodas novērošanu (sal. viņa sakāmus vārdus un tādus teicienus, kā „šmilgu zelt“, „Deewa dotš“ etc.), varēja arī šīni ziņā būt padots tautas iespaidam; bet jāpiemin, ka līdzīga galotne atrodama arī jau pie Manceļa. Bībeles Vārava vietā Fūrekers lieto „Waronš“ (124).

Ļoti plaši Fūrekers lieto tagadnes participu ar „amš“:

„Swehtu daroma mahzība“ (Ad. 126).

„Eposcht pihdamš wahrš“ (Ad. 171).

„Pateizama deena“ (184); „fauzama balšš“; „duhžamš waršč jeb fta-nama poga“; „ta lahšš ruhkamais Swehrš (Lawiš)“ (57); „preeščkaramais autš“ (163); „ruhžamš in plehšigš swehrš (259).

No vokabuljēmu interesanti starp citiem, piemēram, šādi: Wišuš lauka in dahršča, tošu in stakteu augluš“ (97); „fehrgoniš“ (133) = kas guļ ar mēri; „Wehščku deena (164) = Marijas pasludināšanas diena; „gahšas“ = über einander fallende Wasserwogen; „alofčni (7) = kas maldās; „nosršču (14) = eifrig; „puščtainiš“ (22) = Krone; „taš turaš (28) = kam ir; „teefneefi“ (31) = tiesneši; „to bihti“ = tās laupītas lietas; „fehmu, pamehgli (41) = garu; „ihgumeem“ (44) = tiem bārgiem; „nelaifti“ (17) = einst. No šī vārda būs cēlies Kurzcmē lietojamais „nelaiftiš“); „gana telp“ (57) = vēl tukša vieta; „mihlprahtība“ (73); „atwal-

dfinat" (105) = atraisīt; „pahprafšana" (80) = izmanīšana; „badiffi" (98) = dzēloni; „ar luftim, ar lahpam" (ar vēja svecēm) (134); „taprina" (138) = liecina; „metekliš" (139) = Schosz; „buhfi" (170) = kā kad būtu; „Pafungš, junkurs, nama turetajs" (67); „Waiduš" (164) = Wehe; „starpneefš" (71) = vidūtājs; „luhgfnā" (60) = lūgšana; „taš paleefš" (170) = die Uebriggebliebenen; „dfimta" (172) = dzimšana; „neaugle" (276); „patwere" (269) = paglabāšana (90 Dāv. dz.); „lipš, lipnigš, lipniba" (19; 26) = laipni.

„Saldats" (169) jau bijis Fūrekera laikos pazīstams, „wezafuš" (katkismā) turpretim vēl vajaga izskaidrot ar „Zehwu in Mahti; bet Kurzemi jau tai laikā, lūgšanas skaitidami „Turku, Tataru in Kreewu" kaņos, sauc par „Deewa femiti" (121 un 180).

„Schinni tawā Deewa-Semité labbā Meera joprohjam dšhwot" un „Effi tu pats ka uggunigš Muhriš kahrt muhfu (Pilffatu in) Semm ka ta Weena brihniščki paglabbata Deewa-Semmite wehl allafsch buht in palift warr". — Politisko stāvokli, pēc kuŗa Kurzeme bija Polijas pavalsts, raksturo 159. l. II. strofa:

„Dohd Spehku muhšam Rehninnam / Tohs Waidineefuš peewarrecht;
Pafargi muhfu Leelu-Rung' / To baggattigi apfwehti / Tohs Pilffatus in
wiffu Semm / Cefšch tawaš Glabbaščanas nem".

Hercoga Jēkaba atgriešanos no zviedru gūsta 1660. g. 7. jūlijā piemin īpaša „Luhgfnā / Uš jaunu Meera-Deenu" (pag. 181). — (Vecā Mieradiena bij svinama 25. janvārī pēc jaunā kalendara sakarā ar Livonijas kara izbeigšanos 1582. g. L. B.).

Uz tautas vecām ticībām attiecas lūgšana pag. 60 un 61 un dziesma pag. 233 strofa 5 un 6:

„Glahb / pehž tawaš Schehlastibas / Mann' ar Saim in Behrninneem /
Preefšch ta Welna Slepawibas / In preefšch winna Pesteleem / Burwjeem /
Laumehm / Ragganam / Kaš warr Lohpam / Zilwekam / Kad tu gribbi kaut /
gan stahdet / Tohs šamaitaht in nolahdeht (5).

Ne dohd Puhkim tahdu Spehku / Darriht kahdu Melaimib' / Uggunš
ščaut uš mannu Chku / Man nemt mannu Nabbadsib / Ar to tu mann'
apfwehtijs / Ko winsch dascham nolauptijs / In to šawā Rihlklē rijiš; Laid
taš paleef tur / fur bijiš (6).

„Luhgfnā / pehž schehligas Paglahbščanas preefšch Wella in Burwju
Pesteleem" lasām (pag. 60):

„Pee kurraš Blehdibas / winna Kalpeem / Burwjeem / Sawatneefseem /
Wahrduneekeem / Sihlneefseem / Laumahm / Ragganahm / Sahlspuhtejeem |
Kannašraudseem / Wilatscheem in tahdeem Gahnikleem tam japalihds".

Lūgšanā „kad Burwi šchahduš tahduš Burwekšus / in Nešlawas
Namds / Lohpkuhtis / Laidards / Labbibai ušnefs / eemett / eebahšč /
eesplauj / in ta ohtra Zilweka Mallas apgahniht jeb to isbaidiht gribb"
(pag. 61) ir runa par „Pesteleem", ko skauģi grib „ušneft / eemest |
eesplaut / eesčaut" etc.

Senākie genetivi uz „o“ (gen. pl.) Fūrekeram gandrīz izzuduši; Joti reti atrod formas, kā „wino“ = viņu; dz. 135: no winno Samſcheem.

No formām vēl jāpiesprauž šādas: Pirmaj personai prezentā un imperfektā daudzreiz jotēta galotne, pretim tagadnes parašai, pa reizai arī preti Mancelim. Mancelis (sexagesimae) 1631 „vnd iſzbāhgu (impf.) no winja Rohſam“ — Fūrekers: „in iſbehbſchu no winna Rohſahmſ“. Laika vārdi uz „inat“ pieņem nereti garāko galotni: es -inaju, piem.: „tu ſtiprinaſ“ (Adolfija 217); „ſpehztina“ (imperativs) (218). Otra persona vienskaitlī pie refleksiiviem verbiem dažreiz beidzas uz „aiſ“: „Zilweſſ winu bihſtaiſ“ (Kristus, kas mūs svētus dar). Personīga pronomā datīvu vienskaitlī dažreiz izpilda jau instrumentālis, pat pretim Mancelim. Mancelis (zaļā ceturtdienā): „buhſ tew man“ = Fūrekers: „tew buhſ manim“; tāpat Manc. (26. post trinit.): „man darijuſchi“ = Fūrekers: „manim darijuſchi“.

„Somehrt“, „ſamehrt“ (139) un tā konsekvēnti; „pretib“ = pretim; „drihdſ“ = drīz; tā arī pie Viſmana; „no ſchenen“ = no ſejienes; „ahrop“ (163) = äuserlich; „ſahjop“ (242); „pultſ ſtrej“ (607); „labiſ“ (74) — ar labu prātu; pirmā persona daudzskaitlī prezentā nereti uz „im“: „Un ſa no meera ween mehſ ſawu muhſchu dſirdim“; tāpat „warim“ (157); „mihlim“, ſahwim (62); „dabuiſteeſ“ (73), „dabuiſteeſ“ (115), bet arī „dabuſheet“ (159). Futura otrā personā daudzskaitlī lieto maiņu gan „=eet“, gan „=it“: „mekleſheet“ (132); „buhſheet“ (116); „ſcheſloſteeſ“ (45); „preezaiſteeſ“ (115). Pagātnes aktīvā participā „u“ dažreiz izlaists, dažreiz paturēts: paſtaſwejſi“ (88); „tizejſchi“ (89), bet „ſazijjuſchi“ (108). Prepozīcija „ar“ kādas reizes lietota ar vienskaitļa ģenitīvu un „ſtarp“ ar daudzskaitļa akuzatīvu: „ſtarp ſteptawuſ“ (73); „Ur ſawa elkona“ (Evang. Marijas piem. d.).

No konstrukcijām jāpiemin šādas: „Laid eſ eſmu“ (136); „nelaid mana ſirdſ iſbihſtaſ“ (146); „Laid eſ buhſchu“ (149); „Leez tee ir meera nami“ (126).

Pagātnes participu daudzkārt lieto substantīva vietā (kā latīniski): „Ureja wihra pateiziba peh3 apſtrahdateem in apſehteem lauſeem“ (95) = pēc lauku apstrādāšanas un apsēšanas. „Jaehd“ lietots nozīmē „ko ehſt“ (64); „taſ nabagſ lehzeſ miriſ“ = Mancela: „notifaſ, ſa taſ nabagſ mira“ (1. svētdiena pēc trinitātiſ).

Interesantā kārtā Fūrekers vārdus: „greſnſ, gudrſ, ſatrſ, lepſnſ, niſnſ, taiſnſ“ lasa vienzilbīgi; piem. 144: „tā taſ gudrſ, ſtiprſ in bagahſ“; 140: „Neeſi greſnſ in lepſnſ“; 98: „So war taſ welnſ, Raſ niſnſ in melnſ“; 76: „Winſch par mumſ jo prohjam gahdahſ / Rad ſatrſ ſawu Darbu ſtrahdahſ“. Vidzemes dziesmu grāmata (1889. g.) pag. 216 pēdējā piemērā izrunas grūtības novērſ, lietodama: katris, bez satura ziņā iznāk iſta blaſfemija:

„Winſch par mumſ uſ preeſſchu gahdahſ,
Rad ween ſatrſ darbu ſtrahdahſ“.

Vai tad nespējniekiem arī būtu jāstrādā? Fūrekeram šādu pārpratumu nav.

Salīdzinot tos pašus dziesmas tekstus 1671. un 1685. g. izdevumos, neredzam tur lielu starpību. Zīmīgi ir, ka ticības simbola dziesmā 1671. g. strofas iesākas ar „uz“: „Uš Deewa Tehwa tizzam mehš“, kamēr 1685. g. jau lasām: „Gefsch Deemu Tehwu“; iemesli laikam dogmatiskas dabas. Bet ja 1671. g. pag. 90 lasām: „Tew pa Prahtis darram“ un 1684. g. tai vietā pag. 243: „Tew pa Prahtu“, tad pirmā izteiksme būs sajusta kā pārāk novecojusies. Citādi vecākās un jaunākās formas, piem.: „lai“ un „laid“ ir pārmaiņus drīz vienā drīz otrā izdevumā.

Ortografijas ziņā rodas iespaids, ka tekstus 1671. g. izdevumam pārrakstot, Fūrekera īpatnējā ortografija ir pametusi dziļākas pēdas nekā 1685. g.; proti pirmajā izdevumā pie „o“ daudzkārt nav lietota garuma zīme, tā pag. 90: „Goda, Goda, taifos“, kamēr Adolfsijs te visur raksta „h“. Arī „ß“ (= tagadējam „ž“), piem. vārdā „allaß“, varētu būt palieka no Fūrekera „unterfchiedene Schreib=Art“.

IV. Fūrekera vēlākās paaudzēs.

a) literatūrā. Vidzemē Fūrekeram līdzīgu stāvokli vēlākā laikā ieņēma tikai Loskils, un arī šis ne tik daudz ar savu dziesminieka talantu kā ar savu darbu Brāļu draudzē, būdams dedzīgs kristianisma sludinātājs un teicams organizators. Ar šo darbību Loskils gan bij visai populārs, bet dzejas tendence viņam bij raudulīga un dzeja pati neizveidota, kamēr Fūrekera ir savās ortodoksajās tendencēs apsvērti mērens un dzejā īsts formas meistars, kas labprāt skandina nevien sērīgas stīgas, bet daudzkārt pieskaņas visiem jaukumiem, ko dzīve sniedz un zeme nes. — Kurzemē Fūrekeru mēģināja izēnot Vecais Stenders. Viņa „Izskaidrota Dziesmu Grāmata“ Fūrekera dziesmas ierobežoja un pārveidoja, lai tur neatliktu nekas no mistikas. Kad 1806. g. iznāca racionālistu „Jauna un pilnīga Latviešu Dziesmu grāmata“, tad no Fūrekera tur bij gauži maz kas atlicis, un šis pats mazumiņš bij sniegts pārstrādājumā, par ko bij gādājuši Vecais Stenders vai nupat minētās dziesmu grāmatas redaktori. Šī grāmata tomēr nespēja Fūrekeru pilnīgi atstumt pie malas: laba daļa atņemto dziesmu gan neietika grāmatas galvenajā daļā, bet toties bij uzņemtas pielikumā. Tā Fūrekera, kamēr viņa dziesmas sākušas skanēt, latviešu draudzēm, nekad nav bijis pieciešams. Racionalisma vilnim atplokot, Fūrekera nāca atkal pelnītā godā. Tā Vidzemes „Dziesmu grāmata“, ko no 1839 — 47 rediģēja Ulmanis un Kēlbrants (Kaehlbrandt), bet vēlāk (1880—1889) galvenām kārtām Neulands Valmierā, ir Fūrekera nostādīts pašā centrā: no viņa šīs grāmatas 1898. gada izdevumā ievietotas 106 dziesmas: 9 oriģināli un 97 tulkojumi. Fūrekera dzeju cienīdami, redaktori tomēr nav isti izpratuši šīs dzejas īpatnējo jaukumu un ir dažu ko izlabojuši uz jauno pusi. Tā piem., „Kungs Kristus, kas nesācis“ viņi pēdējā strofā izlabo šādi:

Lai mirsti, lai suhds pavīsam
 Tas wezais grehtu prahts,
 Ka tas lihds nahweš zifahm
 To jauno nenomahz;
 Uf to tawš Garš muhš wadihš,
 Winšch taifnu firbi radihš,
 Tad šwehti palikšim.

Kas salīdzinās šo strofu ar augstāk ievietoto Fūreķera paša redakciju, tas viegli pārlicināsies, ka labojot ir iznīcināta gleznaina izteiksme („taps svētīts, sveicināts“), ka tai vietā ir iespiedušies dzejā līdz apnikumam nolietoti vārdi („nāves ciskas“) un ka beidzot ir izārdīta dziesmas mākslīgā forma, jo Fūreķeram trijkārtīgā atskaņa („prāts, nenomāc, sveicināts“) strofu cieši sasiē kopā un noslēdz, kamēr labojumā trešās atskaņas nemaz nav, un pēdējā rinda tālab arī strofai nedod ciešu poslīgumu. Tamlīdzīgā kārtā Fūreķera dziesmas sagrozītas vēl dažā citā vietā, un sagrozītas nelaimīgi, no kam redzams ka vēlākiem gadu simteņiem ir bijis grūts uzdevums, to izteikt labāki, ko pirmais dziesminieks reiz bij teicis. —

Pēdējā Vidzemei un Kurzemei kopīgā „Dziesmu grāmatā“ atrodam vēl lielu daļu Fūreķera dziesmu, lai gan pa daļai saīsinātu, pa daļai pārredīgētu. Grāmatai būtu nācis tikai par labu, ja dažs bāls jaunlaiku sacerējums būtu palicis neuzņemts, bet vairāk pietātes parādīts mūsu garīgās dzejas sirmajiem un cienīgajiem pirmsākumiem. Tas sakāms arī par labošanu. Novecojušās formas („rociņams“) nevarēja, protams, palikt, bet teksti bij grozāmi ar vislielāko saudzību.

Lai nu kā, Fūreķers vēl dzīvo garīgajā dzejā un dzīvos tur joprojām. Bet likdams pamatu mūsu mākslas dzejai vispārī, viņš vēl šo baltu dien sajūsmina mūsu dzejniekus arī tīri laicīgā lirikā. P. Ermanis par to dod liecību ar īpašu apceres dzejoli, kurš lai še seko.

„Kristaps Fūreķers.“

Mīļi ietin vieglā zilā segā
 Zaļo zemi vakars liegs un lēnīgs.
 Vecā Zemgale tā. Mierīgs klausās
 Fūreķers, kā viņa dzīves biedre
 Šūpo bērnu, aiju dziesmu dziedot,
 Viņa dziesmu latvisko un skaisto:

Tevi sargā eņģeliši,
 Dieva stiprie sulainīši.
 Klusi dusi, zeltenīti.

Bērns jau dus vissaldā bērna miegā.
 Sieva pieceļas. Iet vīram klātu.
 Blakus sēžas. Runāties tie iesāk;

Vakarmiers to vārdos ir un sirdīs.
 „Mīļā sieviņ, cik tu jauki dziedī,
 Mūsu mazo iešūpojot miegā!
 Tiešām Dievs man vēlos gados laimi
 Devis vēl. Kad mūsu bērniņš dzima
 Ziemā, atminies man dziesma nāca,
 Tā, ko Mārtiņš Luters skandinājis,
 Ziemassvētku dziesmiņa par Bērnu,
 Kas no šķīstas jaunav's miesām dzimis.
 Un man bija tā, itkā tā dziesma
 Būtu nevien Pestītāja godam,
 Bet ar' tev un mūsu mīļam mazam.
 Meitenīte mums, bet puisīts — Jēzus
 Marijai bij Betlemē... — „Ak mīļais,
 Sieva atbild, balsij maigi trīcot:
 „Tu tik labs un tu tā mani mīlo,
 Bet es tevīm allaž kaunu daru,
 Es jau latviete. Un tādēļ visi
 Tevi ienīst, ka tu mani ņēmis.
 Tādēļ arī mācītāja godā
 Netiec tu. Un tā tik mana vaina.
 Ar' tas Adolfi, kas tevi ciena,
 Kad še nāk, tik greizi mani skatās...“
 „Vai tu par to bēdā? Tas nav labi!“
 — „Es jau nesaku neko. Lai kasās,
 Kam tā āda niez...“ — „Kā, kā tu teici?
 Šito jauko sakamvārdu dziesmā
 Gan es ielikšu, Redz, kādi labi
 Sakamvārdi latviešiem un dziesmas.
 Man jau jūsu valoda tik mīļa.
 Ko tu zūdiēs, kad man prāts ir mierīgs.
 Maizi dienišķo mums Dievs ir devis.
 Nekāroju slavas itnekādas,
 Itnekāda goda, augsta, spoža,
 Tik pie savām dziesmām strādāt gribu,
 Lai tās košāk skanētu arvienu
 Gribu dziedāt, tā kā mīļais Luters,
 Tā kā Vāczemē dzied Paulis Gerhards.
 Dievs un tu un mūsu bērns un dziesmas, —
 Citas laimes mūžam nekārošu.“

Tad tie dusēt iet. Jo ārā zvaigznes
 Debesīs tik klusām atnākušas,
 Kā jau tās ik vakarus to dara.
 Viņu skaidrais starojums nu ietek
 Te — pie vīra, sievas un pie bērna.

Atradisim starp latviešu lirīkiem — vārdā varētu minēt Teodoru — kas Fūrekeram īpašus piemīņas dzejoļus gan neveltī, tomēr ar savas dzejas dabu liecina, ka bērība tiem noritējusi zem Fūreķera zvaigznes. Tā Fūreķera slava dzejā nav nobālējusi vēl tagad.

Bet arī valodniecībā, nelūkojot uz to, ka vārdnīca palika neiespiesta un gramatikas rokraksti tika izvazāti, viņš ir pametis dziļas pēdas. Mēs redzējam, ka Adolfsija gramatika pēc būtības ir Fūreķera darbs, bet uz Adolfsiju dibinās Vecais Stenders, pats to ar atzinību minēdams, sk. G. Fr. Stender, Lettische Grammatik (1761) priekšvārdā.

Die Adolphischen Verdienste sind mir so heilig, daß ich es mir selbst verweisen müßte, wenn ich sie bey der Ausgabe dieser neuen Lettischen Grammatik verschwiege. Die Gerechtigkeit, die der in Gott ruhende Herr Superintendent Adolphi dem sel. Herrn Studioſo Fūrecker, als dem ersten starken Letten widerfahren lassen, indem er den Uffsatz der Declinationen und Conjugationen demselben als dessen Eigenthum zugeeignet, verbindet mich freymüthig zu bekennen, daß meine Grammatik auß der Adolphischen entstanden. Hier bekam ich mehreres Licht, und ich habe nur vollendet, was so glücklich angefangen und ziemlich fortgesetzt war &c.

Tā tad Stendera gramatika ir tālāks izveidojums tam, ko Fūreķers bij „tik laimīgi sācis un pa labai daļai turpinājis“.

Tā arī gramatikā, kaut arī netieši, Fūreķeram, šim „pirmajam stīprajam latvietim“, ir bijusi ilgstoša nozīme un piemīņa.

b) Piemīņa dzīvē. Fūreķera vārds, būdams savā laikā ļoti populārs, varēja saistīties ar kādu vietu, kur autors dzīvojis. Īpaši to varētu gaidīt Dobeles draudzē. Par nozēlošanu tā nav. Baznīcas archivi ir pa lielākai daļai izputējuši, bet jau priekš viņu dedzināšanas 1905. gadā par Fūreķeru no turienes nekādas ziņas nevarēja smelties. Bet ja ne archivos, tad tautas mutē varēja kāda vieta saistīties ar Fūreķera vārdu. Bet starp vairāk kā 1000 vietu vārdiem, ko mācītājs Straumapa kgs Dobeles draudzē sakrājis, neviens neattiecas uz Fūreķeru. Zināms, grūtība te tāda, ka Fūreķera vārds, latviešu izrunā pāriedams, savu ne-latvisko skaņu dēļ varēja visai sakropļoties. Ev. ar Fūreķeru varētu vest sakarā Virkus muižu, kas atrodas Dobeles rajonā („im Doblehnischen“) un kuŗas vārds drusku pieskan Fūreķera vārdam. Bet šis pamats, protams, ir pārāk nepietiekošs. Tā tad Dobele nav Fūreķera vārdu uzglabājusi, bet varbūt tas noticis kādā citā vietā vai veidā. No Bandreviču ģimenes saņēmu aizrādījumu, ka Kuldīgā esot ģimene ar tamlīdzīgu vārdu. Bet labi apstākļu pazīnēji konstatēja, ka Kuldīgā gan bijusi kāda Viereckel'u ģimene, bet šī Kuldīgā iecēļojusi no Vācijas XVIII g. s. Tā Fūreķera radu rakstīķun pēcnākami paliek mums nezināmi. Nezinām arī, kur atdusas dzejnieka kauli, un vai vispārīm to vietu kāds akmens ir greznojis vai iezīmējis. Vecajam Stenderam kapa akmeni bij rakstīts „Latvis“; Fūreķeram šis predikats pienācās divkārsā mērā. Bet pie šī lielā latviešu valodas un dzejas kopēja trūdiem neviens tecīķš mūs nezin novest. Atliek tikai mūsu vēla atzinība un pateicība. Teodors Vischer's,

sevi jautādams, kuŗu no agrāku laiku vīriem viņš vismiļāk redzētu no ēnām izkāpjām, pats sev atbildēja, kas tas būtu Šekspīrs. (cf. Shakespeare — Vorträge von Fr. Th. Vischer, I 98.) Mums būtu iemesla diezgan, tādā gadījumā saukt pēc Fūrekera, jo neviens no veco laiku darbiniekiem nav latviešu tautas garu tik pilnīgi sevi uzpēmis kā viņš; neviens arī ar savu talantu nav latviešu dvēseli tā iespaidojis kā viņš, „pareizi dziedāt varēdams“ un dzīvi puškodams priekos un bēdās. Un ja Fūrekera vārds nekur nav kaldināts ne vaŗā, ne akmenī, latviešu tautā viņa C. F. ir rakstīti neizdzēsamā kārtā. Beidzot, dzejnieka dusas vietu nezinādami, apmierināsimies ar to, ka viņa dzejas puķe gan sakņojusies Dobelē vai citā kādā norobežotā Latvijas novadā, bet kā savu ziedu aromatu viņa dala visai Latvijai.

PIELIKUMS.

a) No Adolģija uzrunas hercogam 1685. g. Dziesmu grāmatā.

Alß hat endlich / seliger Licentiatuſ Georgiuſ Manceliuſ damahlß Ober-Paſtor zu Dörpt in Lieffland / hernach Hoch-Fürſtlicher Curländiſcher Hof-Prediger / ſolche Arbeit fleißig überſehen / poliret, verbessert und vermehret / auch etliche durchſtrichene Buchſtaben erſonnen / damit durch dero bezeichnen und deuten / die Wörter / ſo ſich mit Teuſchen Buchſtaben / ſo ſchlecht hin / nicht recht ſchreiben laſſen / auch recht möchten geſchrieben / geſeſen / außgeſprochen und verſtanden werden; Maſſen denn deſſen nützliche Arbeit etliche mahl von neuen außgeleget / und auch allemahl verbessert / wie auch mit einer gar nützlichen Evangelien-Postilla / denen Sprüchen Salomonß / dem Hauß-Buch Sprachß / und einem Wort-Buch / vermehret worden; Gott belohne Ihm ſolcheß im Himmel; Gleichwie aber auch andre Sprachen durch fleißigeß Nachſinnen gelahrter Gemühter zu weit betterer Perfection nach und nach gebracht worden ſind / alß ſie vor langen Jahren im gemeinen Brauch geweſen / eben alß ißß auch mit der Lettiſchen Sprache erfolget / daß Ew: Hoch-Fürſt: Durchl: geweſeneß Land-Rind und Unterhan / Chriſtophoruſ Fūrecceruſ, der Heil: Schrift Studiosuſ, ſonderlichen Fleiß angewand / der Lettiſchen Sprache recht kündig zu werden / worinnen Er eß auch vor vielen andern gar weit gebracht / in dem Er nicht nur die Lettiſche Mund-Art gar genau obſerviret, ihre Phraseologiam wol abgelernet / ſondern auch gar viel ſchöne Anmerkungen geſamlet / darauß gar leicht eine gute Grammatica hätte können verfertigt werden / wenn ſeine Manuſcripta, bey ſeiner Kranckheit nicht / (wie auch etlichen vertirten Bibliſchen Büchern geſchehen /) durch untreue Hände wären entwendet worden. Darumb Er denn auch / nach erlangter guter Wiſſenſchafft der Sprache / Hand angeleget / und deß ſeligen Mancellii Lettiſcheß Hand-Buch vor ſich genommen / die Evangelia und Verſper-Lectioneß / die Historiam Paſſionis, und der Zerſtörung Jeruſalem gar in weit reinereß Unteuſch überſeget; Sonderlich

aber ein herrliches Gesang-Buch Reimweise verfertiget / deßgleichen noch nie in Lettischer Sprache gesehen worden / worinnen sonderlich ein zierliches und ungezwungenes verständliches Anteutisch zu finden ist. Wobey Er auch ein Theil der Psalmen Davids und Fest-Gebete hinterlassen hat.

Welcher beyder Einheimischer / als seliger Licentiat Mancelii und Fürecceri gepolirter Arbeit / Ich / als ein Außländischer Fremdbding / Gott zu Ehren / Ew: HochFürstl: Durchl: zu schuldigstem Gehorsam / und der Christlichen Kirchen Lettischer Nation zur Erbauung / auch Hand beylegen / vorbenante Füreccerische / in ungleicher Schreib-Art hinterlassene Arbeit / in einerley Schreib-Art übersehen / den Catechismum / die Sprüche Salomons / und das Hauß-Buch Sprachß / welche durch andre gelahrte Männer übersehen worden / nebst dem Gebet-Buch beyfügen / und solch vermehretes Lettisches Hand-Buch / Ew: HochFürstl: Durchl: unterthänigst übergeben wollen / &c.

Septembr: Anno 1685.

Ew: HochFürstl: Durchl:

Demüthigster Fürbitter und gehorsamster
Diener am Wort der Wahrheit

Henricus Adolphi.

b) No Adolfija uzrunas „kristigam lasitājam“ 1685. g.
Dziesmu grāmata.

Darumb Ich denn / nach dem Ich numehr vor 32. Jahren / bey Antritt meines Predigt — Ammts / auff Gottes und meines gnädigsten Fürsten und Herrn Gnade / zur Doblinischen Lettischen Gemeine beruffen worden / die 9. Jahr über / die Ich bey derselben gearbeitet / jederzeit dahin gesorget / recht Lettisch oder Anteutisch (nicht aber im übelen Verstande wie Lutherus 1. Cor: 14. v. 11. meinet) / sondern meinem anvertrauten Zuhörern / recht verständlich fürzupredigen / damit Ich nicht vergebens arbeiten möchte / Sie auch nicht vergebens zuhören dörfsten.

By welchem meinem schuldigen Ernst / Ich mich des Sel: Hrn | Christophori Füreccers / der Heil. Schrift Studiosi, als eines Einheimischen: welcher nicht allein / in der Grundsprachen und Theologia das Seine wol gethan / sondern auch fürnehmlich / eine gar ungemeyne Wissenschaft in der Lettischen Sprache / durch fleißiges Nachforschen / erlanget hatte / gar nützlich bedienet / und auß Gottes verliehenem Gedeyen / dasjenige was Ich auß des Sel: Licentiat Mancelii herrlicher Arbeit / die Ihm GOTT in ewiger Freude vergelte: „Ohne einige Grammatic, mit grosser Mühe erlernet / durch fleißiges Unterreden mit Ihm / und williges Anweisen von Ihm / je mehr und mehr verbessert / und der rechten Lettischen Mund = und Redens = Art immer glücklicher inne worden; Wodurch mir meine häufige Ammts-Arbeit nicht allein ein vieles erleichtert / sondern auch die Zuhörer durch

verständlichen Unterricht / zum fleissigen Hören und erbaulichem Lernen / gar merklich sind auffgemuntert worden.

Wobey fürnehmlich dieses gar ein vieles gethan / daß Er / Herr Fürrecker / auff meine Bitte / ein paar Lieder in Lettische Reime Übersetzet / welche auch / weil sie rein und verständlich / gleich in Syllaben / und über das auch Reimweise gemacht / von meinen Zuhörern / mit so grosser Begierde entgegen genommen / daß sie nicht allein den Text / da Ihnen eines nur etliche mahl vorgelesen worden / bald behalten / sondern auch hernach die Melodey / (welche sonst den meisten Lettischen recht nachzusingen eine Unmöglichkeit zu seyn scheint /) so wol gefasset / das auch die jenigen Teutschen / denen vor dem die armen Leute mit ihren Thun gar verdrießlich gewesen / so eine herzliche Freude darauß geschöpffet / daß sie wider vorige Gewohnheit / dem Lettischen Gottes-Dienste / mit grosser Vergnügung fleissig beygewohnet.

Solche / durch erwehnte anmuhtige Lieder / erregete Begierde zu lernen / Hrn: Fürrecker auch begieriger machte / mehr Lieder zu übersetzen / damit uns zum Lernen nichts ermangeln möchte; Welcher Gestalt es denn dahin gediehen / daß / Gott Lob ein ganzes Gesang-Buch darauß worden ist:

Weil denn dieser herrliche Nutzen solcher Arbeit bey uns von jederman mit Freuden bemerckt / andre fromme Christliche Prediger auch / denen es ein Ernst war / ihre anbefohlene Gemeine zur Seligkeit möglichster Massen zerbauen / mit reichem Zuwachs ihrer Zuhörer uns hierinne fleissig nachgefolget; Und aber durch das offft wiederholte Abschreiben der Lieder viel Fehler eingeschlichen; Alß ist von vielen Andächtigen Herzen begierig verlangt worden / daß solche nützliche Arbeit durch den Druck der Kirchen Gottes möchte mitgetheilte werden.

Da denn für gut befunden worden / nicht allein die übersetzte Lieder aufzugeben sondern auch gar das ganze Lettischen Hand-Buch / wie es der sel: Herr Lic: Mancelius intituliret, damit eins nebst dem andern neu auffgeleget und so viel möglic / im reinsten Anteutschen auffgefertiget würde; welches Er auch / zu Werke zurichten / unverweigert auff sich genommen; Auch darinnen so weit gearbeitet / daß Er die Sonn- und Fest-Tage-Lectiones und Evangelia; Die Historia / von Christi Empfängniß / &c: biß zur Sendung des Heil: Geistes / nach den vier Evangelisten; Die Historia von der zerstörung Jerusalem; Das in Reime gesezte Gesang-Buch; Einen Theil der Psalmen; Die Collecten; Die hohe Fest- und etliche Zeit-Gebete; welche im Gebet-Buch mit C. F. bezeichnet sind / in Richtigkeit gebracht hat.

Es sind aber zu der Zeit allerhand Verhindernisse / die wir jetzt nicht erwehnen können / dazwischen kommen / also / daß auch viel Jahre dahin gegangen / und doch / die Übersehung des Catechismi; Der Sprüche Salomons / und des Syrach / wie auch die Anrichtung eines vollständigen Gebet-Buchs / nicht erfolgen können / biß Er / Herr Fürrecker endlich / durch den Schlag an Zung und Hand gelähmet / von solcher Arbeit ganz abzulassen / gezwungen worden.

So sehr nun solches jedermann beklaget / daß Er diese nützliche Arbeit nicht ganz zu Ende bringen / und auch dem Druck Sie Selbst übergeben können; So inständig ist von vielen Geistlichen und Weltlichen / nach seinem Ableiben / bey mir angehalten worden / möglichste Sorge zutragen / daß das angefangene gute Werk doch nicht so nachbleiben / sondern / was noch davon mangelte / hinzugethan und zu verlangeter Ergänzung gebracht werden möchte.

Ob Ich nun zwar bey mir befunden / daß Ich in Ermanglung einer richtigen Grammatic, dem sel: Herrn Fürecker / dem es nicht an der Ründe / sondern nur am Aufschreiben einer richtigen Grammatic ermangelte / es nie gleiche thun können / auch die verfloßene 24. Jahre über / seit Ich von der Doblinschen Lettischen Gemeine weggefordert / und zu hiesiger Ammts-Pflege beruffen worden / viel der Vergessenheit überlassen müssen; Und daher gewünschet / daß jemand anders / der da zu mehr Zeit anzuwenden übrig / auch in beharrlicher Sprach-Ubung sich befindet / solche Arbeit auff sich nehmen mögen. So habe Ich doch / weil Ich mich dessen nicht entbrechen können / mit dem wenigen Vermögen / so an mir übrig ist / solchem wolgemeintem Gesuch mich willig bequemen wollen / vorausß GOTT zu Ehren / zu Erbauung seiner Lettischen Kirchen / und zu vieler frommen Herzen beliebigem Gefallen / Hand angeleget / in gut-befundener Schreib- Art / das / was Er verfertiget / ins reine / und das / was gemangelt / besten Fleißes hinzugebracht &c.

c) Diesmu paraugi.

Allein zu Dir Herr Jesu Christ. C. F. (Adolf. 90).

1. Us tewi ween / Kungs Jesus Krist / Sirds zerredamma dohdahs / Mans Remdetajs tu weens; man schlist / Ra zittur Preeks ne rohdahs: Wirs Semmes sawu Muhschu zits / Nei dsimmis / nedf arr' israudfihfs / Ras Behdäs man warr palihdseht / Jeb mann' ahststahweht / Tew warru drohfschi ustizzeht.

2. Tee Grehfi mann' itt gauschi speesch / So schelodams es kuh-dsohs / Tee mannu Sirdi greefin greefsch; Uk! atnemm tohs / es luhdssohs: Preefsch tawa Tehwa rahdajs tahds / Ra schis mans Parads nomafshfs / Zaur tawu Uffins-Jsleeschan': Uk Kungs! turri man / Ko tu man sohlijs arridsan.

3. Tai Tizzibai dohd spigulaht / Gelfsch mannas Sirds ar Preeku / Ra eelfsch tahs warru eefinnahf / Ra tu tif falds pahf leeku: Pahf wiffahm Veetahm mihleht tew' / In tà itweenu / tà pats few': Gelfsch Nahwes Stundas stahw man klaht / Kad ar nitnu Praht' / Tas Wels nahf manni fahrdinaht.

4. Deews Tehws irr flawehts Augstibä / Ras mums tif lehnigs rahdahs: Deews Dehls irr gohdihts ittin tà / Tas allafsch par mums gahdahs: Deews Swehtajs Garris irr teifts tà patt / Tas gribb mums doht in dahwanahf / Ra tohpam Deewa Behrninni / Scheitan laizigi / In pehz tur muhscham Debbessi.

Ein Lied beim Anheben des Gottesdiensts.

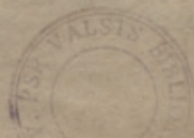
In seiner eignen Melodey. C. F. Bessemesser'a 90 lapp.

1. UR / Deews / mans Deews / tu Deews til leels pehz Goda /
No Prahta lehns / tu wissu-taisnais Sodā :
Es taisos dries / Ur zitteem lies /
Kur tewi teiz / kur tew tohp Slawa dota.
2. Mehš nahkam scheinan wissi weenā Draudsē ;
Af! nahz ir tu / in muhs | tā Behrnus audseh:
Gards irr taws Galds / Taws Wahrds irr falds
Ur Debbes-maisit muhsas Sirdis raudseh.
3. Mans Prahts irr tumsch / in loti wahja Leeta /
Ir patti Sirds prett taweem Wahrdeem zeeta :
Dohd slaidru Praht' / in Sinnas klast /
Dohd prett to zeeto / miekstu Sirdi weeta.
4. Leez Aufim fanemt tawa Wahrda Skannu /
In labbi klausiet tawas Draudses Gannu :
Ra Mehle luhds / In Mutte kuhds /
Ra es no taweem Darbeem dseed in skannu.
5. Dohd pee mums palikt tawam Swehtā Garram /
Ra mehš / af Deews Kungs! tew pa Prahtis darrā :
Pehz wissi lies / Kad nahks tas Brieds /
Pee tewim Preekā muhscham dsiewot warram.

Ein Lied nach der Predigt. Auff die Stimme:

Jesus Christus wahr Gottes Sohn. C. F. Bessemesser'a 91 lpp.

1. Sew Deewam Sehwan pateizam /
Kas dewis fawam Pulzinam
To Debbes-mais / to fanemmam /
Zaur to mehš muhscham dsiewojam.
Alleluja / Gohds Deewam dohts /
Tam peedarr Slaw' in muhschigs Gohds.
2. Sew pateizam / Kungs Jesu Krist /
Kas fewi lizzees Krustā fist /
In maksajs muhsu Grehku-fohd'
Taws Wahrds mums faldu Preeku dohd.
Alleluja etc:
3. Sew Swehtajs Garrs / mehš pateizam /
Kas tawus Wahrduš klausijam :
Dohd mums tohs Sirdi patturret /
Teem Wahrdeem Darbōs atspiedet.
Alleluja / etc:

Lettische
Beistliche Lieder
 Und
Collecten/

Wie sie so wol in öffentlicher Christlicher Versammlung/
 als auch zu Hause in Andacht zugebrauchen;

Theils vormahls von dem

Weyland HochEhrwürdigen und Hochgelahrten
Herrn GEORGIO MANCELIO,

Der Heil: Schrift Licentiate, und HochFürstli-
 chen Curländischen Hof-Predigern/ auß dem Letzlichen
 überfezet/

Theils hernach von dem auch

Weyland/ WolEhrenfesten und Wolgelahrten
Herrn CHRISTOPHORO Fürecker/
 Der Heil: Schrift Beflissenen in wol-lautende Reime
 verfasst/ und so wol von Ihm/ als auch andern Christlichen Lieb-
 habern der Lettischen Sprache mit vielen schönen Reim-Liedern ver-
 mehret/ zum erstenmahl zusammen außgegeben/ und mit der
 Übersetzer Namen Initial-Buchstaben angedeutet/

Von

HENRICO ADOLPHI,
 Der Herzogthümer Curland und Semgallen Superintendente,
 und Ober-Pastorn in Mitau/

Gedruckt/ in der HochFürst: Residenz Mitau/ von Sr. HochFürst: Durch:
 Hof-Buchdrucker George Kadehto. 1687.

Attēls 11. Adollija dziesmu grāmatas tituļa lapa. Fūrekeram ple-
 škirtie predikāti: „Wol-Ehrenfesti“, „Wolgelahrt“ un „Der Heil:
 Schrift Beflissener“ rāda, ka viņš godu ziņā Mancelim nenāk ne
 tuvumā.

Wo sol ich fliehen hin. C. F. Bessemesser'a 131 lpp.

1. ES grehzigß Zilwezinsch / Rad tahß pee mannim rodahß /
 ES behdigß Nabadsinsch / Tad Sirdß ar Meeru dodahß.
 Us kurren buhß man greestees?
 Rad man nahß wirku speestees /
 See Pulki mannu Grehku /
 Ur leelu Warr' in Spehku.
2. Us tewim / Jesu / ween
 ES gaidu Nakt' in Deen' /
 Ur nostummuschu Sirdi /
 Ut / mannu Wainu dsirdi:
 Sirdß weenu Lasihß gribbas /
 No tawas Ehehlastibas.
3. Tu effi Deewa Jehrs /
 Us to es nabbagß Behrs /
 Ra sawu Draudsineeku /
 Schos mannus Grehkus leeku:
 Tu ness tohß labbis Prahtis /
 Ut / flepp tohß tawas Wahtis.
4. No Grehkeems arridsan /
 Ut Jesu! masgah mann' /
 Ra tee eefsch mannim suhdahß /
 Nei manna Sirdi kludahß:
 Bet dsillâ Juhvâ gahschahß /
 Neds wairs pee mannim bahschahß
5. Los Grehkus / mirdams driesß /
 Tu Bedrê jehmees liesß;
 Tur tu tohß effi razzis
 Laid ne redß Deewa Uzzis:
 Tur buhß teem palikt eefschâ /
 Neds nahß wairs Deewa
 Preekschâ.
6. Laid buht to Grehku dauds /
 Ras mannu Sirdi schnauds;
 Es tomehr tohpu swabbads /
 Zaur tawahm Uffnim glabbats:
7. Veels Truhkums / Deewam schehl!
 Pie mannim rodahß wehl;
 Bet las man truhkft no sewis /
 Tas tohp man dohtis no tewis:
 Tas Welns / Ur Nahw in Grehku /
 Sie friet zaur tawu Spehku.
8. Ja wiß tas Elles-spehks /
 Tee nost no mannim behgß /
 Es tos ne gribbu bieteess;
 Bet ween pee tewim pietees /
 Teem tawas Uffnis rahdriet /
 Tahß sawâ Preekschâ stahdriet.
9. Tahms Uffinims tahds Spehks /
 Raut gamma leels kahds Grehks /
 Tahß spehji to schkieti saudeht /
 Jr paschai Ellei draudeht /
 Muhs raut no wissahm Raitehm /
 Ja patt no Nahwes-faitehm.
10. Tapehß es esmu drohksch
 Zaur tewim staidrs in spohsch /
 Nu nekait man neneeka /
 Es eefschu muhschâ Preeka /
 Ro tu man pelniß zeesdams /
 In Deewa Dufmas greesdams.
11. Ut! waldi mannu Praht' /
 Sawß Gars man dsiewo flat /
 Ra es wisnotal darru /
 Ur to tew patikt warru /
 In muhscham derru leeti /
 Eefsch tewim stahdiets zeeti.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304033049